

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Stylistický a rétorický rozbor žďárských barokních kázání
se zvláštním zřetelem k tautologii

Rhetoric and Stylistic Analysis of Baroque „Žďár“ Homilies
with Special Regard to Tautology

Poděkování

Děkuji vedoucí práce Mgr. Aleně Andřlové Fidlerové, Ph.D. za veškerou pomoc, která provázela vznik této práce, za užitečné rady a inspirativní připomínky a za trpělivost a laskavost, se kterou se ujala vedení této práce. Rovněž mé poděkování patří PhDr. Šárce Zikánové, Ph.D., původní vedoucí práce, za cenné rady i podporu při práci.

Děkuji Ondřeji Boháčovi za veškerou pomoc a podporu a svým rodičům za trpělivost.

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Praze dne...

podpis

Anotace:

Tato práce si klade za cíl představit čtrnáct žďárských barokních kázání svatojanských z pohledu koordinační tautologie. V první řadě představuje typ žďárských promluv, tedy konceptuální kázání, a základní rozbor všech žďárských kázání. Za druhé se věnuje tautologii, uvádí její definice z odborné literatury, její základní dělení a vlastní definici tautologie, z níž se v práci nadále vychází. Dále se již zabývá příklady tautologických spojení ve žďárských promluvách, uvádí základní a pomocná kritéria pro jejich vyhledávání. Zaměřuje se na tautologická spojení z celé řady hledisek, od jejich počtu a pozice přes slovní druh složek spojení, synonymii, gradaci až po zvláštní případy atd.

Annotation:

The thesis aims at studying the aspects of co-ordinative tautology in the texts of fourteen Czech „Žďár“ homilies dating from the baroque period. The author primarily focuses on presenting the genre of „Žďár“ sermon defined as a conceptual homily, and on providing the basic analysis of all the „Žďár“ homilies. Consecutively the term of tautology is described and explored. The author gives her own definition of tautology relevant to her method of work. The third part of the thesis presents examples of tautologic collocations within the „Žďár“ sermons indicating main and supportive criteria for the choice. Tautologic collocations are examined from wide range of aspects: quantity, position, word class, synonymity, gradation, special cases, etc.

Klíčová slova:

Baroko, historická stylistika, rétorika, kázání, konceptuální, tautologie, koordinační, tautologické spojení, synonymie, gradace

Key words:

Baroque, historical stylistic, rhetoric, homily, sermon, tautology, co-ordinative, tautologic collocation, synonymity, gradation

Obsah:

1. Úvod.....	8
1.1 Charakteristika materiálu.....	9
2. Zařazení a charakteristika žďárských barokních kázání svatojanských.....	10
2.1 Druhy kázání.....	10
2.2 Konceptuální kázání.....	11
2.2.1 Výstavba konceptuálního kázání.....	12
2.2.2 Časové rozdělení konceptuálních kázání.....	13
2.3 Žďárská barokní kázání svatojanská.....	14
2.4 Výstavba ŽBKS.....	15
2.5 Prostředky výstavby ŽBKS.....	18
3. Tautologie.....	20
3.1 Přehled definic tautologie.....	20
3.1.1 Tautologie koordinační	23
3.1.2 Tautologie predikační.....	23
3.2 Vlastní definice tautologie.....	24
3.3 Tautologie a barokní kázání.....	25
4. Způsob vyhledávání koordinační tautologie v ŽBKS.....	27
4.1 Kritéria vyhledávání.....	27
4.2 Doplnění ke kritériím.....	29
5. Příklady tautologických spojení v ŽBKS.....	31
5.1 Počet a pozice tautologických spojení.....	32
5.1.1 Počet tautologických spojení.....	32
5.1.2 Pozice tautologických spojení.....	34
5.2 Slovnědruhovú platnost složek tautologických spojení.....	35
5.2.1 Substantiva.....	37
5.2.2 Verba.....	39
5.2.3 Adjektiva.....	40
5.2.4 Kombinace slovních druhů a přechody mezi nimi.....	41
5.2.4.1 Kombinace slovních druhů uvnitř spojení.....	41
5.2.4.2 Přechody mezi slovními druhy (celé spojení).....	41
5.3 Větněčlenská platnost složek tautologických spojení.....	42
5.3.1 Přísudek.....	43

5.3.2	Rozvítý větný člen	44
5.3.3	Přechody mezi větnými členy.....	44
5.4	Synonymie složek tautologických spojení.....	45
5.4.1	Synonyma amplifikační.....	45
5.4.2	Synonyma kontextová.....	46
5.4.3	Synonyma vysvětlovací a terminologická (ekvivalenční)	47
5.4.4	Rozvíjení nutné – specifikace.....	49
5.4.5	Problematické případy z hlediska synonymie.....	49
5.5	Gradace v tautologických spojení.....	50
5.5.1	Gradace slabičná.....	51
5.5.2	Gradace významová.....	52
5.5.3	Oba typy gradace.....	52
5.5.4	Vícenásobné složky v tautologickém spojení.....	53
5.6	Absolutní tautologická spojení.....	54
5.7	Zvuková a gramatická podobnost.....	55
5.7.1	Aliterace.....	55
5.7.2	Další příklady hláskové podobnosti.....	56
5.8	Opakování tautologických spojení.....	57
5.8.1	Opakování tautologického spojení v jednom kázání.....	57
5.8.2	Opakování tautologického spojení v několika kázáních.....	57
5.8.3	Ustálená spojení.....	58
5.9	Soubory tautologických spojení.....	58
5.9.1	Příklady souborů tautologických spojení.....	59
5.10	Latinské citáty a jejich překlady.....	60
5.10.1	Počet latinských citátů.....	61
5.10.2	Opakování latinských citátů.....	62
5.10.3	Zvláštní případy latinských citátů a jejich překladů.....	63
6.	Závěr.....	64
6.1.	Možnosti využití práce.....	66
	Seznam použité literatury.....	67
	Přílohy.....	71

Seznam zkratek:

BE	Gerard Bednář: Svatý Jan Nepomucký v podobenství studnice (1728)
ČE I	Karel Václav Černý: Medotekoucí sláva na hůře Libanu (1726)
ČE II	Karel Václav Černý: Nejčistší hvězda jitřní svatý Jan Nepomucký (1730)
DU	Antonín Ferdinand Dubravius: Hláhol osm-denní slavnosti svato-řečení Jana Nepomuckého (1730)
EL	Eligius od sv. Jiří: Nebeský vůdce hvězda (1736).
FR	Henrik František Fritz: Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčendlivostí (1729)
GR I	Ferdinand Antonín Grim: Svatý Jan Nepomucký pražský kanovník patron český (1732)
GR II	Ferdinand Antonín Grim: Svatý Jan Nepomucký květná a plodná oliva (1734)
HE	Václav Hennem: Zeď slavná (1734)
KH I	Jan Josef Khell: Nový Elizeus Jan Nepomucký (1730)
KH II	Jan Josef Khell: Manna nebeská cisterciensko-nepomucká (1731)
NO	Václav Antonín Nosek: Drahý kámen pomoci (1730)
VA	Zdenko Valcer: Veliko-svatý Jan Nepomucký divotvorec (1725/26)
ZO	Martin Josef Zourek: Nejvyšší cedr na hoře Libánský štípený (1735)
ŽBKS	žďárská barokní kázání svatojanská

1. Úvod

Žďárská barokní kázání svatojanská jsou reprezentanty exkluzivní barokní homiletiky¹. Patří do proudu konceptuálních kázání, který skončil s obdobím pozdního baroka a rehabilitován byl až ve druhé třetině dvacátého století. Představoval odklon od klasické kazatelské školy a kladl důraz hlavně na uměleckou funkci. Základem konceptu je neotřelá myšlenka složitě a nápaditě rozpracovaná pomocí celé řady stylistických a rétorických figur. Jednou z těchto figur, kterou nalézáme ve žďárských promluvách v hojném počtu, je koordinační tautologie.

Tato práce si klade za úkol představit čtrnáct žďárských barokních kázání právě z pohledu koordinační tautologie. Přestože ani v posledních letech zájem o literární baroko i jeho kazatelství v odborných kruzích neupadá a existuje řada článků, studií a výborů týkajících se tohoto období, zůstává ještě značný prostor pro rozbory barokních děl, např. se zřetelem k té či oné figurě. Výběr tématu má rovněž přesah k současnosti, protože figura tautologie je v odborné literatuře popisována ne zcela jednotně a pohledy na její základní charakteristiku se liší. I z pohledu současného jazyka je tedy přínosné zabývat se touto figurou obsáhleji.

V první kapitole vlastního textu této práce představíme žánr kázání obecně, poté se budeme věnovat již konceptuálnímu kázání, jeho stavbě a historii. Žďárská kázání odpovídají modelu konceptuálního kázání; budeme sledovat jejich výstavbu do tří základních částí. Také se budeme věnovat úvodním citátovým mottům, která tvoří jádro konceptu, a dalším citátům, které koncept rozpracovávají a rozšiřují. Upozorníme na hlavní výstavbové prostředky a témata promluv.²

V další části se zastavíme u tautologie. Pro sestavení vlastní definice tautologie, kterou se budeme nadále v naší práci řídit, uvedeme vybrané definice tautologie z odborné literatury, upozorníme také na různé pohledy na ni. Budeme se zabývat dvěma základními typy této figury, zajímat nás bude především tautologie koordinační. Na závěr této kapitoly se krátce

¹KUSÁKOVÁ, Hana. *Podoby a proměny žánru kázání v době vrcholného baroka*. In: Mezi Deklamovánkou a románem. Proměny žánrů v české a slovenské literatuře. Studentská literárněvědná konference. Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006, 7

² viz kap. 2

zastavíme u tautologie v barokních dílech, jak o ní pojednávají někteří autoři článků s touto tematikou.³

Následující kapitola představí způsob vyhledávání příkladů koordinační tautologie, a bude tak úvodem ke stěžejní části této práce.⁴

Poslední, stěžejní kapitola vlastního textu této práce se bude věnovat příkladům koordinační tautologie – tautologickým spojením, která jsme našli ve žďárských barokních promluvách. Na tyto příklady se zaměříme z celé řady pohledů, od jejich počtu v každém kázání přes slovnědruhovou a větněčlenskou platnost složek spojení, jejich synonymii, gradaci a zvukovou podobnost až po představení problematických a okrajových případů tautologických spojení atd.⁵

V podobě příloh uvádíme na konci této práce tabulky se všemi příklady tautologických spojení ze žďárských barokních kázání, se kterými jsme pracovali. Celou řadu příkladů je ale možné nalézt i ve všech oddílech čtvrté a páté kapitoly.

1.1 Charakteristika materiálu

Základním pramenem, který jsme v této práci využívali, je soubor žďárských barokních kázání⁶ vydaný pod názvem prvního zařazeného kázání – *Medotekoucí sláva na hůře Libánu* – roku 1995, který připravil Bohumír Lífka a redigoval Josef Pohanka.

Zaměřili jsme se na všech čtrnáct promluv⁷, které jsou do souboru zařazeny. Z nich vybíráme vhodné příklady tautologických spojení ilustrující tematiku té či oné kapitoly.

Edice *Medotekoucí sláva na hůře Libánu* je doplněna předmluvou F. V. Mareše a doslovem B. Lífky, které posloužily také jako inspirace pro naši práci, přestože přímo

³ viz kap. 3

⁴ viz kap. 4

⁵ viz kap. 5

⁶ *Medotekoucí sláva na hůře Libanu. Žďárská barokní kázání svatojanská*, 1995

⁷ Karel Václav Černý: *Medotekoucí sláva na hůře Libanu* (1726), *Nejčistší hvězda jitřní svatý Jan Nepomucký* (1730); Jan Josef Khell: *Nový Elizeus Jan Nepomucký* (1730), *Manna nebeská cisterciensko-nepomucká* (1731); Ferdinand Antonín Grim: *Svatý Jan Nepomucký pražský kanovník patron český* (1732), *Svatý Jan Nepomucký květná a plodná oliva* (1734); Zdenko Valcer: *Veliko-svatý Jan Nepomucký divotvorec* (1725/26); Gerard Bednář: *Svatý Jan Nepomucký v podobenství studnice* (1728); Henrik František Fritz: *Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčenlivostí* (1729); Václav Antonín Nosek: *Drahý kámen pomoci* (1730); Antonín Ferdinand Dubravius: *Hláhol osm-denní slavnosti svato-řečení Jana Nepomuckého* (1730); Václav Hennet: *Zed' slavná* (1734); Martin Josef Zourek: *Nejvyšší cedr na hoře Libánský štípený* (1735); Eligius od sv. Jiří: *Nebeský vůdce hvězda* (1736).

o tautologii se v nich nehovoří. Rovněž jsme využili i ediční poznámkový aparát, převážně k identifikaci autorů některých latinských citátů.

Po účely této práce, tj. pro vyhledávání tautologických spojení, je edice postačující, v některých případech ale bylo vhodné použít také originální tisky promluv⁸. Jednalo se především o ověření interpunkce mezi složkami tautologických spojení a o ověřování absolutních tautologických spojení⁹, jejichž složky jsou totožné. V některých z těchto příkladů bylo nutné ověřit, zda si originální tisky a kázání v edici odpovídají a zda se nejedná např. o překlep. Z tohoto pohledu¹⁰ můžeme nakonec považovat Pohankovu edici za poměrně důvěryhodnou.

Kromě základního pramene v podobě zmíněné edice a původních tisků žďárských barokních svatojanských kázání jsme využili i řadu další odborné literatury¹¹, jejíž úplný soupis uvádíme na závěr této práce.

2. Zařazení a charakteristika žďárských barokních kázání svatojanských

2.1 Druhy kázání

Podle formy a obsahu rozlišujeme dva základní druhy tohoto řečnického žánru: homilii a kázání, jak uvádí příručka pro kazatele (*Foltynovský, 1938: 113–150*). Homilii nazýváme exegeticko-praktický výklad určité části Písma sv. (rozhovor, důvěrný styk – tak ho nazývají sv. Lukáš a sv. Pavel, až po Origena se homilii nazývalo každé bohoslužebné kázání, Origenes odlišil homilii jako kázání úzce spjaté s Písmem sv., ale teprve od středověku se názvu homilie užívá pro exegetická kázání).

Homilie můžeme rozlišit dvě: exegetickou, jež vykládá úryvek Bible téměř slovo za slovem, a tematickou, ve které se kazatel věnuje jen určitým tématům či myšlenkám z vybrané části Písma sv. Z charakteristiky homilie vyplývá, že se při jejím utváření postupuje analytickou metodou (*tamtéž: 115*).

Druhý typ, kázání, je po obsahové stránce různorodější, ale společným a hlavním rysem tohoto typu je apel k přijetí a dodržování určitých morálních zásad. Postupuje se

⁸ Příslušné signatury a místa uložení uvádíme v seznamu pramenů.

⁹ viz 4.2, 5.6

¹⁰ V edici je značné množství chyb v transkripci i překlepů (*Vintr, 1998:341*).

¹¹ *Vašica, 1938; Kalista, 1941; Sládek, 2005; Kusáková, 2006; Filipec, 1961* aj.

metodou, nejlépe řečeno, analyticko-syntetickou, tzn. autor rozkládá jednu vybranou otázku, v jejímž jménu se ovšem všechna podtémata kázání spojují a spějí k sjednocujícímu závěru. Mezi druhy kázání patří např. kázání didaskalická (poučná), dogmatická, apologetická (sloužící k upevnění víry), morální, misijní, příležitostná či tzv. panegyrika neboli chvalořeči o svatých (*tamtéž*: 122–150).

Ačkoliv citovaná příručka pro kazatele přináší obsáhlý a podrobný přehled typů kázání, je pro naši práci pouze nezbytným obecným úvodem. Vzhledem k době svého vzniku – první vydání je z roku 1927 – se nevěnuje druhu kázání (viz oddíl 2.2), pod který řadíme i kazatelská díla, která jsou pro naši práci východiskem. Jedná se o tzv. konceptuální kázání.

2.2 Konceptuální kázání

O konceptuálním kázání hovoří Miloš Sládek v předmluvách a komentářích k výborům barokní literatury¹², kde navazuje na díla svých předchůdců, mj. Josefa Vašici, Zdeňka Kalisty, Václava Černého či Milana Kopeckého¹³. Konceptuální (barokní, manýristické) kazatelství je charakterizováno (*Sládek*, 2005: 27) jako druhá z kazatelských škol v 17. a 18. století v západní, jižní a střední Evropě. Vedle školy klasické (humanistické, ciceronské), která vyznávala především antické vzory a kladla důraz na srozumitelnost a umírněnost textu, se objevuje tzv. nová rétorika, tedy proud konceptuální, který představuje odklon od proudu klasického. Kazatelský koncept (z italského *conchetto* = překvapivý nápad) se rozšířil v 16. století ze Španělska do Itálie a přes Německo a Polsko později i do Čech. Koncept v kázáních měl v první řadě uměleckou funkci. Ze skutečnosti, že od devadesátých let sedmnáctého století vévodí v Čechách mezi literárními žánry homiletika, je zřejmé, že se zvýraznila role talentu, autor kázání je sebevědomější. Barokního kazatele je možné zařadit mezi literární tvůrce, mezi umělce, jak podtrhl Miloš Sládek v jedné ze svých přednášek na půdě Ústavu pro českou literaturu¹⁴. Základem konceptu je hra s významem, zajímavá a nečekaná myšlenka různě rozpracovaná a vyzdvižená a udržovaná metaforami, slovními hříčkami nebo alegoriemi a jeho úkolem originalita a udržení pozornosti posluchačů.

¹² *Svět je podvodný verbiř*, 2005: 27–40; *Vitr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze*, 2000: 25; *Malý svět jest člověk*, 1995: 19–21

¹³ *Vašica*, 1938; *Kalista*, 1941; *Kalista*, 1970; *Černý*, 1937; *Černý*, 1995; *Kopecký*, 1970

¹⁴ 2007, přesné datum jsme bohužel nezaznamenali.

2.2.1 Výstavba konceptuálního kázání

Výstavba konceptuálního kázání dodržuje základní pravidla stavby kázání dle tehdejších rétorických příruček¹⁵, tj. zahrnuje úvod, hlavní část a závěr (exordium – confirmatio – conclusio), jejich kompozice i pravidla výstavby byla ale odlišná (*Kusáková, 2006: 6*).

Kázání samotnému předcházelo zpravidla tzv. motto, jímž byl nejčastěji citát z Bible, který se často v kázání několikrát zopakoval, a tvořil tak páteř konceptu. Daný citát byl rozpracován v tématu třeba zdánlivě nesouvisejícím, měl hlavně upoutat pozornost posluchačů a také zaštitit téma nejvyšší autoritou, tj. Biblií. Uvolňování citátů a jejich výkladů a rozpracování představuje jednu ze základních charakteristik konceptuálních kázání (*Kusáková, 2006: 5*). V některých kázáních následovalo po mottu tzv. argumentum neboli vejtah, tedy představený obsah kázání, jindy mottu předcházelo ještě věnování nějaké vážené osobě¹⁶.

Úvod samotný hrál důležitou úlohu, neboť musel připravit posluchače a zaujmout je, nejčastěji se tak dělo prostřednictvím podobnosti či jiného biblického příběhu nebo výčtem jistých biblických reálií, které podtrhovaly a uváděly samotné téma, již představené v názvu kázání¹⁷.

V hlavní část kázání, rozdělené na pododdíly, kazatel rozvíjí základní téma nastíněné názvem a mottem v mnoha dalších souvislostech a epizodních příbězích pomocí dalších biblických citátů i citátů z velkých církevních myslitelů či antických autorů a přirovnání z historie, života biblických postav (často pak přímo Krista), pozdějších světců i z antické mytologie (např. Panna Maria = nebeská Minerva aj.), včetně popisů jednotlivých událostí (např. mučení a usmrcení světce aj.).

Závěr kázání pak představoval nejdůležitější část (*Kusáková, 2006: 7*). V něm byl shrnut obsah kázání a následovala jak výzva k dodržování křesťanských zásad určená posluchačům, tak zpravidla i modlitba ke světcům a Bohu. Samotný, absolutní závěr představovalo slovo amen či jiné jednoduché heslo nebo zvolání. Bylo dokonce kazatelům doporučováno ukončit kázání nečekaně a překvapivě, čímž by zesílili účinek svých slov (*tamtéž*).

¹⁵ např. Petra Berchoria, Tobiaše Lochnera, Laurentia Beyerlinka, Philippa Picinelliho (*Sládek, 2005: 24-26*)

¹⁶ ve žďárských kázáních opatu Václavu Vejmluvovi, více viz oddíl 2.4

¹⁷ Viz např. K. V. Černý – popis různých *hor a vrchů vyvýšených*, od biblických hor po sopky (*Medotekoucí sláva na hůře Libánu, 1995: 19-21*).

Z naznačené struktury konceptuálního kázání, volby jazykových prostředků a uvolnění vztahu citátu a jeho výkladu je patrné, že koncept nesloužil klasické kazatelské argumentaci, ale plnil především uměleckou funkci (Sládek, 2005: 28) a dával kazateli možnost uplatnit se jakožto tvůrce uměleckého díla (viz výše).

2.2.2 Časové rozdělení konceptuálních kázání

Sládek rozděluje české pobělohorské kazatelství do tří období (více viz Sládek, 2005: 29–37): první úsek, nejméně probádaný, zaujímá období od 20. do 70. let 17. století, druhý, kdy se homiletika stává dominantním žánrem, ohraničují 90. léta 17. století přibližně po rok 1720 a třetí, poslední období barokní homiletiky na našem území spadá mezi 20. a 60. léta 18. století.

V prvním úseku je patrná snaha vyrovnat se s nastupujícím trendem v kazatelství, a to jak v podobě humanistického odmítání konceptuálního řečnictví jakožto nevkusného a podbíživého, tak i v postupném přijímání nových tendencí. O řečnictví „ostrovtipu“ se zmiňuje i Bohuslav Balbín, ovšem z pozice zastávce tradiční rétoriky (Sládek, 2005: 32–33).

Druhé období bylo obdobím pro české konceptuální kazatelství zásadním, proces přijetí nové rétoriky trval však poměrně dlouho. Pro kazatele bylo přijetí konceptu cestou k tomu, uplatnit své nadání, a homiletika se tak dostala na výsluní tvůrčího zájmu. Jako prvního českého autora, který použil koncept v kázání, uvádí Sládek Bohumíra Hynka Josefa Bílovského a za vrchol daného období považuje sbírku kázání *Nábožný horlivý vůdce do města svatého, nebeského Jeruzaléma* (1720) Pavla Josefa Axlara (Sládek, 2005: 35–36).

Ve třetím období homiletika zůstává nejhojněji zastoupeným literárním žánrem, který se ovšem proměňuje, například se upouští od tradičních osnovy nebo později záliby v antické mytologii aj. (Sládek, 2005: 40). Do popředí se dostávají příležitostná a slavnostní kázání, v nichž všechna přirovnání a metafory směřují do jednoho bodu – k oslavovanému světcí (což můžeme doložit mj. právě ve žďárských kázáních), Panně Marii, popř. jiné ústřední postavě kázání (např. v pohřebních kázáních).

Osvícenství konceptuální kázání nejen nepřijalo, ale označilo jej za úpadkové a takový názor setrval v kazatelských i jiných rétorických přehledech až do třicátých let 20. století, jak můžeme pěkně ilustrovat pasáží z výše zmíněné kazatelské příručky Josefa Foltynovského, v níž popisuje homiletiku v Evropě v 17. století: „*Smutný kulturní a hospodářský stav po válce třicetileté měl vliv i na soudobé kazatelství. Hrubé výrazy, pestrá směs citátů z Cicérona, Horáce aj., doklady z pohanské mytologie a z filosofie, slovní hříčky, nechutné*

vtipy a málo slova Božího snížily v polovici století sedmnáctého kazatelství na nejnižší úroveň všech dob.“ (Foltynovský, 1938: 21). Na druhou stranu Foltynovský nevynechává ve svém přehledu českých barokních kazatelů postavu Bohumíra H. Bílovského i Pavla J. Axlara a jiné představitele konceptu v homiletice, ovšem se skromnou poznámkou: „*U jmenovaných kazatelů vyskytují se však místa drastická a hrubá.*“ (Foltynovský, 1938: 22).

Do první třetiny třetího období patří i námi zkoumaná žďárská svatojanská kázání, jimž se budeme podrobněji věnovat v následujícím oddíle.

2.3 Žďárská barokní kázání svatojanská

Soubor žďárských barokních kázání svatojanských (dále jen ŽBKS, popř. edice ŽBKS) vydaný novodobě pod názvem prvního zařazeného kázání – *Medotekoucí sláva na hůře Libánu* – obsahuje čtrnáct promluv z doby opata Václava Vejmluvy, které byly proneseny v rozmezí let 1727–1736 v poutním kostele sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře ve Žďáru nad Sázavou u příležitosti svatojanské slavnosti (16. května) ve spojitosti se světcovým blahořečením (1721) a svatořečením (1729) a v menší míře s výročním pětisetletého trvání žďárského kláštera (1735).

Jedná se o těchto čtrnáct děl¹⁸ jedenácti autorů: *Medotekoucí sláva na hůře Libánu* (1726) a *Nejčistší hvězda jitřní svatý Jan Nepomucký* (1730) od Karla Václava Černého (dále jen ČE I/ČE II), *Nový Elizeus Jan Nepomucký* (1730) a *Manna nebeská cisterciensko-nepomucká* (1731) od Jana Josefa Khella (KH I/KH II), *Svatý Jan Nepomucký pražský kanovník patron český* (1732) a *Svatý Jan Nepomucký květná a plodná oliva* (1734) od Ferdinanda Antonína Grima (GR I/GR II), *Veliko-svatý Jan Nepomucký divotvorec* (1725/26) od Zdenka Valcera (VA), *Svatý Jan Nepomucký v podobenství studnice* (1728) od Gerarda Bednáře (BE), *Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčendlivostí* (1729) od Henrika Františka Fritze (FR), *Drahý kámen pomoci* (1730) od Václava Antonína Noska (NO), *Hláhol osm-denní slavnosti svatořečení Jana Nepomuckého* (1730) od Antonína Ferdinanda Dubravia (DU), *Zed' slavná* (1734) od Václava Henneta (HE), *Nejvyšší cedr na hoře Libánský štípený* (1735) od Martina Josefa Zourka (ZO) a *Nebeský vůdce hvězda* (1736) od Eligia od sv. Jiří (EL).

¹⁸ V přepisu do novodobé češtiny vycházíme z transkripce použité v edici ŽBKS, v některých případech se řídíme Vintrovými zásadami transkripce (Vintr, 1998: 342-345): užívání velkých písmen a psaní y/i upravujeme podle dnešních pravopisných pravidel.

2.4 Výstavba ŽBKS

Výstavba ŽBKS obecně odpovídá výstavbě konceptuálního kázání, kterou jsme výše popsali. Ve žďárských promluvách tedy zaznamenáme věnování, motto a úvod, hlavní část a závěr, v konkrétních kázáních však dochází k menším odchýlkám.

Úvodu samotnému předchází zpravidla věnování (nebo oslovení), teprve po něm následuje motto. Věnování je vždy adresováno opatu žďárského cisterciáckého kláštera Václavu Vejmluvovi (ve funkci 1705–1738), výrazné osobnosti tehdejšího kulturního života a iniciátoru stavby poutního kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře (*Medotekoucí sláva na hůře Libanu, 1995: 252*). Věnování otevírá celý text a je uvedeno ve většině kázáních (ČE I, VA, FR, ČE II, DU, KH II, GR II, ZO, EL), liší se pak svou rozsáhlostí od stručnějšího oslovení v rozsahu jednoho odstavce (DU, GR II) po obsáhlejší, až několikastránkové věnování (EL). Věnování je uvozeno ustálenou formulí, např.: *Vysoce důstojně velebný, urozený a vysoce učený pane, pane mně milostivý* (ČE I) a podobně. Obsahem je vyzdvižení opatovy osobnosti a vložení kázání pod jeho ochranu, současně s tím vlastní autorovo ponížení a vyjádření nedostatečnosti a nezpůsobilosti pro úkol, k němuž byl povolán. Již ve věnování je nastíněno základní téma, základní přirovnání, které je následně vyjádřeno v úvodním citátu.

Motta, úvodní citáty – jakožto jádro konceptu – nacházíme ve všech kázáních souboru. Všechna motta se v kontextu promluv vztahují k osobě sv. Jana Nepomuckého. Jedná se o tyto citáty a překlady (uvádíme je se stručným komentářem):

Gloria Libani data est ei. Sláva libánská dána jest jemu (ČE I) – citát pochází ze starozákonní knihy Izaiáš (Iz 35 2)¹⁹ a vztahuje se k Jeruzalému, který uvidí Boží slávu. V kázání se vyskytuje ještě dvakrát.

Quasi stella matutina in medio nebulae. Jako hvězda jitřní vprostřed mlhy (ČE II) – citace pochází ze Starého zákona z knihy Sirachovec (Sir 50 6) a původně se vztahuje k veleknězi Šimeónovi, v průběhu textu je opakována pětkrát a vždy v překladu rozpracována.

Non est inventus similis illi in gloria. Nejní nalezen jemu podobný v slávě (KH I) – pochází rovněž ze starozákonní knihy Sirachovec (Sir 44 19), kde se ovšem vztahuje k praotci Abrahámovi. Tento citát se v textu vyskytuje čtyřikrát.

¹⁹ pro vyhledávání všech citátů použita *Jeruzalémská Bible, Praha, 2009*

Exaltabit illum ad proximos suos. Povýšil' ho u bližních jeho (KH II) – opět z knihy Sirachovec (Sir 15 5), je to popis odměny spravedlivého člověka, který se bojí Hospodina, Khell ji připisuje konkrétně Janu Nepomuckému. Citát je opakován v rámci textu pětkrát.

Amicus fideli, protectio fortis. Přítel věrný, obrana silná (GR I) – pochází opět z knihy Sirachovec (Sir 6 14), z kapitoly o přátelství, tuto citaci nalézáme v textu dokonce sedmkrát.

Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei. Já pak jako oliva plodná v domu Božím (GR II) – ze starozákonních Žalmů (Žl 52 (51) 10), opakující se v daném textu pětkrát.

Sicut sol splendet. Jako slunce stkví se (VA) – ze starozákonní Knihy Soudců (Sd 5 31), citace je určena těm, kteří milují Hospodina. Zopakována v promluvě sedmkrát.

Fons signatus. Studnice zapečetěná (BE) – pochází ze starozákonní Písňe písni (Pís 4 12) – přípis nevěstě symbolizující vyvolený národ, Boží lid²⁰ se zde vztahuje k osobě Jana Nepomuckého ztvárněného v různých podobách studně, pramenu a opakován je čtyřikrát.

Exaltabit lingua mea justitiam tuam. Vypravovati bude jazyk můj spravedlnost tvou (FR) – ze starozákonních Žalmů (Žl 51 (50) 16), opakován ještě jednou.

Lapis adjutorii. Kámen pomoci (NO) – citace z První knihy Králů (1 Král 7 12) týkající se výstavby královského paláce, opakován pouze překlad (více než desetkrát).

Erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini, in vertice montium, et fluent ad eum omnes gentes. Bude v nejposlednějších dnech připravená hora domu Páně, na vrchu hor, i zhrnou se k ní vseckny národové (DU) – citát pochází ze starozákonní knihy Izaiáš (Iz 2 2), v kázání opakován jednou.

Quasi murus validus. Jako zeď pevná (HE) – citace ze starozákonních Přísloví (Př 18 11), původně v negativním smyslu přirovnání boháčova majetku k vysoké hradbě, v průběhu promluvy se objevuje ještě šestkrát.

Quasi plantatio cedri in monte Libano. Jako štípení cedrový na hoře Libanské (ZO) – ze Sirachovce (Sir 50 12) o veleknězi Šimeónovi – viz ČE II, kde jako refrén slouží jiné přirovnání ze stejné kapitoly. Tento citát je v textu uveden sedmkrát.

Vidimus Stellam Ejus in oriente. Viděli jsme hvězdu jeho na východu (EL) – autor si volí za motto citát z Evangelia podle sv. Matouše (Mt 2 2) týkající se cesty tří mudrců za narozeným Kristem, zopakován je v průběhu textu sedmkrát.

²⁰ Volíme tu nejjednodušší interpretaci Písňe písni, pro potřeby práce není nutné zacházet v dané problematice do detailů.

Z uvedeného přehledu vyplývá, že dané citáty slouží nejenom jako úvodní motta, která mají naznačit hlavní téma a základní metaforu a přirovnání, ale také jako citáty refrénového charakteru. Jsou v textu postupně několikrát zopakovány a nesou hlavní tematickou linii, tvoří tak páteř celého konceptu.

Je nutné zmínit fakt, že kromě úvodních citátů se v promluvách objevují další opakované, možno říci podpůrné citáty, které buď základní téma dále rozpracovávají, nebo doplňují o další motivy. Citáty pocházejí z jiného místa Písma, nesouvisí spolu tedy jinak než tematickou podobností, a slouží výstavbě konceptu. Uvádíme tyto příklady:

Vidi coelum novum. Viděl jsem a spatřil nebe nové (ČE II) – citát z novozákonního Zjevení Janova (Zj 21 1), který se týká primárně soudného dne, v Černého díle oslavy osoby sv. Jana Nepomuckého, zvláště pak jeho svatořečení, můžeme v rámci daného díla nalézt třikrát.

Fiat in me spiritus tuus duplex. Ať jest ve mně Duch tvůj dvojnásobný (KH I) – citace pochází ze Starého zákona z Druhé knihy Králů (2 Král 2 9), kdy o to žádá právě prorok Elizeus (Eliáša) svého učitele Eliáše. Autor kázání ovšem tuto větu vkládá do úst svatého Jana Nepomuckého, jenž o to žádá sv. Bernarda z Clairvaux, který měl pro cisterciácký řád zásadní význam, např. jako tvůrce řeholních regulí. Citát se opakuje v kázání třikrát, na jiném místě je pouze spojení *Spiritum duplicem Ducha dvojnásobného* (použito dvakrát).

Digitus Dei. Prst Boží (DU) – z Druhé knihy Mojžíšovy (Ex 8 15), původně se vztahuje k Mojžíšovi, uvedeno desetkrát – plus v rozšíření *Digitus Dei est hic. Prst Boží jest svatý Jan Nepomucký* – a rovnou je do překladu vloženo jméno Jana Nepomuckého, k němuž se pochopitelně citace v daném textu vztahuje.

Dominus videt. Pán vidí – z První knihy Mojžíšovy (Gn 22 14), tak pojmenoval Abraham horu Morijsa, když byl zachráněn jeho syn Izák před obětováním; vyskytuje se nejméně třikrát. V daném textu se tento přípis vztahuje k Zelené hoře, kterou autoři zařazují na stejnou úroveň jako slavné biblické hory (viz také oddíl 2.5).

Výše představené rozdělení kázání (viz 2.2.1) na úvod, vlastní část a závěr můžeme sledovat i v kázáních ŽBKS. Přechod od úvodu k hlavní části je uveden citací (nejčastěji zopakováním motta) a vlastním naznačením přechodu v hlavní část, jak je tomu ve většině případů:

A. A. A. Domine Deus ecce nescio loqui (...) Ach, ach, ach, Pane Bože, hle neumím mluvit, musím mlčeti: však budu-li já pro tupost a nezpůsobnost jazyku mého mlčeti, Lapides

clamabunt... i to němé kamení ze zdi hlásati bude a velikou života svatost svatého Jana vypravovati, a kamení sice vlastního domku otcovského Jana svatého,... (ČE I); Žádám za strpení, (...) a začnu ve jménu jednoho v Trojici Pána (VA); ...O čemž když mluvíti mám, za trpělivé poslyšení žádám (BE); ...Žádám, byste k tomu připravili srdce své a já začnu ve jménu Pána a svatého Nepomuckého Jana. Exaltabit lingua mea justitiam tuam (...) Vypravovati bude jazyk můj spravedlnost tvou. (FR); ...Žádám k tomu za malou a spasitelnou trpělivost. (ČE II); Připravte se a já ve Jménu Páně počnu (KH I); Dříve nežli nětso více o tom mluvíti začnu, všech přítomných ctitelův svato-janských za trpělivé pozorování služebně prosím, a tak ihned ve Jménu Páně řeči mé začátek učiním. (DU); ...Připravte srdce vaše a já začnu vykládati ve Jménu Páně. (KH II); ...Zatím odpočívajte pod tímto stromem, tak dlouho, pokudž nedokážu to, co jsem před sebe vzal, k čemuž nápomocný buď Duch svatý. (GR II); Vy ale ve vši hodnosti a vznešenosti P. P. poslouchači kazatele toho, který ne vyvýšeností slov k vám, nýbrž v sprostnosti srdce přišel, vaši přívětivostí přiodějte a trpělivě poslouvejte (HE); ...Necht' lásky vaše zatím v libým stínu cedrového stromu odpočinou, já začnu ve Jménu Páně. (ZO).

Hranice mezi hlavní částí a závěrem je také nejčastěji naznačena určitou formulací. V tematické linii autoři buď v závěru shrnují předchozí text, nebo rozvíjejí téma dál, rovněž fráze, které oddělují závěr od předchozího celku, jsou rozličné. Takové fráze i složitější formulace nacházíme ve většině kázání: *Zavírám. (ČE I, ČE II, HE); Na čem jsem začal, na tom přestanu (VA); Měl bych ještě mnoho mluvíti, ale někdo mi poroučí mlčeti, že daremně mluvím. (BE); Aby však taky i nám z té vejmluvnosti a mlčenlivosti posel duchovní užitek, já z Janové řeči, a spolu tajného mlčení, vytahuju spasitelné naučení. (FR); Čas jest, aby můj jazyk mlčel a oněměl. (KH I); Pročež mé kázání sprosté zavírám... (NO); Chtěl jsem již skončiti, ale sami svatojánští poslouchači mne k mluvení ještě pohýbují,... (KH II); K vám poznovu a naposledy laskaví v Kristu Pánu poslouchači mou řeč obracím. (EL).*

Všechna kázání jsou pak uzavřena modlitbou ke sv. Janu Nepomuckému a prosbou o ochranu a požehnání a závěrečným *amen*.

2.5 Prostředky výstavby ŽBKs

U základu výstavby konceptu leží jedno základní a jedno vedlejší téma, objevující se v kázáních současně. Jedná se o oslavu svatého Jana Nepomuckého a za druhé (v tiscích vydaných v letech 1735 a 1736) o oslavu pětisetletého trvání žďárského kláštera, obecně pak o oslavu žďárského kláštera i poutního kostela na Zelené hoře. Obě tematické linie jsou široce

a různými směry rozpracovány, autoři si volí různé příměry (hvězda, oliva, studnice, zeď atd.).

Setkáváme se zde s tzv. pohanským křesťanstvím, tedy s prolínáním antické mytologie s křesťanstvím, např. jitřenka nesená Pegasem = sv. Jan Nepomucký (ČE II), nebeská Minerva Maria (GR II) aj.

Dochází rovněž k prolínání biblických a historických postav, kupř. Václav Lenivý = český Herodes (ČE II, HE), Jan Nepomucký = nepomucký, cistercienský Elizeus, nepomucký Beránek (KH I), druhý David (FR) atd., nebo popisovaných a biblických míst – Zelená hora jako slavné biblické hory (ČE I, DU), Praha = Ninive (FR), cistercienská Palestina (KH I, KH II), Praha = Babylon (KH I), pražský Egypt (KH II) aj. Stejně tak autoři odkazují na slavné antické postavy a přirovnávají k nim, např. Václav = Nero, Traján, Dioklecián (KH I, HE, NO), Jan Nepomucký = duchovní Archimédes, Pythagoras (FR) aj.

Kromě takových prolínání a přirovnání prostupuje ve větší či menší míře žďárskými kázáními přirovnání k Janu Křtiteli (hojně využívaná podobnost životních osudů až po mučednickou smrt, včetně totožného jména) a hlavně pak k Ježíši Kristu, a to jak konkrétní přirovnání, popř. ztotožnění, tak ještě častěji skryté – skrze biblické citáty, které autor vztahuje na Jana Nepomuckého. Uvádíme tyto příklady: *Quis putas puer iste erit? Kdoť se zdá bude dítě toto?* (ČE I, VA) – otázka se původně v Novém zákoně v Lukášově evangeliu vztahuje ke svatému Janu Křtiteli a k popisu událostí provázejících jeho narození; *Tacuit. Mlčel* (HE) – původně z Matoušova evangelia, o Kristu před soudem²¹ (viz také 5.10.2).

Jak již bylo výše uvedeno, je taková uvolněná interpretace citátu běžná ve všech konceptuálních kázáních, v ŽBKs nalezneme takových příkladů celou řadu, nejčastěji pak citáty pocházejí ze starozákonního Sirachovce, Žalmů, Přísloví aj. a novozákonních evangelií a Zjevení Janova (viz např. oddíl 2.4, 5.10.4).

Vedle přirovnání všeho druhu, složitých metafor, práce s kontrasty, celkového akustického účinku a celé řady figur (např. aliterace – viz 5.7.1) je nepřehlédnutelná figura tautologie, jejímiž příklady se budeme zabývat v hlavní části naší práce. Dříve než k tomuto úkolu přistoupíme, pojednáme o problematice tautologie obecně.

²¹ Ve svatojánské tradici se často užívá ve spojení s neporušením zpovědního tajemství, s Janovým neporušeným jazykem, a kromě pěti hvězd je právě „T“ svatojánským symbolem.

3. Tautologie

V následující kapitole uvádíme přehled definic a současných přístupů k tautologii v odborné literatuře, pomocí nichž poté budeme moci sestavit vlastní definici určenou pro potřeby této práce a vymezit konkrétní kritéria pro vyhledávání příkladů tautologie v textech žďárských barokních kázání.

3.1 Přehled definic tautologie

V tomto oddíle se zaměříme na vybrané definice tautologie a pleonasmu z odborné literatury, uvádíme (pokud to struktura hesla nebo definice umožňuje) dílčí úseky, které definují tautologii, respektive pleonasmus z hlediska jazykovědy, stylistiky a rétoriky, popřípadě literární teorie. Nezabýváme se tedy definicemi z matematické ani z tradiční logiky, které si samozřejmě přes různá pojetí slovníků odpovídají.

V prvé řadě se seznámíme s definicí Jany Bártové, která se problematikou tautologie zabírala v několika pracích²²: „*Termínem tautologie se označují takové výpovědi, které jsou na základě své logické formy a priori pravdivé. Klasickou výrokovou logikou jsou proto hodnoceny jako zcela neinformativní. V přirozené komunikaci se však často objevují a plní nejrůznější komunikační funkce. Jedná se o výpovědi typu Jistota je jistota; Až přijdeš, tak přijdeš; Komise rozhodla, jak rozhodla; Výsledky jsou takové, jaké jsou; Bud' přijde, nebo nepřijde.*“ (Bártová, 2004: 258).

Ze stejného úhlu představuje tautologii následující definice: „...*Nejjednoduššími případy tautologie jsou např. „Karel Čapek je Karel Čapek“ (tautologie jako jednoduchý výrok...) či „prší nebo neprší“ (tautologie jako složený výrok...). Tento typ výroků spadá pod tzv. analytické výroky, jejichž pravdivostní hodnotu lze zjistit na základě pouhé znalosti významu jejich konstituentů (tj. a priori – bez smyslová zkušenosti) (...) Lingvistická interpretace vět obsahujících tautologii (...), které jsou užity v jazykové interakci, může být založena na kooperačním principu a mechanismu reinterpretace tautologie...“ (Encyklopedický slovník češtiny, 2002: 478)*

Obdobný je přístup anglo-americké rétoriky (Lanham, 1991: 149-150): „*Tautology – Self Saying. Repetition of the same idea in different words:*

Lepidus: What manner o' thing is your crocodile?

²²Bártová, 2001, 99–106; Bártová, 2004, 258–251

Antony: It is shap'd, sir, like itself, and it is as broad as it has breadth. It is just so high as it is, and moves with its own organs. It lives by that which nourisheth it, and the elements once out of it, it transmigrates.

Lepidus: What colour is it of?

Antony: Of its own colour too.

Lepidus: Tis a strange serpent.

Antony: Tis so. And the tears of it are wet. (Antony and Cleopatra, II, vii)“

Tautologii společně s pleonasmem řadí Lanham do skupiny „needless repetition“ (tamtéž: 97), tedy do skupiny výroků s nadbytečným, nepotřebným opakováním.

V odborné literatuře nacházíme ale i definice, které se v některých bodech s předešlými rozcházejí, jak je patrné především z příkladové části definice: „*Tautologie – v literatuře stylistická figura, rozvedení téhož sdělení dvěma synonymními výrazy (např. zde a nikde jinde, položivot a polosmrt), které má daný jev zvýraznit, upoutat na něj pozornost. Na rozdíl od podobného pleonasmu nevyvolává však pocit nadbytečného hromadění synonymních výrazů ...“ (Vlašín, 1977: 380).*

„Tautologie je stylistická (řečnická) figura vzniklá rozvedením téhož sdělení synonymními výrazy pro upoutání pozornosti.“ (Lotko, 2002: 115)

„Tautologie je stylistická figura vzniklá rozvedením téhož sdělení synonymními výrazy pro upoutání pozornosti.“ (Nový akademický slovník cizích slov, 2005: 787)

Obdobně přistupuje k tautologii i polská jazykyně: „*Tautologia – wypowiedź składająca się z wyrazów jednoznacznych lub bliskoznacznych, np.: sporadyczny, odosobniony przypadek, generalizowanie i ogólnianie tej oceny. T. pojawiają się w tekstach zwykle wskutek nieuświadomienia sobie przez mówiących znaczenia użytych wyrazów, ale bywają też świadomie wyzyskiwane przez niektórych pisarzy (...) do celów ekspresji artystycznej.“²³ (Encyklopedia wiedzy o języku polskim, 1978: 352).*

Setkáváme se ale i s definicemi tautologie, které částečně výše představené charakteristiky přesahují. Je tomu tak například ve slovenské stylistice zastoupené Jozefem Mistríkem: „*Tautológia – v literatúre štylistická figura, v ktorej sa opakuje to isté slovo*

²³*Tautologie - výrok skládající se z výrazů stejného nebo blízkého významu, např.: sporadický, ojedinělý případ; generalizování a zevšeobecnění posudku. Tautologie se v textech objevuje obyčejně tehdy, když si řečník neuvědomí význam použitých výrazů. Tautologie bývá vědomě používána některými spisovateli (...) za účelem uměleckého vyjádření. (Pracovní překlad: Ondřej Boháč)*

v rozličných slovotvorných obmenách alebo pomocou synonymného výrazu, napr. *div divúci, škoda preškoda, máčny máčik, položivot a polosmrť.*“ (Mistrík, 2002: 220), nebo: „*Tautológia je opakovanie toho istého slova s úmyslom ešte vypuklejšie vyjadriť jeho význam. Opakovať sa môže v presne tej istej, ale aj v odlišnej gramatickej alebo slovotvornej podobe. Napríklad: sám – samučičký, plnučký – plný, vždy a vždy, jeden jediný,...*“ (Mistrík, 1978: 74).

Ačkoliv se v některých bodech budeme i my s Mistríkovou definicí shodovat (viz 3.2), je převážně z příkladové části definic (*div divoucí* aj.) patrné, že se jedná o jiný typ tautologie, než kterým se budeme převážně zabývat, řekněme o tautologii slovotvornou (viz 3.1 níže, základní dělení viz 3.1.1 a 3.1.2). Z hlediska našeho pojetí bychom taková spojení zařadili spíše pod pleonasmus, kterému se budeme věnovat vzápětí.

Definice pleonasmu si vzájemně víceméně odpovídají, za všechny uvádíme např.: „*Pleonasmus ... rétorická a stylistická figura, vznikajúci užitím více slov stejného nebo blízkého významu k označení jediné skutečnosti ... Z logického hlediska jde zpravidla o nadbytečné hromadění synonym (popř. o tautologii), které bývá v umělecké literatuře používáno buď za účelem zpomalení toku výpovědi, anebo k zvýraznění určité skutečnosti; někdy bývá užití pleonasmu motivováno jen hravostí, což je oblíbený způsob zvláště v poezii lidové ...*“ (Vlašín, 1977: 280).

Částečně odlišnou definici nabízí Jozef Mistrík: „*Pleonasmus – básnická alebo rečnícka figura, ktorá vzniká spojením viacerých slov majúcich rovnaký alebo podobný význam (synonym) na označenie jedinej skutočnosti. Často ide o nabytočné hromadenie synonym. Príklad: Bežal o dušu, utekal, ako len vládal, hnal sa ako vietor a bežal a bežal.*“ (Mistrík, 2002: 136) nebo: „*Pleonasmus je opakovacia synonymická figura, v ktorej sa veci pomenúvajú z rozličných hľadísk.*“ (Mistrík, 1978: 75). Je zde opět patrný jistý přesah, a to k našemu pojetí tautologie (viz 3.2).

Než přistoupíme k základnímu úkolu vyhledávání tautologie v daných barokních kázáních, je nutné vymezit typ tautologie, který nás bude zajímat, a sestavit definici tautologie pro potřeby této práce (viz 3.2).

Vzhledem k odborné literatuře představené v oddíle s definicemi tautologie můžeme tautologii pracovníčně rozdělit na dva základní typy: na tautologii koordinační, jejímž příkladům ze ŽBKS se budeme ve stěžejní části této práce věnovat, a za druhé na tautologii predikační.

V následujících oddílech oba typy tautologie představíme a uvedeme několik příkladů pro snadnější porozumění.

3.1.1 Tautologie koordinační

Jako tautologii koordinační nazýváme figuru, která je tvořena ve své základní podobě spojením dvou či více složek větného členu několikanásobného, které jsou synonymy, případně částečnými synonymy. Poměr mezi takovými synonymy je zpravidla slučovací, řidčeji stupňovací, výjimečně také jiný (např. příčinný). Jako příklady uvádíme tautologická spojení z promluv ŽBKS: *hora a vrch* (ČE I, ČE II), *proč a nebo z jaké příčiny* (ČE I).

V okrajových případech se může jednat i o spojení vět stejného druhu, ať už holých, nebo rozvitých (viz 5.10).

Tautologii z pohledu koordinace představují hlavně díla o stylistice či slovníky literární teorie²⁴. S těmi se shodujeme v základní charakteristice figury (viz 3.2) i v ostatních bodech jejich definic: Figura slouží k upoutání pozornosti (*Vlašín, 1977: 380, Lotko, 2002: 115*) a spojování synonym nepocitujeme jako nadbytečné (*Vlašín, 1977: 380*), protože chápeme jeho funkci nejen jako sdělnou, ale hlavně estetickou, a to jak intenzifikační, amplifikační (*Filipec, 1961: 155*), tak např. akustickou.

V dílech rétorických, tedy určených k poslechu, kam patří i texty ŽBKS, používání koordinační tautologie hraje dle našeho mínění další zásadní úlohu – zpomaluje tok výpovědi, a je tak důležitým faktorem srozumitelnosti.

Na rozdíl od druhého typu tautologie, který si představíme vzápětí, není koordinační tautologie prostředkem ekonomizace řeči (*Bártová, 2001: 105*) a není až na některá ustálená spojení (př. *jak se sluší a patří*) z pohledu současného jazyka příliš zastoupena v běžné komunikaci.

Podrobně se budeme tomuto typu tautologie na příkladech věnovat v následujících kapitolách (viz kapitola 4 a 5).

3.1.2 Tautologie predikační

Druhý typ tautologie, predikační, musíme zmínit, protože je v odborné jazykovědné literatuře také zastoupen²⁵, a aby tedy nedošlo k záměně těchto typů.

²⁴*Vlašín, 1977: 380; Lotko, 2002: 115; Filipec, 1961: 157*

²⁵*Bártová, 2004: 258; Encyklopedický slovník češtiny, 2002: 478*

V charakteristice predikační tautologie vycházíme ze studie Jany Bártové (*Bártová, 2001: 99-106*), která se věnuje tautologii v syntaktických konstrukcích z pohledu, dle kterého jsme také souhrnně daný jev pojmenovali, tedy predikace. Podle Bártové tento typ vychází z tradiční logické definice, kdy je určitý pojem definován sebou samým nebo synonymem. Ve větých konstrukcích to znamená, že subjektivní a predikativní pozice je totožná, je zastoupena tímž lexémem: $A = A$, př. *Petr je Petr* (*tamtéž: 99*). Podobné je to v rámci souvětí, kdy se jedná o tzv. princip identity: $p = p$, např. *Co bylo, to bylo*, o vyloučení třetí možnosti: *bud' p, nebo non p*, př. *Bud' dorazí, nebo nedorazí*, a o implikaci: *když p, tak p*, např. *Když to chce, tak to chce* (*tamtéž: 100–104*).

Tento typ tautologie, jak uvádí Bártová, je často spojován s nadbytečností, redundancí, je ovšem ve skutečnosti prostředkem ekonomizace řeči. Daná konstrukce je sama o sobě – z hlediska logiky – neinformativní, plně sdělná je ale s přihlédnutím k zažitým komunikačním funkcím těchto konstrukcí (*tamtéž: 105*).

Uvědomujeme si, že kromě zmíněných typů tautologie by se dalo hovořit i o dalších pohledech na tuto figuru, jak je tomu například u Jozefa Mistríka²⁶. V jeho pojetí není tautologie ani koordinační, ani predikační, ale slovtvorná (viz 3.1 výše).

Pro účely naší práce ale oddělení koordinační tautologie od predikační postačí. Nadále se budeme věnovat pouze tautologii koordinační, a to v první řadě sestavením vlastní definice, která bude východiskem pro další kapitoly (viz kap. 4 a 5).

3.2 Vlastní definice tautologie

Pro vymezení vlastní obecné definice koordinační tautologie posloužily jako východisko za první definice tautologie z odborné literatury, za druhé oddíl o koordinační tautologii (viz 3.1.1) a samozřejmě příkladový materiál ze ŽBKS (viz kap. 4 a 5, viz tabulky v příloze).

Po zvážení východisek bude mít definice koordinační tautologie, jak s ní budeme pracovat v následujících kapitolách, tuto podobu: *Tautologie je stylistická a rétorická²⁷ figura vzniklá koordinačním spojením dvou, popřípadě více synonym (různých typů) v podobě několikanásobného větného členu s funkcí převážně intenzifikační, ozdobnou a emotivní, např. „hora a vrch“.*

²⁶ Mistrík, 2002: 220; Mistrík, 1978: 74

²⁷ Stylistická = stylová, podílí se na výstavbě stylu textu; rétorická = plní řečnické funkce

Tato obecná definice bude dále rozvedena v kritériích vyhledávání tautologie (viz kap. 4) a upřesňována v kapitole s konkrétními příklady tautologie (viz kap. 5), kde se budeme věnovat i okrajovým nebo speciálním případům.

Popisovaná spojení budeme souhrnně nazývat tautologická spojení, význam tohoto názvu je obsažen v naší sestavené definici, není tedy spojením několika tautologií, jak by mohlo být pojmenování spojení mylně vykládáno.

3.3 Tautologie a barokní kázání

V posledním oddíle kapitoly o tautologii chceme upozornit na to, že autoři²⁸, kteří se také zabývali barokními kázáními a dalšími v baroku oblíbenými žánry, většinou o daných figurách referují. Nehovoří vždy přímo o tautologii, ale nejčastěji o synonymních skupinách nebo spojeních.

Tak je tomu například ve člancích pojednávajících o jazyku a stylu některých českých barokních kázání. Alena Jaklová hovoří souhrnně o tzv. rytmických klauzulích (*Jaklová, 1998: 30*), tedy o dvojicích slov spojených spojkou, jejichž významy jsou blízké nebo přímo synonymní. Sem řadí i tautologii, dvojí vyjádření téže skutečnosti (*tamtéž: 31*). Dále se zmiňuje i o spojování tří až čtyř větných členů, v tomto případě již hovoří o tzv. slovních řetězcích (*tamtéž: 31*). V souvislosti s tím uvádí ještě pojem gradace (*tamtéž: 31*), kterou lze najít ve dvojicích slov i ve složitějších spojení. Gradaci se budeme rovněž podrobněji věnovat (viz 5.5).

Oproti tomu například Marie Janečková nehovoří ve svých člancích přímo o tautologii, ale o hromadění synonymních výrazů a výrazů blízkého významu (*Janečková, 1998: 104; Janečková, 1998: 125*), a to o spojení dvou slov domácích, nebo slova domácího a přejatého (*Janečková, 1998: 104*) – o této problematice pojednáváme v kapitole 5, oddíle 5.4.3. Význam kupení slov blízkého a stejného významu autorka spatřuje v mnohostranném osvětlení popisu, výkladu a vyprávění (*Janečková, 1998: 125*).

Jinou terminologii užívá Milan David, který zdvojení synonym označuje jako lexikální amplifikaci pojmu (*David, 1998: 74*). Hovoří také o projevech amplifikace v překladech latinských citátů, kdy jednomu latinskému pojmu odpovídají v překladu dvě, někdy i tři slova česká (*tamtéž: 75*). V našem pojetí s tím koresponduje pojem tautologie v překladu, tautologie v tautologii (viz 5.10.3).

²⁸ A. Jaklová, 1998; M. Janečková, 1998; M. David, 1998; J. Filipec, 1961

V souvislosti s pojmem amplifikace na tomto místě uvádíme obsáhlé dílo Josefa Filipce o českých synonymech, v němž převážně kapitola Synonyma z hlediska historické stylistiky (*Filipce, 1961: 155–170*) bude východiskem pro naše dělení synonymie složek tautologického spojení (viz 5.4). V oddíle o amplifikačních synonymech zmiňuje Filipce také „*pleonasmus, tj. hromadění synonym, a tautologii, tj. výrazovou totožnost*“ (*tamtéž: 157*), více se ale ani jedné z figur nevěnuje.

V naší práci budeme mít ke skupinám synonym jednotící přístup a v návaznosti na vymezení koordinační tautologie a její obecné definice vzniklé pro tuto práci budeme odpovídající synonymní spojení řadit pod tautologii.

V následující kapitole vymežíme kritéria pro vyhledávání a rozpoznávání tautologických spojení v promluvách žďárského souboru, a to kritéria základní a pomocná, včetně dalších aspektů, které mohou hrát důležitou roli při určování tautologického spojení.

4. Způsob vyhledávání koordinační tautologie v ŽBKS

4.1 Kritéria vyhledávání

Synonymní spojení dvou, v některých případech i více slov je charakteristickým jevem všech kázání žďárského souboru. V předchozí kapitole jsme již poukázali na to, že většina autorů pojednávajících o jazyku a stylu různých barokních kázání (a dalších textů) se k takovým spojení nějakým způsobem vyjadřuje, řadí je například obecně pod synonymii, nebo přímo hovoří o tautologii (viz 3.3). V naší práci jsme se rozhodli paralelní spojení dvou nebo více slov ve vztahu synonymním označit jako tautologii koordinační na větněčlenské úrovni i na úrovni větné (viz překlady latinských citátů – 5.10). Budeme tedy hovořit o tautologických spojení (viz 3.2).

Rozpoznání tautologických spojení není záležitostí jednoduchou, protože autoři používají ve svých promluvách běžně několikanásobných větných členů, a to i takových, v nichž je například problematické určit, zda můžeme jejich složky označit za synonyma nebo alespoň částečná synonyma. Abychom se vyhnuli subjektivitě (alespoň do té míry, do jaké je to možné), bylo nutné stanovit si základní pravidla, jimiž jsme se při klasifikaci slovních spojení řídili.

Pro zařazení pod tautologické spojení musel tedy několikanásobný člen²⁹ odpovídat těmto základním kritériím:

- A. synonymie, částečná synonymie
- B. možnost vypuštění jedné složky (nebo více složek) spojení bez změny či posunu významu výpovědi
- C. dvě až čtyři složky několikanásobného větného členu

Ad A. Synonymie nebo částečná synonymie (viz 5.4) složek tautologického spojení je sice zásadním kritériem, její určování je ale ovlivněno ve velké míře subjektivitou. Hranice mezi částečnou synonymií a „nesynonymií“ je v mnohých případech značně rozostřená, a skutečně by tak záleželo jen na interpretovi, jak se spojení naloží. Proto bylo zavedeno následující kritérium (ad C).

Ad B. Pomyslná možnost vypuštění jedné složky, popřípadě složek pomáhala kriticky ověřit míru synonymie, a měla tak rozhodující vliv na to, zda je možné spojení hodnotit jako

²⁹ Jen zcela výjimečně není tautologické spojení několikanásobným větným členem – jsou-li složky spojení citoslovce nebo částice.

tautologické, nebo zda se jedná pouze o několikanásobný větný člen. Tak tomu bylo kupříkladu ve spojení *dieta a hlad* (EL), které jsme po úvaze zařadili mezi tautologii s tím, že se zde jedná o zdůraznění skutečnosti se silnou významovou gradací (viz 5.5.2), kdežto například u spojení *netrpělivostí a hněvem* (BE) je zřejmé, že se jedná o paralelní vyjmenování vlastností a ani jednu z nich nelze vypustit, aby nedošlo k významovému ochuzení, a jako tautologické jsme ho nezařadili – tak jako v jiných případech, kde byly popisovány různé skutečnosti nebo akce po sobě jdoucí a oba dva (popř. tři, čtyři) členy byly závazné. Pokud bychom ovšem vypustili jeden ze členů ve spojení s tautologií, došlo by „pouze“ k estetickému ochuzení.

Ad C. Při vyhledávání a klasifikaci několikanásobných větných členů se ukázalo, že spojení, která jsme zařadili pod spojení tautologická, obsahovala minimálně dvě základní složky (počítáno bez spojkového výrazu), řidčeji tři a výjimečně čtyři složky. Ze zkušenosti při klasifikaci několikanásobných členů rovněž vyplývá, že jakmile počet složek dosáhl počtu čtyř složek, nejednalo se již téměř v žádném případě o tautologické spojení, ale výčtovou řadu, možno říci slovní řetězec (např.: *břehy, most, okna, střechy* – VA), výskyt tautologického spojení o čtyřech základních složkách je v celkovém množství příkladů okrajový. Nejběžnější počet, tj. dvě složky tautologického spojení, tak odpovídá obecným definicím tautologie, které jsme představili výše (viz 3.1).

Coby kritérium pomocné jsme sledovali opakování tautologického spojení v textu (viz 5.8), a to jak doslovné, tak i s obměnou jedné složky, popř. složek spojení. Dané kritérium není možné chápat jako plnohodnotné, protože nejen tautologická spojení bývají v textech opakována. Tautologická spojení jsou ale pro své estetické i akustické působení na posluchače (spolu s významovou gradací) také často významnými nositeli základního tématu promluvy (např. *hory a vrchy* – ČE I), a jejich opakování tak má svoje opodstatnění. Některá z tautologických spojení můžeme dokonce považovat za ustálená, ať už v rámci souboru, nebo i z pohledu současného jazyka (např. *sluší a patří* – ZO), viz 5.8.3.

Poměrně hojným jevem je také to, že se některá spojení opakují s obměnou nebo vynecháním jedné složky (či více). Dochází tak k tomu, že se v promluvách vyskytují spojení typu *obraz a podobenství* (BE) – *vyobrazení a podobenství* (ČE II) – *podobnost a obraz* (EL) – *podobnost a podobný obraz* (EL) atd., viz 5.9.

V některých případech nedochází k žádné obměně, ale pouze ke změně pořadí složek ve spojení. Tímto způsobem je možné snadno některé již ustálené výrazy oživit a přitom zachovat formu tautologického spojení.³⁰

4.2 Doplnění ke kritériím

K výše zmíněným bodům přistupují v rámci tautologických spojení ještě další okolnosti, které je zapotřebí zmínit. V první řadě musíme upozornit na dvě skupiny tautologických spojení, které v celkovém počtu příkladů tvoří výrazné a nezanedbatelné množiny. Nemůžeme je ale bez vysvětlujícího komentáře zařadit mezi ostatní, protože úplně neodpovídají naší představené definici tautologického spojení, jsou to tautologie realizované v jisté extrémní podobě.

Prvním takovým případem je typ tautologického spojení, kdy jsou všechny složky spojení totožné, tj. slovo je víckrát zopakováno. Tento typ přijímáme také jako tautologii, daná tautologická spojení budeme nazývat absolutní³¹ (viz 5.6).

Za druhé se objevují v textech ŽBKS případy spojení, kdy jedna složka je překladem druhé³². Tento typ spojení nazýváme ekvivalenční tautologické spojení. Nacházíme jej také na úrovni slov, kdy jedna složka spojení představuje jinojazyčný ekvivalent druhé (v mnoha případech jen přibližný překlad), př. *aenigma neb pohádka* (DU), viz 5.4.3.

Častěji pak nalézáme překlady větných ekvivalentů nebo celých vět z latiny. O těchto latinských citátech jsme se již zmiňovali výše, prostupují všemi promluvami souboru a tvoří zvláštní kategorii ekvivalenčních tautologických spojení (viz 5.10). Ani překládání ovšem nebrání invenci autora a tautologické spojení se čas od času objeví v překladu, aniž by byl podobný jev rovněž v citátu latinském, dochází tak k „tautologii v tautologii“, např. *Vidi coelum novum. Vidím a spatřuji nebe nové* (ČE II). Není to ovšem pravidlem, na jiném místě téhož textu stojí: *Vidi coelum novum. Viděl jsem nebe nové* (více viz 5.4.1, 5.10.3).

Kromě těchto obsáhlejších skupin chceme upozornit i na další okolnosti, které se vyskytují při užití tautologického spojení. Je to například skutečnost, že jeden nebo všechny

³⁰ Další zajímavostí při obměňování členů ve spojení je úloha přídavného jména *krásný* a příslovce *krásně*, ty totiž mimo jiné fungují jakožto univerzální náhražky, a objevují se tak jako obměna v řadě nejrůznějších spojení, např. *krásná a vzácná* (GR I) nebo *krásně a čerstvě* (KH I).

³¹ Znamé jako tradiční termín repetitio – figura založená na opakování slov nebo slovních spojení, hláskových skupin, syntaktických konstrukcí apod. (Kraus, 2006: 94). V této práci se přidržíme názvu *absolutní tautologické spojení*, které lépe odpovídá naší klasifikaci.

³² nejčastější ekvivalenty z latiny a němčiny, jedná se i o slova již přejatá

členy ve spojení mohou být rozvíty – nejčastěji přídavnými jmény (viz 5.3.2), zájmeny a příslovci, např. *běž a rychle pospíchej* (DU), dále může být jeden ze členů spojení tvořen více slovy s významem jedné skutečnosti – *proč anebo z jaké příčiny* (ČE I). Pokud rozvíti není nutné k zachování vzájemné synonymie (viz 5.4.4), v příkladech jej neuvádíme.

Všechna tautologická spojení, kterými jsme se v průběhu naší práce zabývali, uvádíme na závěr v pracovních tabulkách v příloze.

Tautologická spojení působí jako jeden celek, a to nejen pro svou významovou blízkost, ale také kvůli poměru mezi jednotlivými složkami – jedná se nejčastěji o poměr slučovací realizovaný syndeticky, nebo asyndeticky, např. *čest, dobrá pověst, dobré jméno* (NO). Ze spojek se ve většině případů uplatňuje spojka *a – cíl a konec* (FR) – a dále v menší míře *nebo/neb – ležel neb odpočíval* (BE), *anebo / a nebo – proč a nebo z jaké příčiny* (ČE I), a to ve významu slučovacím, nikoli vylučovacím. Nedochází tak k žádným konfrontacím a kontrastům³³ a jednotlivá spojení spolu vytvářejí harmonický celek, jako odrazy v zrcadlech, více či méně umocněný významovou či formální gradací (viz 5.5.1, 5.5.2).

Na tomto místě se musíme ještě uvést krátkou poznámku k interpunkci mezi jednotlivými složkami tautologického spojení. Jak vyplývá z originálních tisků (viz 1.1), kromě čárky se v mnoha případech objevuje také lomítko, tzv. virgule: / (*Kosek, 1999: 9–10*), kterou edice ŽBKŠ nezaznamenává, např.: *bylinami / a porostlinami* (ČE I), *kde / a na kterém místě* (ČE I), *víc / a víc* (BE), *od pokušení / od pokušení* (ČE II), *schne / křadne* (KH I), *již / již* (GR I) atd. Virgule plní funkci čárky, je její jinou grafickou podobou (*Šlosar, 1966: 166*), sloužit může také k označení pauzy (*Holub, 1998: 47; Alexová, 1998: 84*). V příkladech, které budeme uvádět, nebudeme virguli také zaznamenávat, v případech, kde by interpunkce chyběla, ji nahradíme čárkou, např. *schne / křadne – schne, křadne* (KH I) atd.

V následující kapitole dále rozpracuje tento stručný přehled východisek vyhledávání tautologických spojení a upozorníme i na výjimečné nebo problematické případy.

³³Přestože tyto barokní texty s kontrasty, a to i mezi jednotlivými spojeními (např. *zelená a plesající x černá a truchlivá* – ČE I), v zásadní míře pracují, uvnitř spojení se pochopitelně neuplatňují.

5. Příklady tautologických spojení v ŽBKS

Tautologická spojení užívaná v promluvách žďárského souboru se pokusíme představit z různých úhlů pohledu, které se však budou vzájemně prolínat.

V následujících devíti oddílech se na tautologická spojení na úrovni slovních složek zaměříme z pohledu morfologie, syntaxe, lexikologie i stylistiky a v každém oddílu budeme uvádět několik příkladů tautologických spojení, které budou danou problematiku vhodně ilustrovat, nebo naopak takové příklady, které se vymykají a tvoří tak skupinku nezařaditelných tautologických spojení. Poslední, desátá kapitola se bude věnovat speciálnímu tautologickému spojení na úrovni celých vět, popř. souvětí, tedy překladům latinských citátů.

V prvním oddíle (5.1) se budeme zabývat počtem tautologických spojení v jednotlivých kázání. Započítáváme pouze taková spojení, která odpovídají představené definici tautologického spojení (viz 3.2) a kritériím, která jsme popsali v kapitole 4. Problematické figury tedy necháváme k popisu dalším oddílům.

Druhý oddíl (5.2) bude zaměřen na tautologická spojení z hlediska morfologie, konkrétně na slovnědruhovou příslušnost složek spojení.

Třetí oddíl (5.3) věnujeme větněčlenské příslušnosti složek tautologického spojení, upozorňujeme na některé příklady rozvíjení složek a přísudkových tautologických spojení.

Ve čtvrtém oddíle (5.4) je hlavním tématem synonymie – její typy, které můžeme vysledovat ve složkách tautologického spojení. Také se zabýváme spojeními z hlediska synonymie problematickými.

Pátý oddíl (5.5) se týká gradace, která se uplatňuje v tautologických spojeních ve dvou základních podobách – jakožto gradace slabičná a významová.

V šestém oddíle (5.6) pojednáváme o zvláštním typu tautologického spojení, o absolutním tautologickém spojení, kdy jsou všechny složky spojení totožné.

V sedmém oddíle (5.7) představujeme příklady zvukové a gramatické podobnosti složek tautologických spojení, zabýváme se hlavně aliterací.

Osmý oddíl (5.8) upozorňuje na časté opakování tautologických spojení, a to jak v rámci jednoho kázání, tak i ve více kázáních ŽBKS.

V devátém oddíle (5.9) se věnujeme souborům vzniklým z tautologických spojení, jejichž složky jsou obměněny, nebo mají jiné pořadí.

Desátý oddíl (5.10) se ve stručnosti zabývá zvláštním typem tautologie – latinskými citáty a jejich překlady – a uvádí některé příklady.

V oddílech se snažíme pro přehlednost ilustrovat jednotlivé počty nalezených tautologií v grafech nebo je uvádíme v tabulkách, stejně jako některé příklady.

5.1 Počet a pozice tautologických spojení

5.1.1 Počet tautologických spojení

Tautologická spojení nacházíme ve všech kázáních souboru ŽBKS. Ačkoliv si jejich počty v mnoha případech vzájemně neodpovídají a dochází k výraznému kolísání, je frekvence používání dané figury natolik značná, že můžeme koordinační tautologii považovat za výrazný jev.

Celkově jsme pracovali s počtem 840 tautologických spojení (bez jejich opakování). V průměru jsme našli v každém ze čtrnácti kázání šedesát tautologických spojení, nejčastěji o dvou složkách (jedna promluva s průměrným počtem 14 stran).

Konkrétní počty spojení i počty stran ale natolik kolísají, že by bylo mylné z průměru usuzovat na pravidelnost, či dokonce totožnost užití tautologických spojení. Jedná se totiž o rozmezí od téměř sto třiceti až po méně než třicet spojení v jedné promluvě, rovněž rozsahy kázání se liší až o jedenáct stran.

Přesné počty tautologických spojení (bez opakování), rozsah jednotlivých kázání i průměrný počet tautologických spojení na 1 stranu uvádíme v následující tabulce³⁴:

Tabulka č. 1: Počet tautologických spojení (pokračování tabulky na další straně)

Zdroj	Počet tautologických spojení	Počet stran kázání ³⁵	Průměrný počet tautologických spojení na 1 stranu
ČE I	128	15	8,5
KH II	101	16	6,3
KH I	96	17	5,6
ČE II	92	12	7,6
HE	62	17	3,6
VA	55	20	2,7
FR	51	11	4,6

³⁴ Počty se netýkají okrajových případů tautologie, kterým se věnujeme v jiných oddílech (5.3.1, 5.4.5, 5.6), ani latinských citátů a jejich překladů (5.10).

³⁵ dle edice ŽBKS, celý text kázání včetně věnování

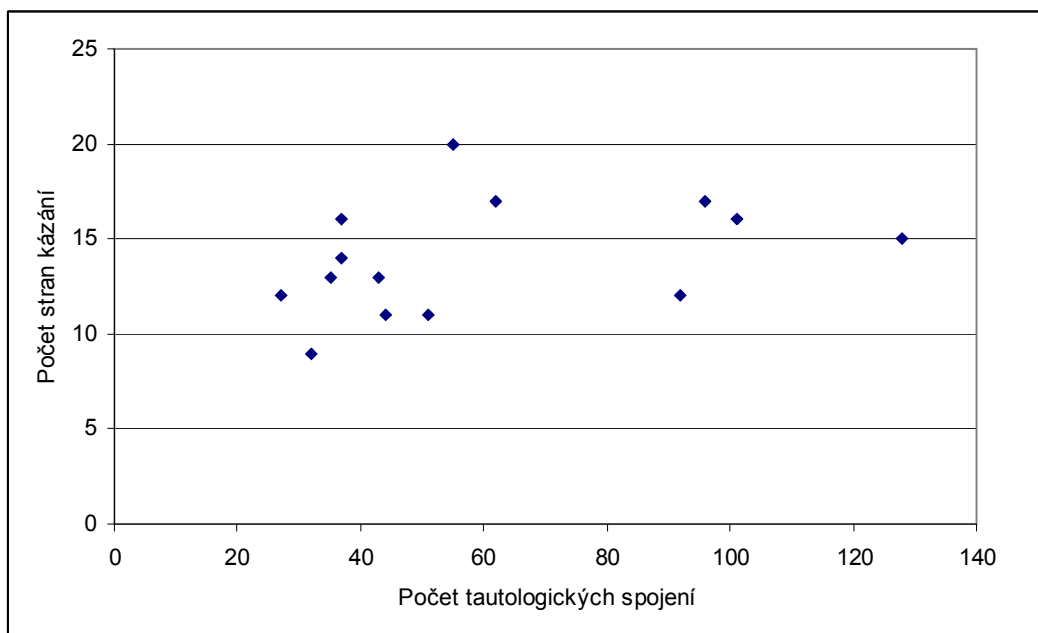
DU	44	11	4
ZO	43	13	3,3
GR I	37	16	2,3
EL	37	14	2,6
NO	35	13	2,7
BE	32	9	3,5
GR II	27	12	2,3

Zdroj: ŽBKS

Z uvedené tabulky vyplývá, že mezi počtem stran promluvy a počtem tautologických spojení není korelace, viz například ČE I a VA nebo KH II a GR I aj. Je tak patrné, že k užívání tautologických spojení přistupoval každý autor dle své potřeby, nedržel se žádné přesné osnovy a všechny figury byly především prostředkem k uplatnění vlastního nadání (viz 2.2). Tautologická spojení nebyla do textu umísťována automaticky, dle modelu, ale plnila vždy určité funkce – estetickou, akustickou, významově gradační aj.

Pro ilustraci uvádíme graf, ze kterého je zřejmé, že mezi rozsahem kázání a počtem tautologických spojení není korelace. Byla-li by, body by ležely přibližně na přímce (každý bod představuje jedno kázání):

Graf č.1: Srovnání tautologických spojení a počtu stran kázání

Zdroj: ŽBKS

Již jsme naznačili, že čísla v tabulce (viz tabulka č. 1) týkající se tautologických spojení uvádějí počty spojení bez opakování. Jednotlivá spojení se ale mnohdy opakují v promluvě například i desetkrát, a počet použití figury koordinační tautologie se tak s ohledem na tento fakt může výrazně proměnit. Je tedy nutné upozornit na případy, kdy dochází k zásadnějšímu navýšení počtu tautologických spojení díky jejich několikerému opakování (nejvíce pak opakování substantivních tautologických spojení).

Nejhojnější opakování tautologických spojení nacházíme v druhé Černého promluvě (ČE II), a to v celkovém počtu 39 (opakováno třináct spojení v rozmezí od jednoho po osm zopakování), následuje ČE I s 37 opakováními (z toho jedno spojení – *hory a vrchy* – v různých pádech a obou číslech opakováno 24krát), DU s 28 a KH II s 20 opakováními. Celkové počty tautologických spojení po zohlednění opakování by tedy dosahovaly těchto čísel: ČE II – 131, ČE I – 165, DU – 72, KH II – 121. Na prvním místě v počtu tautologických spojení i tak zůstává K. V. Černý.

V ostatních kázání se opakovaná tautologická spojení také vyskytují, ne však v tak značné míře, aby zásadněji pozměnila celkový počet, jedná se o nejčastěji o číslo do deseti opakování.

Opakování tautologických spojení – v rámci jednoho kázání i celého souboru – bude věnován další prostor v oddíle 5.8.

5.1.2 Pozice tautologických spojení

Ještě se krátce zmíníme o pozici tautologických spojení ve větě a v celém textu. Z hlediska slovosledu věty tautologická spojení zaujímají místo podle své větněčlenské platnosti, tedy jako podmět, přísudek, předmět, přívlastek a příslovečné určení (viz 5.3), a dle aktuálního členění výpovědi. Nalézáme je tedy na všech pozicích ve větě – v úvodní, střední i závěrečné pasáži věty, popř. vět v souvětí.

Pro ilustraci uvádíme následující citace se stručným komentářem:

Kde a na kterém místě ctěn a chválen býti chtěl od stvoření svého jakožto nejvyšší Bůh a všech věcí všemocný Tvorce a Stvořitel? (ČE I) – tautologickým spojení obsazena pozice na začátku (*kde a na kterém místě*) a na konci věty (*Tvorce a Stvořitel*).

Tím tedy druhým pramenem spasitelného naučení kropil a zalíval církvě svatě zahradu, aby vydávala kvítky a užitky dobrých skutkův k věčné slávě. (BE) – tautologické spojení v první (*kropil a zalíval*) i druhé větě souvětí (*kvítky a užitky* – tautologické spojení kontextové, viz 5.4.2) umístěno ve středu věty.

Z pohledu dělení promluvy na úvod, vlastní část a závěr (viz 2.2.2) nacházíme největší počet tautologických spojení v nejdelší, tj. vlastní části. Zároveň lze sledovat korelaci mezi počtem tautologických spojení a jednotlivými částmi textu (úvod, vlastní část, závěr). Síla korelace je proměnlivá. Nejvíce tautologických spojení nalézáme v úvodní části, nejméně naopak v závěru kázání. Uvádíme jako příklad dvě kázání, v nichž je možné text prokazatelně rozdělit na tři zmíněné části:

Tabulka č.2: Počet tautologických spojení: úvod, vlastní část, závěr

Zdroj	Počet tautologických spojení	Počet stran	Poměrná hodnota
FR			
Úvod	19	3	6,4
Vlastní část	29	7	4,1
Závěr	3	1	3
ČE II			
Úvod	25	2	12,5
Vlastní část	62	9	6,9
Závěr	5	1	5

Zdroj: ŽBKŠ

Můžeme se jen domnívat, proč tomu tak je. Nejvyšší počet tautologických spojení v úvodu může mít například souvislost s potřebou vyvolat v posluchačstvu imaginaci a zaujmout je. V závěrečné pasáži pak ubývá tautologických spojení z toho důvodu, že autor již nerozpracovává zvolené téma, nepotřebuje více působit na imaginaci a spíše soustředí publikum na další části mše. Uzavírá základní myšlenky improvizovanou modlitbou, která se již zpravidla obejde bez tautologických spojení.

5.2 Slovnědruhovú platnost složek tautologických spojení

Tautologická spojení se v promluvách objevují převážně ve čtyřech slovních druzích, což jsou podstatná jména, přídavná jména, slovesa a příslovce, dále pak jako zájmena nebo částice a citoslovce (v těchto případech téměř vždy jakožto absolutní – viz 5.6).

Ve všech kázáních si coby složky tautologických spojení nejvíce konkurují substantiva, verba a adjektiva (viz 5.2.1, 5.2.2, 5.2.3). Adverbia se objevují v počtu nejmenším, jejich používání je z hlediska všech slovních druhů nejstálější – tzn. opakují se napříč texty jako ustálená spojení, a to ve formě absolutní (viz 5.6): *více a více* (BE, NO, GR I, ZO), méně pak v kombinovaném spojení (5.2.4.1) synonymního rázu (*proč anebo*

z jaké příčiny – ČE I, ČE II). Nalézáme je ale i v spojeních ryze adverbiálních (např. *srdnatě a udatně* – ČE I, *hojně a štedře* – BE). Spojení zájmenná nacházíme v kázáních výjimečně nebo i vůbec ne, nejčastěji pak též ve formě absolutní (*k ní, k ní* – VA), podobně tak citoslovce (*ach, ach, ach* – ČE I), souhrnně jakožto projev gradace (viz 5.5). Jako ustálené tautologické spojení absolutní se opakují i částice *jistě, jistě* (ČE II, KH I, GR II, HE, ZO, EL).

Počty zastoupených slovních druhů ve složkách tautologických spojení (bez opakování – viz tabulka č. 1) uvádíme pro přehlednost v tabulce, do sloupce „ostatní“ spadají zájmena, příslovce, částice a citoslovce:

Tabulka č. 3 – Slovnědruhovú platnost tautologických spojení

Zdroj	Substantiva	Verba	Adjektiva	Ostatní
ČE I	53	35	33	7
KH II	50	26	23	2
KH I	42	21	28	5
HE	38	9	9	6
ČE II	32	37	19	4
DU	26	6	7	5
ZO	23	7	9	4
VA	22	18	4	11
NO	22	5	6	2
FR	21	19	9	2
EL	19	13	4	1
GR II	16	4	4	3
BE	14	10	4	4
GR I	12	8	13	4

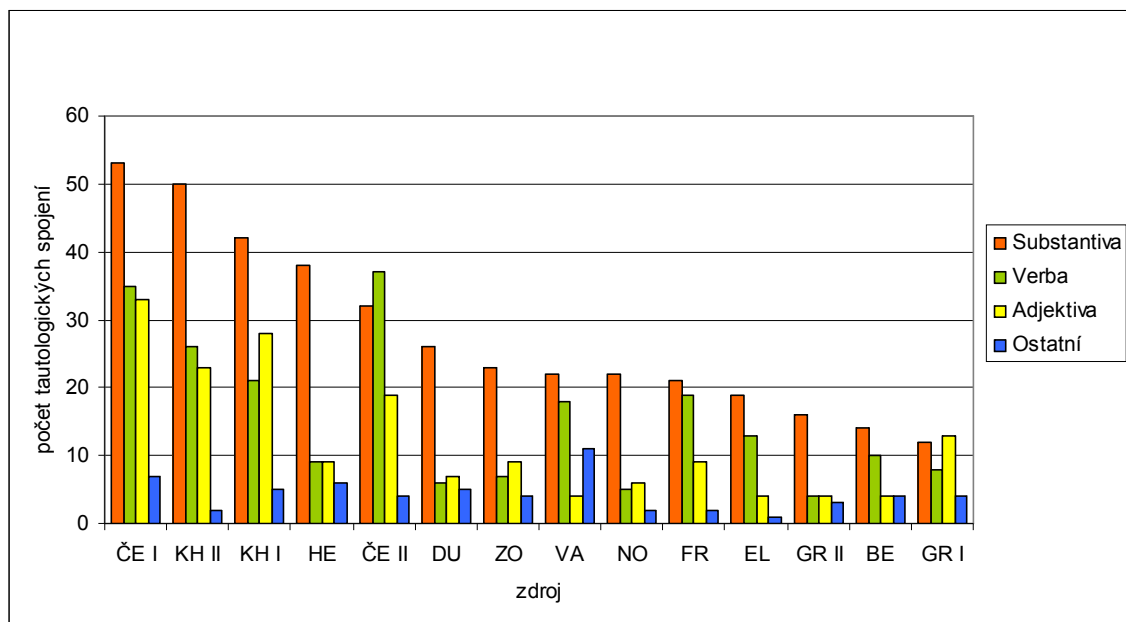
Zdroj: ŽBKS

Kázání jsou v tabulce seřazena podle počtů substantivních tautologických spojení, celkově jsme takových spojení našli 390. Následují verba s počtem 218, adjektiva s počtem 172, ostatních slovních druhů (adverbií, zájmen, částic a citoslovcí) je ve všech kázáních 60.

Z tabulky by se ovšem pro její uspořádání dle substantiv špatně vyčetl jiný rys kázání týkající se slovních druhů: Promluvy z pohledu převahy toho či onoho slovního druhu můžeme charakterizovat přímo jako substantivní (DU, GR II, HE, ZO, ČE I, KH II, NO),

substantivně-verbální (VA, ČE II, FR, EL, BE) nebo jako jmenné, substantivně-adjektivní (KH I, GR I). Uvádíme proto graf, v němž je možné si dané tvrzení ověřit:

Graf č.2: Slovnědruhovú platnost

Zdroj: ŽBKS

Nyní se již zaměříme na slovní druhy nejhojněji zastoupené, na podstatná jména, slovesa a přídavná jména.

5.2.1 Substantiva

Substantiva ve složkách tautologických spojení převažují u všech promluv, je to nejpočetnější slovní druh (viz 5.2).

Z hlediska jmenných kategorií³⁶ nacházíme tautologická spojení ve všech pádech (obměna pádu i u téhož spojení – např. *na horách a vrchách – hory a vrchy* – ČE I, viz také 5.3.3), v obou číslech (i u téhož spojení, např. *vůdcové a generálové – vůdce a generála* – ČE II), všech rodů – častá je i jejich kombinace uvnitř spojení: *milosti a dobrodiní* (ČE I), *děšť a vláhu* (VA), *obrazu a podobenství* (BE), *památku a znamení* (FR), *nebe a obloha* (ČE II), *radosti a potěšení* (KH I), *smilství a nestydatosti* (NO), *řeč a kázání* (DU), *roucho a oděv*

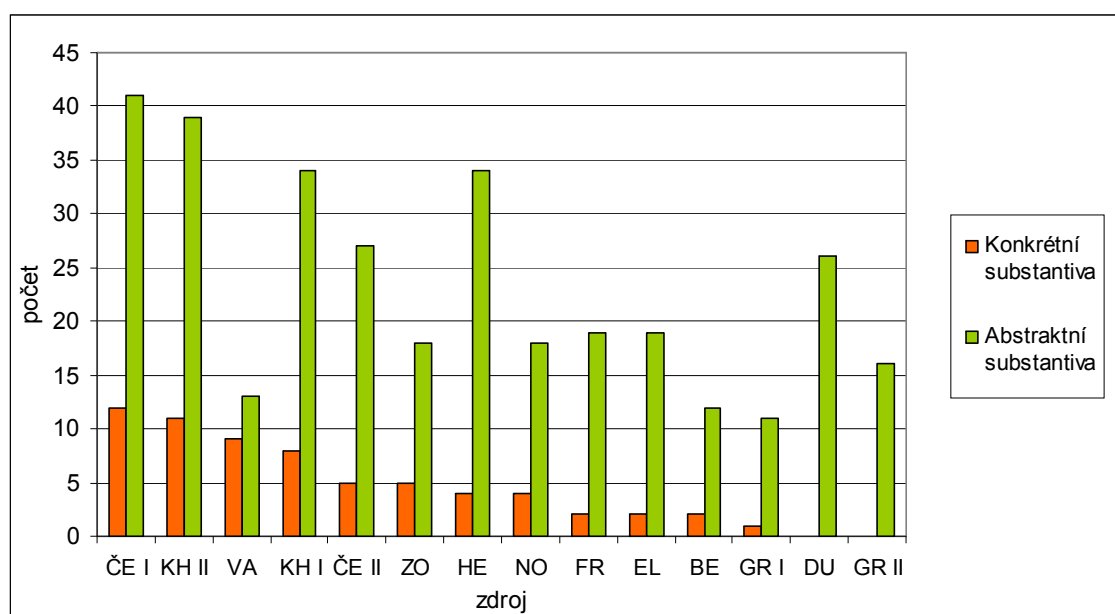
³⁶ Z pohledu současné češtiny můžeme pozorovat také v promluvách ŽBKS jinak výjimečnou kombinaci pádových koncovek typických pro životná a neživotná substantiva: *divové a zázraky* (GR I). Koncovka *-ové* se ale v této době vyskytuje bez jakékoli významové nebo gramatické diferenciace, teprve v národním obrození se koncovka *-ové* ustaluje jako charakteristická pro označení osob vedle koncovky *-i* (*Historická mluvnice češtiny, 1986: 142*).

(KH II), *strach a bázeň* (GR II), *tvrz a zámek* (HE), *pomstu a trest* (ZO) nebo *příběh a příhodu* (EL). Číslo si u vnitř spojení odpovídá až na několik málo případů, např. *učení (to) a slova* (ČE I), *slovách a příslovědi* (EL) – k tomuto jevu dochází převážně u kontextových synonym (viz 5.4.2).

Zaměřili jsme se také na poměr mezi substantivy konkrétními a abstraktními³⁷. Abstraktní substantiva převažují ve většině případů poměrně vysokým rozdílem, je tedy tomu tak, jak bychom vzhledem k povaze daných textů jakožto duchovních řečí očekávali.

V následujícím grafu uvádíme počty³⁸ abstraktních a konkrétních substantiv v tautologických spojeních:

Graf č.3: Počet konkrétních a abstraktních substantiv

Zdroj: ŽBKs

Z kázání, u kterých je to možné, uvádíme dva příklady (substantiva abstraktní – substantiva konkrétní): *soužení a trápení – bylinami a porostlinami* (ČE I), *hříchů a nepravostí – sídlo a obydlíčko* (FR), *žádost a prosba – vršku a pahrbku* (KH I), *smilství a nestydatosti – šatů neb oděvů* (NO), *pevnosti a stálosti – tvrz a zámek* (HE), *prznosti a mrzkosti – řetězy a pouta* (VA), *ujištění a ubezpečení – hrdina a vůdce* (BE), *kacířstva a bludy – kašket aneb lebka vojenská* (ČE II), *péče a starosti – roucho a oděv* (KH II), *vzteklosti a zuřivosti – pevnost a citadel* (GR I), *pomstu a trest – větve a ratolesti* (ZO), *příchod a narození – zem a kamení* (EL).

³⁷Encyklopedický slovník češtiny, 2002: 22, 223; Mluvnice češtiny 2, 1986: 48, 50

³⁸Nadále zohledňujeme v počtech i opakování tautologických spojení v kázání.

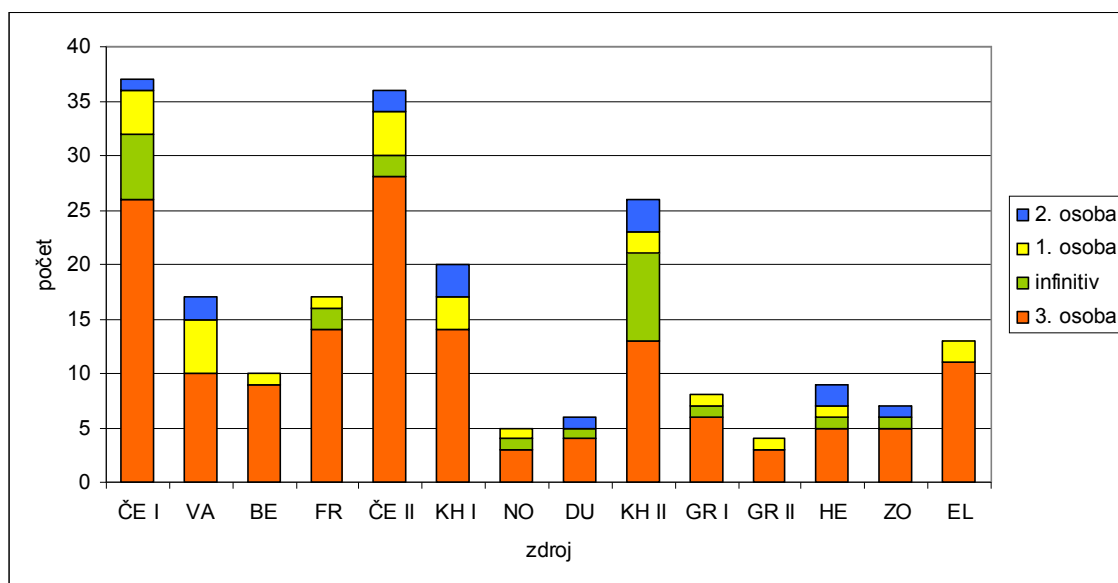
Vzácně také dochází ke kombinování abstraktního a konkrétního substantiva uvnitř jednoho spojení: *sem oči, sem zření* (VA), *kvítky a užitky* (BE), *k meči, smrti* (KH II), *ovoce a užitky* (GR II) – v těchto případech se jedná nejčastěji o synonymii založenou na metaforickému posunu významu, kontextovou (viz 5.4.2).

5.2.2 Verba

Verba jsou druhým nejpočetnějším slovním druhem zastoupeným v tautologických spojeních (viz 5.2). Tak jako tomu bylo v předchozím oddíle, jsou i slovesa v tautologických spojení z pohledu gramatických kategorií různorodá dle potřeby textu. Uvnitř spojení si kategorie pochopitelně odpovídají.

Nejčastější je třetí osoba, převážně jednotného, ale i množného čísla. Z celkového počtu slovesných tautologických spojení (viz 5.1) je jich ve třetí osobě řádově³⁹ 155, v 1. osobě přibližně 30, ve 2. osobě 15 a infinitivních spojení je okolo 20. Nedostatek 2. osoby u některých autorů by mohl souviset s nižší frekvencí oslovení posluchačů. Počty⁴⁰ týkající se slovesných osob z každého kázání jsou k dispozici v následujícím grafu:

Graf č.4: Slovesné osoby

Zdroj: ŽBKS

V několika případech si složky tautologických spojení neodpovídají v času, to se týká těchto spojení: *skryl a skrejvá, zachoval jest a zachovává, jest a bude* (vše ČE I), *má a mít*

³⁹ viz poznámka 38

⁴⁰ viz poznámka 38

bude (VA), *počítá, počítala a počítati bude* (NO), rovněž tak ve vidu, např. *hasil a také uhasil* (KH I). Takové posuny mezi časy či vidy souvisí s významovou gradací (viz 5.5.2).

Mimo tvary aktiva nalézáme v tautologických spojeních také tvary pasiva, např. *bylo předpověděno a zaslíbeno* (BE), *byl ošizen a ošálen* (ČE II), *byl tepán a políčkován* (KH I) atd.

Nejběžněji se coby složky tautologického spojení uplatňují dvě plnovýznamová synonymní (částečně synonymní) slovesa, například *činí a působí* (ČE I), *netup, nehaň* (VA), *kropil a zalíval* (BE), *stvořil a učinil* (FR), *občerstvuje a posilňuje* (ČE II), *schne, křadne* (KH I), *žádám a prosím* (NO), *vládne a řídí* (DU), *dychtí a horlí* (KH II), *okrášliti a ozdobiti* (GR I), *štěpjuje a sází* (GR II), *káral a trestal* (HE), *činil a páchal* (ZO), *poprskají a poplívají* (EL) atd.

V rámci tautologického spojení ale můžeme najít i taková, jejichž složky obsahují kromě plnovýznamových i sponová, modální či fázová slovesa: *jsou aneb býti mají* (ČE I), *osvědčovati má a jest povinnen* (ČE II), *chci a mám mluvit* (VA). Zvláštním a okrajovým případem je spojení s fázovými slovesy: *mluviti přestávám a mlčeti začínám* (GR I) – fázová i plnovýznamová slovesa jsou v protikladu, zvlášť by tvořily antonymní pár, ve spojení je ale tato dvojitá negace vyrušena a mezi složkami je zachován slučovací poměr (viz 4.2).

5.2.3 Adjektiva

Adjektiva jsou v tautologických spojeních třetím nejrozšířenějším slovním druhem po substantivech a verbech (viz 5.2). Počítáme jen ta tautologická spojení, která jsou ve formě několikanásobného přívlastku, tzn. složky tautologického spojení jsou adjektiva, např. *strašlivý a hrozný* (EL).

Na tomto místě se musíme zmínit o adjektivech, která často vstupují do tautologického spojení a slouží k rozvíjení substantivních složek spojení, např. *zlé pověsti a světské hanbě* (KH II). Taková adjektiva budeme rozlišovat na ta, která jen rozvíjí podstatné jméno (*světské hanbě*), a na ta, která jej zásadně specifikují (*zlé pověsti*) a při jejichž vypuštění by došlo k oslabení synonymie složek tautologického spojení. Druhou skupinou adjektiv se více zabýváme v oddíle 5.4.4. Do celkového počtu jsme ale adjektiva první ani druhé skupiny nezapočítali, protože sama tautologická spojení netvoří, pouze se na něm podílí větší či menší mírou.

V této kapitole se tedy budeme zabývat již jen adjektivy v několikanásobné formě, která tvoří tautologické spojení. Adjektivní spojení nacházíme v různých pádech a rodech, tak

jako tomu bylo u substantiv (viz 5.2.1). Z hlediska deklinace adjektivních členů jednoznačně, tak jako v celém textu, převažuje tvrdá deklinace, respektive doklad měkké deklinace ve všech složkách tautologického spojení jsme nenalezli. Měkká deklinace se přesto objevuje také, a to v kombinaci s tvrdou v rámci jednoho spojení. Je tomu tak v těchto spojeních: *zvučný a plesající – Zelená a plesající – vlastní a přirozená – veřejný a všeobecní* (vše ČE I), *lahodný a medotekoucí* (FR), *nejkrásnější a nejkunstovnější – jasná a jasně se třpytící – zvučný a pronikající – jasný a pronikající* (vše ČE II), *vrchní a představený* (KH I), *nejpřednějším a nejdražším* (NO).

K příkladům kombinace tvrdé a měkké deklinace uvádíme ještě dva příklady, kdy do spojení vstupuje řadová číslovka měkkého adjektivního skloňování. Tyto případy řadíme rovněž mezi tautologická spojení s tím, že se jedná o ojedinělé reprezentanty kombinace slovních druhů (s adjektivní deklinací): *první, samotný a jediný* (KH I) a *první a nejvyšší* (KH II), více viz 5.2.4.1.

V poslední řadě chceme v tomto oddíle upozornit na spojení mezi ostatními zcela výjimečné: *pršenou a deštěnou* (KH II). Autor kázání použil ve druhé složce spojení účelové, neologické adjektivum. Bylo tak dosaženo synonymie, zdůraznění, tedy tautologického spojení.

5.2.4 Kombinace slovních druhů a přechody mezi nimi

5.2.4.1 Kombinace slovních druhů uvnitř spojení

Ke kombinace slovních druhů uvnitř tautologického spojení dochází zřídka. Kromě spojení, jejichž složky tvoří adjektiva a číslovky (viz 5.2.3) nalzáme v promluvách také kombinaci složky adverbialní a složky substantivní – *mnohem a nad míru* (ZO) – nebo složky substantivně-zájmenné: *proč* anebo *z jaké příčiny* (ČE I, ČE II), *kde a na kterém místě* (ČE I), *jistě a beze vší pochybnosti* (DU), a složky zájmenné a substantivně-zájmenné – *zač, za jakou mzdu* (VA), *mě a mé jméno* (EL). Druhá složka je tedy tvořena slovním spojením dvou slovních druhů, které tvoří s první složkou synonymní pár. U těchto případů je patrná silná formální gradace (viz 5.5.1).

5.2.4.2 Přechody mezi slovními druhy (celé spojení)

Některá spojení se v promluvách vyskytují v několika slovnědruhových podobách, přechod se týká se hlavně podstatných a přídavných jmen a příslovcí. Typickým příkladem je často opakované spojení: *vroucnost a horlivost – vroucný a horlivý – vroucně a horlivě*,

slovnědruhový přechod pro přehlednost uvádíme v tabulce (nehledíme na pořadí členů ve spojení, o tom více viz 5.5.1):

Tabulka č.4: Přechod tautologického spojení mezi slovními druhy

Zdroj	Substantiva	Adjektiva	Adverbia
ČE I	<i>vroucnosti a horlivosti</i>	<i>vroucné a horlivé</i>	<i>vroucně a horlivě</i>
FR	<i>horlivostí a horlivou vroucností</i>	<i>horlivé a vroucné</i>	
ČE II	<i>vroucnost a horlivost</i>	<i>vroucný a horlivý</i>	
KH I	<i>vroucností a horlivostí</i>		<i>horlivě a vroucně</i>

Zdroj:ŽBKS

Slovnědruhové přechody nacházíme i u dalších spojení: *plodnost a ourodnost – plodné, ourodné* (ČE I), *div a zázrak – zázračný a divotvorný* (FR), *čest a chválu – ctěný a chválený* (KH II, ZO), *divy a zázraky – divného a zázračného* (DU) nebo *krásu a sličnost – krásná a nevyslovitelné sličnosti* (ČE II).

5.3 Větněčlenská platnost složek tautologických spojení

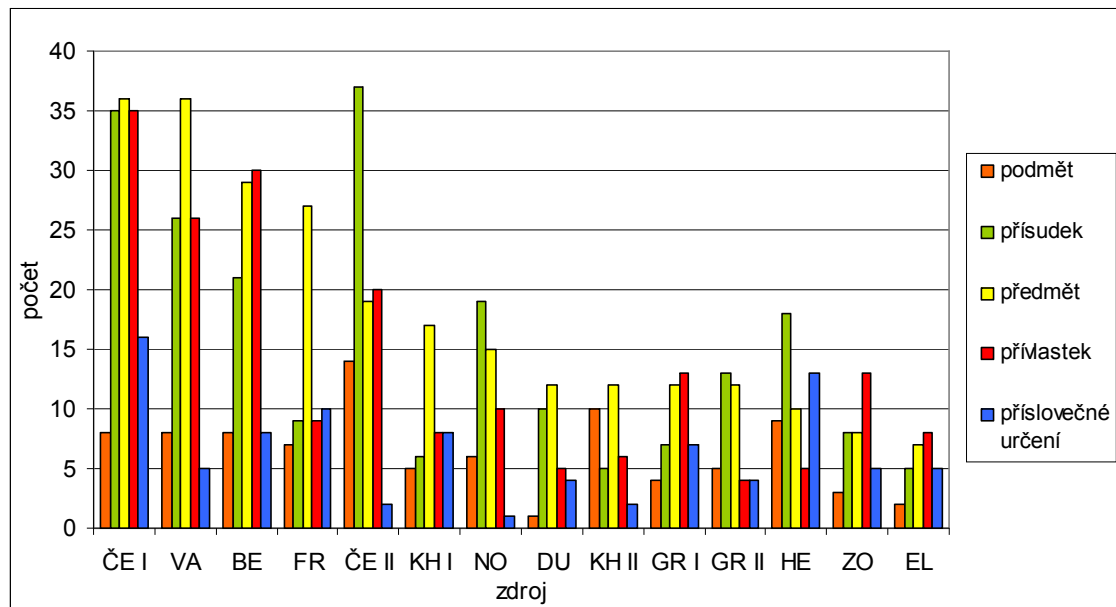
Všechna tautologická spojení plní funkci několikanásobných větných členů, ovšem zvláštního typu, formou odpovídají, ale vyjadřují více méně jeden obsah. Právě vzhledem k totožné formě není vždy snadné odlišit tautologická spojení od běžných několikanásobných větných členů a do velké míry se musíme spoléhat na určování synonymie.

Tautologická spojení se ve větě uplatňují nejvíce jako předmět a přísudek, z dalších větných členů nacházíme v hojnějším počtu přívlastek, podmět a příslovečné určení. Z celkového množství (viz 5.1) tautologických spojení nalézáme řádově⁴¹ 250 předmětů, 220 přísudků, 190 přívlastků a 90 podmětů a 90 příslovečných určení.

⁴¹ viz poznámka 38

V následujícím grafu jsou zaznamenány počty⁴² tautologických spojení coby větných členů z každého kázání:

Graf č. 5: Větněčlenská platnost

Zdroj: ŽBKS

Pokud srovnáme tento graf a graf č. 2 (slovnědruhá platnost), zjistíme, že u kázání, která jsme označili za substantivní a substantivně-verbální (viz 5.2), převažuje nejčastěji předmět a přísudek, ve dvou případech (BE, ZO) i přívlastek. U substantivně-adjektivních kázání (viz 5.2) v jednom případě jasně převažuje přívlastek a těsně za ním předmět (GR I), ve druhém pak zřetelně předmět (KH I).

Dále se budeme věnovat již jen několika vybraným příkladům, nejprve se krátce zastavíme u tautologických spojení v přísudku.

5.3.1 Přísudek

Složky tautologických spojení přísudkových jsou téměř vždy slovesnými přísudky. Jen vzácně nalezneme kombinaci slovesného přísudku a přísudku jmenného se sponou uvnitř jednoho spojení. Tak je tomu v těchto případech: *stáli jsou a setrvávají* (GR I), *dělí se a rozdíl má* (ČE I), viz také oddíl 5.2.2.

V jiném kázání nacházíme ojedinělý případ toho, kdy tautologické spojení, tedy několikanásobný přísudek, je součástí složitějšího několikanásobného přísudku: *vyplemenil*

⁴² viz poznámka 38

a zkazil, rozptýlil a rozmetal, stavěl i štípil (ČE II), kdy každou jednotlivou dvojici vzhledem ke kontextu (viz 5.4.2) můžeme pod tautologická spojení zařadit.

S jinou zvláštní kategorií tautologického spojení se setkáváme v dalším kázání. Jedná se o dvojitou, popř. trojitou negaci přísudku: *ne, nezoufá – ne, nenarodil se – ne, ne neočekává – ne, nepřijal – ne, nevyhledával* (VA), viz také oddíl 5.6. Tyto případy jsme do celkového počtu tautologických spojení nezapočítali, je ale patrná jejich blízkost k tautologickým spojení absolutním (5.6) a značná významová gradace (5.5.2).

5.3.2 Rozvitý větný člen

V tomto oddíle se zastavíme u problematiky, kterou jsme již naznačili v oddíle o adjektivech (5.2.3). Složky tautologických spojení bývají v promluvách jak holé, tak rozvitě, a to ne výjimečně – vzhledem k stylu žďárských promluv, pestrosti a bohaté a rozvětvené větné výstavbě kázání. Rozvití může sloužit např. k intenzifikaci, gradaci (viz 5.5) jedné ze složek: *vysoký onen vrch a hora – horám a vrchům vyvýšeným* (ČE I), *rozličné a velmi rozdílné* (ČE I), *nábožní mniši, svatí řeholníci* (KH I), nebo k identifikaci či specifikaci složky tautologického spojení. V tomto případě nás nejvíce zajímají ta spojení, kdy musíme složky ponechat v rozvitě formě, aby byla zachována synonymie složek tautologického spojení. O tom budeme hovořit v oddíle 5.4.4, viz také 5.2.3.

5.3.3. Přejechy mezi větnými členy

Vzhledem k opakování tautologických spojení dochází také k tomu, že jedno spojení nacházíme v textu postupně v pozici různých větných členů. Jedná-li se o spojení substantivní, může zastávat podmět: *Rozličné a velmi rozdílné v tomto prostranně širokém světě vynacházejí se hory a vrchy vyvýšené...* (ČE I), předmět: *...hory a vrchy vyvýšené mnohým sličným stromovím a sličně se zelenajícími bylinami a porostlinami přiodíl a okrášlil* (ČE I), příslovečné určení místa: *Na žádným jiným místě jedině na horách a vrchách vysokých,...* (ČE I), příslovečné určení prostředku: *Skrze vrchy a hory a vyvýšené srozumívají se svatí nebešťané.* (ČE I).

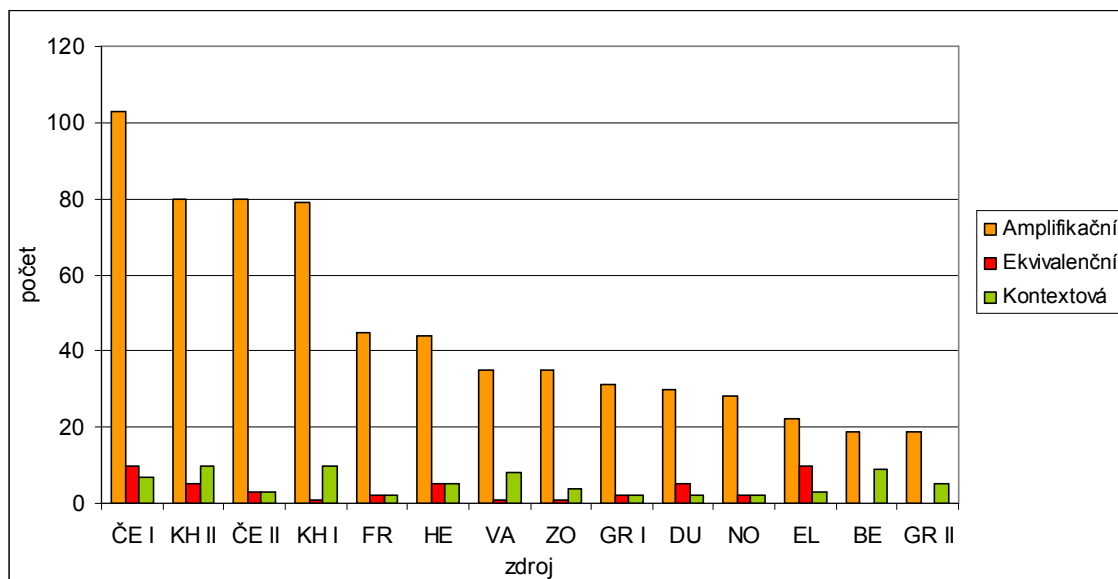
V souvislosti se slovnědruhovým přechodem (viz 5.2.4.2) nalézáme také tautologická spojení kromě zmíněných větných členů na pozici přívlastku, např.: předmět – *...neb když já ty divy a zázraky, které Mojžíš v Egyptu činil, bedlivě pozoruji...* (DU), přívlastek - *...cokoliv divného a zázračného dělal Mojžíš...* (DU) aj.

5.4 Synonymie složek tautologických spojení

Synonymii jsme uvedli jako jedno ze základních kritérií pro určování tautologického spojení, a je tak pro nás tematikou zásadní. V tomto oddíle vycházíme z Filipeovy knihy o českých synonymech (*Filipec, 1961: 155–170*) a použijeme také jeho klasifikaci. Budeme se převážně zabývat synonymy amplifikačními (*op.cit.: 155–159*; viz 5.4.1), kontextovými (*tamtéž: 156*; viz 5.4.2), vysvětlovacími a terminologickými, resp. ekvivalenčními (*tamtéž: 160–161*; viz 5.4.3), a poté několika zvláštními případy synonymie v tautologických spojeních (viz 5.4.4, 5.4.5).

Na úvod uvádíme graf s počty⁴³ synonym amplifikačních⁴⁴, kontextových a ekvivalenčních⁴⁵:

Graf č.6: Synonymie

Zdroj: ŽBKs

5.4.1 Synonyma amplifikační

Amplifikační synonyma slouží k zvýšení působivosti a ozdobnosti a přispívají ke stylové rozmanitosti, bývají také provázeny aliterací a asonancí (*Filipec, 1961: 155*). Mají

⁴³ viz poznámka 38

⁴⁴ Amplifikační mohou být (viz 5.4.2 a 5.4.3) i druhé dva druhy synonym, proto sloupec amplifikační synonyma zahrnuje jen ta, která nepatří k druhému ani třetímu druhu.

⁴⁵ Počet ekvivalenčních tautologických spojení neobsahuje počet latinských citátů a jejich překladů, ty uvádíme samostatně v oddíle 5.10.1.

zejména působit na fantazii a na vůli, a stala se tak typickými prostředky pro žánr kazatelské prózy (*tamtéž*: 156).

V ŽBKS můžeme označit většinu tautologických spojení za amplifikační synonymní dvojice, popř. trojice. Uvádíme několik typických příkladů: *okrasy a ozdoby* (ČE I), *pohryzl, pokousal* (VA), *vidění a zjevení* (FR), *vlastnost a přirozenost* (ČE II), *roztloucti neb rozlomit* (NO), *skázu a záhubu* (DU), *zatajit a zamlčet* (KH II), *vyňatý a vyhražený* (KH II), *soužení a trápení* (GR II) aj. Z příkladů je patrné, že pomocí aliterace a jiné hláskové podobnosti (více viz 5.7) dochází také ke zvukovému působení na posluchače.

U některých spojení je míra synonymie nižší, je však důležité to, zda plní stejnou funkci jako jiná amplifikační synonyma. Například ve spojeních *tupost a nezpůsobnost* (ČE I), *památku a znamení* (FR) atd. hodnotíme synonymii spíše jako částečnou, nebo kontextovou (viz 5.4.2), ale i taková spojení pro ozdobnost a působivost řadíme do skupiny amplifikačních synonym.

Filipec hovoří o amplifikačních synonymech převážně v souvislosti s překlady z latiny (*Filipec, 1961: 155–156*). Také v ŽBKS nacházíme případy, kdy se autor nadržuje při překladu zcela latinského vzoru a některá slova doplňuje o synonyma, např. *Vidi coelum novum. Viděl jsem a spatřil nebe nové* (ČE II). Dochází tak vlastně ke zvláštnímu jevu, „tautologii v tautologii“ (viz také 4.2, 5.10.3), kdy se v rámci jednoho tautologického spojení (ekvivalenčního – citát a překlad) vyskytuje tautologické amplifikační spojení.

Filipec také v souvislosti s amplifikací hovoří o intenzifikačních synonymech (*op.cit.: 156*), my se budeme tomuto tématu věnovat až v oddíle o gradaci (5.5).

Naproti tomu do tohoto oddílu řadíme zmínku o slovtvorných synonymech, o nichž Filipec pojednává samostatně (*Filipec, 1961: 159–160*). V ŽBKS nenacházíme tolik příkladů, abychom pro tuto synonymii zavedli zvláštní oddíl, omezíme se proto na uvedení příkladů: *divné a podivné* (ČE I), *zatím a mezitím* (VA), *okazuje a dokazuje* (FR), *hasil a uhasil* (KH I), *v toku a tekání* (EL), *Tvorce a Stvořitel* (ČE II), viz oddíl 5.7.2.

5.4.2 Synonyma kontextová

Filipec hovoří o kontextových synonymech v rámci synonym amplifikačních. V některých případech kontext sblíží slova významově odlišná, řazená souřadně, a tak vznikají kontextová synonyma (*Filipec, 1961: 156*). V naší práci rovněž řadíme kontextová synonyma pod amplifikační, pro přehlednost o nich však pojednáme ve vlastním oddíle.

V ŽBKS poměrně často nalézáme taková tautologická spojení, jejichž složky se samy o sobě v synonymních vztahu nenacházejí, formou – koordinačních spojení – ovšem odpovídají modelu tautologického spojení. Díky kontextu pak dochází ke sblížení významu jednotlivých složek – a ke vzniku kontextových tautologických spojení. I v tomto případě platí kritérium možného vypuštění jedné ze složek, kdy nedojde k významovému ochuzení sdělení (viz 4.1).

Mezi kontextovými tautologickými spojeními můžeme vysledovat několik podkategorií. Za prvé je to kontextová synonymie z „nesynonym“, tedy taková, kdy složky spojení bez daného kontextu nejsou ani částečnými synonymy. Uvádíme tyto příklady (tautologická spojení ponecháváme v kontextu alespoň věty):

Co tehdy krásného v nich spatřil, aby v tom své zalíbení neb odpočinutí měl? (BE); *Ale jak ty čtyry potokové své rozdělení a průchody skryté pod zemí mají...* (BE); *...ale i taky své místo, svůj trůn chce mít na nebi.* (FR); *Řeky, které tiše běžejí a tekou, bývají nejhlubší.* (FR); *...že ten titul (...) on ihned v dětinství Sanctus Puer od cistercienských dostal a slyšel* (KH I) aj.

Sem také spadá kontextová synonymie metaforického rázu, např.: *...aby vydávala kvítky a užitky dobrých skutkův k věčné slávě.* (BE); *...jak hojné ovoce a užitky jste sobě shromáždili od této duchovní olivy* (GR II) aj. Nacházíme také spojení metonymického rázu: *červotoče a zvrátání od červův* (ZO).

Za druhé jde o významovou souvislost, částečnou synonymii, kde je např. jeden člen významově součástí druhého. Může jít také o hyperonymum a slovo mu podřadné a o spojení kohyponym (kde se dá také hovořit o částečné synonymii), ale také o určitou specifikaci, kdy je jedna složka spojení nějakou známou vlastností či projevem druhé. Uvádíme tyto příklady: *stromy a lesy* (VA), *vody a prameny* (KH I), *vody a rosy* (KH II), *tělo a kosti* (KH I), *zem a kamení* (EL), *nebe a oblak* (ČE I), *zrostlé dříví a stromoví* (ČE I), *knížatům a králům* (KH I), *nevinné ovčičky, tiché beránky* (VA), *řeky a potoky* (KH II), *jasnost a blesk* (ČE I, ČE II, KH I), *blesk a oheň* (VA), *světlo a oheň* (VA), *světlem a sluncem* (KH II), *ohněm a pálením* (HE), *dietu a hlad* (EL).

5.4.3 Synonyma vysvětlovací a terminologická (ekvivalenční)

Synonyma vysvětlovací a terminologická přispívají k lepšímu porozumění textu, v některých případech jde ale rovněž o amplifikaci (*Filipec, 1961: 160*). V naší práci

zavádíme pro taková tautologická spojení také název ekvivalenční, protože toto pojmenování lépe odpovídá i zvláštní případům (např. latinské citáty a jejich překlady, viz 5.10).

Tautologická spojení ekvivalenční tvoří výraznou skupinu v rámci všech tautologických spojení ŽBKs. Formou jde tedy o spojení cizího slova, popř. slova přejatého a jeho českého ekvivalentu. Ekvivalenční složka spojení spočívá v osvětlení, vysvětlení určitého pojmu – zde se jedná o spojení ryze terminologická, popř. ryze překladová. V celé řadě případů ale složka cizího původu ekvivalent nevyžaduje, je srozumitelná sama o sobě, autor však ekvivalent připojuje. Tyto případy jsou na hranici terminologické a amplifikační synonymie (viz výše) – a hranice nebývá zcela zřetelná.

Z tautologických spojení s ekvivalenční synonymií uvádíme tyto příklady: *grunt a základ* (ČE I, NO, HE), *přípis a symbolum – mistry a kunštýře* (zde výjimečně spojení dvou přejatých slov) – *figura a podobenství – panquet a hody – marynářů a plavců* (vše ČE I), *veršovec a poeta* (ČE I, ČE II), *kometu - ocasatou hvězdu* (VA), *fundatorovi neb zakladateli* (FR), *kašket⁴⁶ aneb lebka vojenská – daně a tributy⁴⁷* (vše ČE II), *echo aneb hláhol* (DU, EL), *aenigma⁴⁸ aneb pohádka – spartykánské nymfy aneb horské slečinky⁴⁹ – Musis aneb Bohyňmi – anathemata⁵⁰ aneb oběti* (vše DU), *poručení a kšaft – natuře a podstatě – příhody neb casus – Syrénám neb mořským pannám – politiae regulas a pravidla* (vše KH II), *fama neb pověst* (GR I), *Vltavy neb Moldavy* (HE), *regule neb pravidlo* (ZO), *originálu neb původnímu příkladu – privilegia neb obdarování – sinagogách a neb židovských školách – fortuna neb štěstí – dietu a hlad – aspecty neb pohled* (vše EL).

Kromě takových spojení nacházíme i další příklad „tautologie v tautologii“ (viz 4.2, 5.4.1, 5.10.3), kdy je samotná ekvivalenční složka zdvojnásobena: *votum aneb hlas a vyřknutí* (EL).

Speciální kategorií ekvivalenční synonymie jsou latinské citáty a jejich překlady do českého jazyka, o této problematice pojednáme v posledním oddíle této kapitoly (5. 10).

⁴⁶ Nízká lehká přilba (*Nový akademický slovník cizích slov, 2005: 396*).

⁴⁷ Daň, poplatek, clo (*Nový akademický slovník cizích slov, 2005: 820*).

⁴⁸ Záhada, hádanka (*Nový akademický slovník cizích slov, 2005: 209*).

⁴⁹ Jinak Oreády = nymfy horstev (*Nový akademický slovník cizích slov, 2005: 576*).

⁵⁰ Klatba, prokletí (*Nový akademický slovník cizích slov, 2005: 52*), původně „pamětní dary“ (*Nový biblický slovník, 1996: 28*).

5.4.4 Rozvíjení nutné - specifikace

V oddíle o synonymii je vhodné ještě zařadit zvláštní typ členů tautologických spojení, kdy dochází k adjektivními rozvíjení jednoho z členů, ke specifikaci pojmu a teprve poté jsou členy řádně synonymní (viz také 5.2.3, 5.3.2). Pokud by ke specifikaci nedošlo, jednalo by se o synonymii částečnou, v některých případech by se o synonymii hovořit nedalo vůbec. Uvádíme tyto příklady: *bohy cizí a modly – zrostlé dříví a stromoví – starcův a starých předkův* (vše ČE I), *pokoušení a nebezpečnoství hříchův – čest a dobrou pověst* (vše BE), *dobrého jména a cti* (FR), *rozpuštělost, mravy porušené – na nejvyšší stupeň a svršek* (vše KH I), *zahanbení, potupení, dobrého jména stracení* (NO), *nepravostem, dvorským rozpuštělostem, převráceným mravům* (KH II).

Některé z těchto specifikovaných členů slouží též jako dvouslovný ekvivalent či jiné pojmenování druhého členu ve spojení: *kometu – ocasatou hvězdu* (VA), *hvězdy jitřní nebo denice, kašket aneb lebka vojenská* (vše ČE II), *spartykánské nymfy aneb horské slečenky* (DU), *Syrénám neb mořským pannám* (KH II), *originálu neb původnímu příkladu* (EL).

Na závěr ještě můžeme zmínit typ spojení, kde sice rozvíjení jednoho členu není nutné jako ve většině předešlých příkladů, ale značně podporuje vzájemnou synonymii – jsou to případy, kdy je rozvíjení téhož slovního významu jako nerozvíjený člen, např. *horlivostí a horlivou vroucností* (FR), viz také oddíl 5.4.4, 5.9.

5.4.5 Problematické případy z hlediska synonymie

V posledním oddílu k synonymii se musíme krátce zmínit o zvláštních a výjimečných případech spojení, jejichž členy nemůžeme označit za synonyma, ale ve spojení tvoří jeden význam.

Prvním případ nastává tehdy, pokud jsou členy spojení kohyponymy téhož nadřazeného slova, ale nejedná se o kontextová synonyma (5.4.2). Tak je tomu u těchto spojení: *hřmění a blejskání, hromobití a krupobití* (vše ČE I) a u jednoho spojení ještě volnějšího: *větru, blesku a prachu* (KH I). Společným hyperonymem všech tří spojení je kupř. slovo *bouřka*. Členy ve spojení vlastně zastupují základní pojem – ten je navíc zdvojen, resp. ztrojen tím, že namísto jednoho slova se užije spojení kohyponym. Tyto skupiny jsou hraničními příklady tautologických spojení. Je ale možné je jako tautologická spojení chápat: Přestože neodpovídají základnímu kritériu synonymie, je patrná jejich významová blízkost, u druhého spojení *hromobití a krupobití* je umocněna též slovtvornou totožností.

Obdobně budeme zacházet s jiným netypickým spojením. Jedná se o spojení *čest, chvála a sláva* a jeho obměny *čest a chvála, čest a sláva* aj. (spojení se v některé z podob objevuje ve většině promluv ŽBKs). Dané spojení není sice synonymní, ale objevuje se jako ustálená formulace opakovaně, a to i v jiných náboženských textech, např. liturgických, modlitebních nebo v písních, ve spojitosti s osobou Boha, popř. Krista.

O ustálených tautologických spojeních se zmíníme více v oddíle 5.8.3.

5.5 Gradace v tautologických spojeních

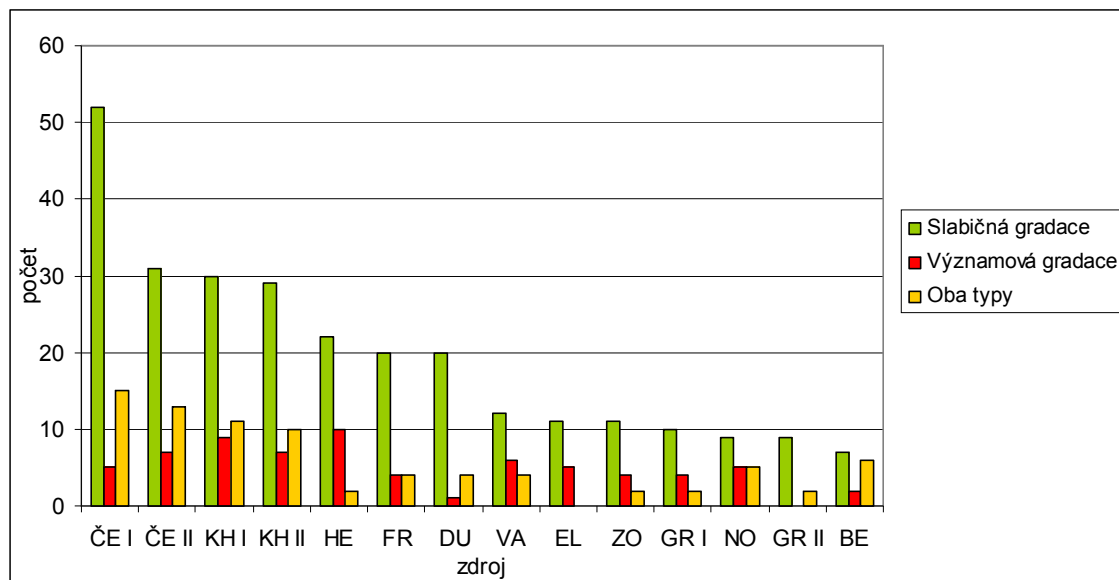
Gradaci chápeme jako vztah složek tautologického spojení, který přispívá k intenzifikaci významu a akustickému účinku spojení. Gradační složky působí na vůli a představivost posluchačů (*Filipec, 1961: 156*).

Při vyhledávání gradačních tautologických spojení soustředíme pozornost na poslední složku spojení. Má-li více slabik než předcházející, pak budeme hovořit o gradaci slabičné (5.5.1), má-li poslední složka „silnější význam“ než předcházející, hovoříme o gradaci významové (5.5.2). V některých případech se uplatňují oba typy gradace (5.5.3).

Z celkového počtu tautologických spojení (viz 5.1) se gradace (jeden z typů nebo oba) uplatňuje přibližně u 420, tedy u každého druhého tautologického spojení.

V následujícím grafu opět uvádíme počty⁵¹ tautologických spojení buď s jedním, nebo druhým, nebo oběma typy gradace:

Graf č.7: Gradace

Zdroj: ŽBKS

5.5.1 Gradace slabičná

Slabičnou, formální gradaci nalézáme přibližně v 350 tautologických spojeních, v rámci gradace je to právě slabičná gradace, která se uplatňuje nejčastěji (viz graf *Gradace*).

Z pohledu složek spojení se jedná o rozdíl jedné až dvou slabik, hlavně u adjektiv to bývá i více.

Pro ilustraci uvádíme vybrané ukázkové příklady napříč slovními druhy a ze všech kázání: *strach a bázeň* (ČE I), *čest a pocta* (VA), *potupy a zavržení* (BE), *cíl a konec* (FR), *bíd a těžkostí* (ČE II), *řeč a kázání* (DU), *vlastnosti a přirozenosti* (NO), *mniši a řeholníci* (KH II), *vzteklosti a zuřivosti* (GR I), *moudrosti a rozumnosti* (GR II), *tvrz a zámek* (HE), *větve a ratolesti* (ZO), *obraz a podobu* (EL), *milá a příjemná* (ČE I), *věrným a pobožným* (BE), *lahodná a medotekoucí* (FR), *zvučnější a pronikavější* (ČE II), *chutné a příjemné* (KH I), *předivné a neobyčejné* (NO), *jisté a bezpečné* (DU), *dychtivá a žádostivá* (KH II), *stálého a setrvavícího* (GR I), *krásné a spanilé* (GR II), *nového a neslýchaného* (ZO), *hoří a plápolá* (ČE I), *kropil a zalíval* (BE), *řídil a spravoval* (FR, NO), *vidím a spatřuji* (ČE II), *nevře a nehoří* (KH I), *běž a pospíchej* (DU), *prejštily a vylévaly* (KH II), *štípil a založil* (GR II),

⁵¹ viz poznámka 38

vyznali a potvrdili (EL), *vroucně a horlivě* (ČE I), *zatím a mezitím* (VA), *pěkně a výborně* (HE), *výborně a chvalitebně* (HE) atd.

Na tomto místě je ještě vhodné upozornit na zvláštní případy slabičné gradace. Ten první můžeme nazvat gramatickou gradací, kdy dochází ke změně některých ze slovesných kategorií, např. *skryl a skrejvá, jest a bude* (vše ČE I).

Za druhé je to případ, kdy se druhý člen tautologického spojení skládá z několika slov, např. *kde a na kterém místě* (ČE I), *proč a nebo z jaké příčiny* (ČE I, ČE II), *pokoušení a nebezpečení hříchův* (BE), více viz 5.2.4.1, 5.4.4.

5.5.2 Gradace významová

Významová gradace není již tak snadno rozpoznatelná a při klasifikaci může dojít k jisté míře subjektivity, jako je tomu například i u rozpoznávání synonymie. V některých spojeních je ovšem nepřehlédnutelná, hovoříme o intenzifikačních synonymech (viz 5.4.1). Významovou gradaci nacházíme u více než 150 tautologických spojení.

Vybíráme několik příkladů tautologických spojení s významovou gradací: *přiodíl a okrášlil* (ČE I), *žádal a prosil* (KH I, NO), *žádají a dychtější* (GR I), *vidím a uznávám* (GR II), *podivně a divotvorně* (ČE I), *utrhačného a pekelného* (BE), *veliká a nevyslovitelná* (FR), *zlořečená a ďábelská* (HE), *churavého a zmučeného* (HE), *nového a neslychaného* (ZO), *nepravosti a bezbožnosti* (KH I), *světlem a sluncem* (KH II), *nedostatky a hříchy* (KH II), *nedostatky a chyby* (HE), *dietu a hlad* (EL).

Složky velké části těchto spojení jsou kontextovými synonymy (5.4.2), mezi kontextovými synonymy a významovou gradací je tedy souvislost.

U některých spojení se uplatňuje také rozvití složek, které není z pohledu tautologie nezbytné (viz 5.4.4), je ale „gradacetvorné“, např.: *nábožní mniši, svatí řeholníci – nevinnost, neporušené panenství* (vše KH I). U prvního příkladu graduji složky spojení jen slabičně (*mniši – řeholníci*), jejich rozvití významově (*nábožní – svatí*), u druhého příkladu by šlo uvažovat o významové gradaci i v tom případě, že bychom adjektivum vynechali, ovšem jeho použití významovou gradací značně umocňuje.

5.5.3 Oba typy gradace

Jak již bylo řečeno, v některých případech nacházíme oba zmíněné typy gradace současně, čímž dochází k dalšímu zesílení účinku na posluchače. To se týká přibližně osmdesáti tautologických spojení ze všech kázání.

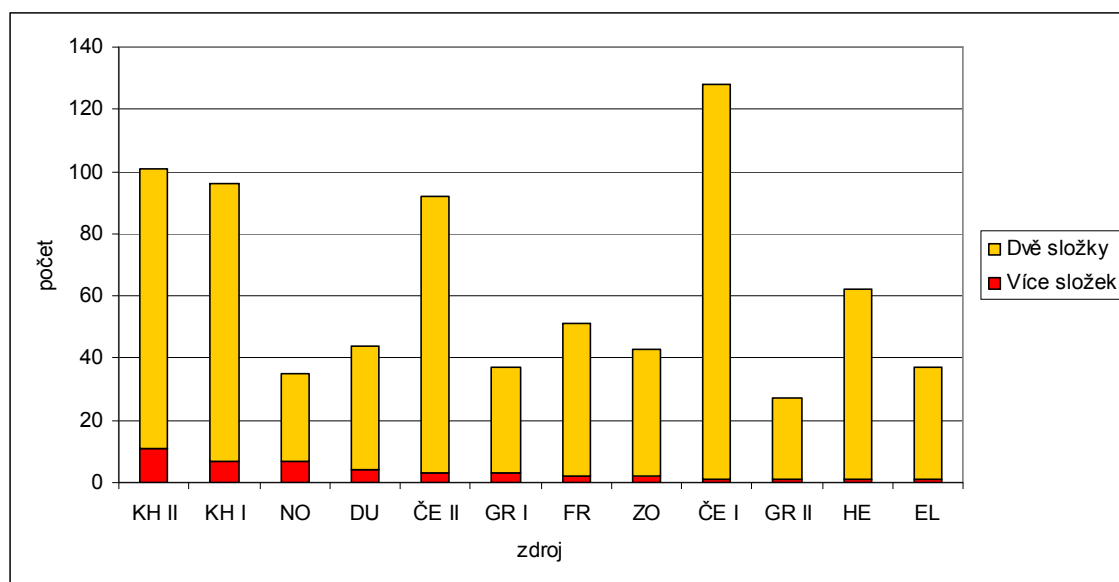
Uvádíme několik příkladů: *podivně a divotvorně* (ČE I), *postem a trýzněním* (KH I), *nové a neslychané* (FR, ZO), *cizími a bezbožnými* (FR), *silný a nepřemožený* (GR I), *trest a zkázu* (HE) aj.

5.5.4 Vícenásobné složky v tautologickém spojení

Dosud jsme se zabývali hlavně spojeními se dvěma složkami a uváděli jsme jejich příklady, v promluvách ale nalézáme i tautologická spojení skládající se ze tří, resp. čtyř složek (viz 4.1). Jako zdvojené členy jsou spojeny synonymií nebo částečnou synonymií a obsahují různé typy gradace. Za typ gradace se ovšem dá považovat samotné použití takového spojení, protože dochází ne ke zdvojení, ale dokonce ztrojení výrazu, ztrojení důrazu (a současně s tím i značnějším zpomalení toku výpovědi).

Spojení s více než dvěma složkami jsou ve všech kázáních spíše ojedinělá, pro ilustraci uvádíme početní zastoupení dvojných a vícenásobných tautologických spojení v grafu zahrnujícím kázání, v nichž se vyskytuje alespoň jedno vícenásobné spojení:

Graf č.8: Počet složek

Zdroj: ŽBKŠ

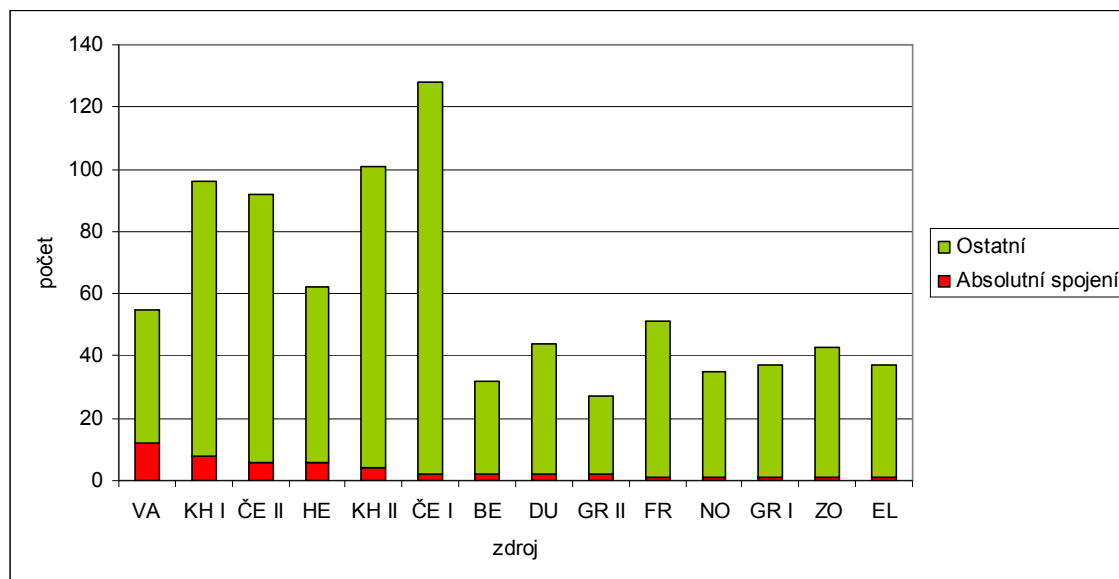
Uvádíme několik příkladů: *vážnosti, uctivosti a počestnosti* (FR), *těžkosti, bídý a soužení* (ČE II), *zhaněný, opovržený, snižený a potupený* (KH I), *roucho, oděv, hábit* (KH II), *soužení, bídý, ouzкости* (KH II), *chlípnosti, rozpustilosti a ohavnosti* (KH II), *nouzi, bídě a potřebě* (KH II), *suchá, neourodná, sprahlá* (KH II), *pokuty, trestání a sužování* (DU), *hořkosti, sužování a trápení* (GR II) aj.

5.6 Absolutní tautologická spojení

Jako zvláštní příklad tautologie zařazujeme „tautologii absolutní“ (viz 4.2). Složky takových spojení nejsou vázány vzájemnou synonymií, ale jsou dvakrát (nemáme doklad na vícero opakování téhož výrazu, jedinou výjimkou je citoslovečné spojení *ach, ach, ach* – ČE I) zopakovány v téže formě. Je možno u nich sledovat stejný výstavbový princip i stejnou funkci – v první řadě intenzifikační, samotným opakováním slova dochází k významové gradaci, řekněme absolutní.

Mezi všemi tautologickými spojeními (viz 5.1) nacházíme téměř padesát absolutních spojení. Početní⁵² poměr absolutních a ostatních tautologických spojení ve všech kázáních opět znázorňujeme v grafu:

Graf č.9: Absolutní spojení

Zdroj: ŽBKS

Složky absolutních tautologických spojení jsme našli ve všech zmiňovaných (viz 5.2) slovních druzích kromě přídavných jmen.

Uvádíme několik příkladů absolutních tautologických spojení: *věru, věru – k ní, k ní – hle hle – nic, nic – zase a zase* (vše VA), *opět a opět – víc a víc* (vše BE), *všickni, všickni* (ČE II), *nevím, nevím – bojíme se, bojíme se – spatříte spatříte – vím vím* (vše KH I), *nejsou, nejsou – padl jest, padl jest – jdi, jdi* (vše HE) aj.

Některá z těchto spojení nejenže se opakují v rámci jedné promluvy, respektive promluv jednoho autora, ale nalézáme je i v textech různých autorů. Jedná se o těchto pět

⁵² viz poznámka 38

spojení: *jistě jistě* (ČE II, KH I, GR II, HE, ZO, EL), *víc a víc / více a více* (BE, NO, KH II, GR I, ZO), *již již* (KH I, KH II, GR II), *sem sem* (ČE II, DU), *hle hle* (VA, FR).

Výjimečnou záležitostí je zopakování negace, zdvojená, resp. ztrojená negace v tautologickém spojení slovesném. Takové případy nacházíme jen v jednom kázání: *ne, nezoufá – ne, ne neočekává* atd. (VA), více viz oddíl 5.3.1. Tyto příklady s opakováním negace jsou opět jinou možností (a jakousi podkategorií absolutní a gramatické gradace), jak docílit intenzifikace významu – a tentokrát bez opakování celého slova.

5.7 Zvuková a gramatická podobnost

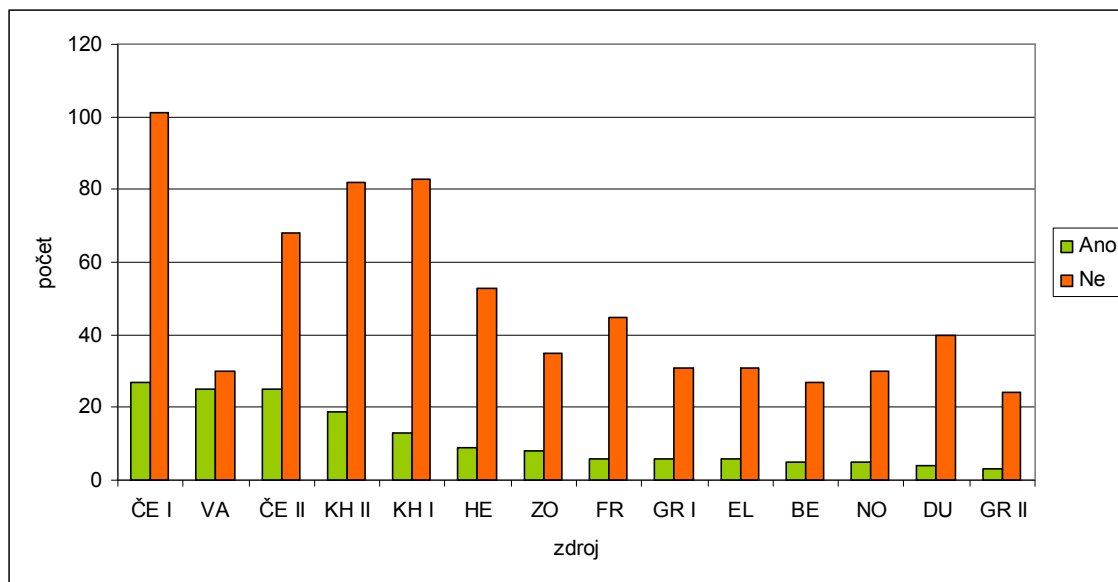
Dalším jevem, na který se zaměříme při zkoumání tautologických spojení, je podepření takových spojení gramatickou nebo zvukovou podobností. Vybíráme figury nejhojněji zastoupené:

5.7.1 Aliterace

Z prostředků zvukové výstavby se nejvíce uplatňuje aliterace, tedy opakování hlásky nebo skupiny hlásek na začátku dvou nebo více sousedních slov nebo slovních skupin (*Vlašín, 1977: 17*), v tomto případě členů tautologického spojení. Stupeň aliterace je na úrovni jedné, ale i více hlásek.

Z celkového množství tautologických spojení (viz 5.1) se aliterace uplatňuje ve zhruba pětina případů. Počty⁵³ tautologických spojení s aliterací a bez ní jsou k dispozici v grafu:

Graf č.10: Aliterace

Zdroj: ŽBKS

Uvádíme tyto příklady tautologických spojení provázených aliterací: *vyvýšeností a vejškou – vypodobniti a vysloviti – pokory a poníženosti* (vše ČE I), *rozplazil, roznosl – pohryzl, pokousal – mučil a mořil* (vše VA), *utopen a usmrcen – vypovídání a vyznání* (vše FR), *plesáním a prospěvováním – potěšení a pomoc – rozhání a rozptyluje* (vše ČE II), *těžkou a trpkou – rozháněl a rozsvicoval – na nejvyšší stupeň a svršek* (vše KH I), *krajiny a království – roztloucti neb rozlomiti – nejpřednějším a nejdražším* (vše NO), *tlouci a tříti – světlem a sluncem – vyňatý a vyhražený* (vše KH II), *spojené, srovnané a spřízněné – stálého a setrvávajícího* (vše GR I), *původ a počátek – vznešené a veleslavné – protiventství a pronásledování* (vše HE), *zapletené, zmatené – nového a neslychaného* (vše ZO), *příběh a příhodu – poprskají a poplivají – dědí a dostává* (vše EL) atd.

5.7.2 Další příklady hláskové podobnosti

Z jiných prostředků zvukové výstavby, již spíše okrajových, můžeme uvést například homiooteuton, tedy figuru, která spočívá v opakování koncových slabik vět, větných částí nebo slov (Vlašín, 1977: 137), v tomto případě složek tautologického spojení, např. *plodnost a ourodnost* (ČE I). V některých případech, kde dochází ke skloňování členů spojení podle téhož vzoru, hovoříme o zvláštním případě homiooteotonu – homioptotonu, kdy

⁵³ viz poznámka 38

k opakování stejných koncových slabik přistupuje ještě stejný pádový tvar (*op. cit.*), např. *těžkosti a ouzkosti* (BE) nebo *vlastnosti a přirozenosti* (NO) aj.

Dalšími zvukovými prostředky uplatňujícími se v tautologickém spojení je opakování téhož kořene ve složkách spojení, např. *Tvorce a Stvořitel* (ČE I), *temnosti a tmy* (ČE II) atd., viz také 5.4.1.

Význam těchto figur spočívá jak ve zvukovém působení na posluchače, tak v zvukové intenzifikaci významu daného pojmu.

5.8 Opakování tautologických spojení

Již bylo řečeno, že některá tautologická spojení se v promluvě vyskytují ojediněle, jiná se naproti tomu opakují (viz 4.1). Dané složky tvoří v rámci kázání tautologické spojení automaticky, tzn. opakovaně zastupují určitý pojem.

Některá spojení se opakují pouze v rámci jednoho kázání, respektive kázání jednoho autora, některá se ale objevují v několika dílech několika autorů, a právě ta můžeme považovat za ustálená (alespoň v rámci ŽBKS) – a tedy za spojení mezi autory tradiční, nadosobní, přesahující individuální styl autora.

5.8.1 Opakování tautologického spojení v jednom kázání

Pořadí kázání, v nichž dochází k nejčastějšímu opakování tautologických spojení, je toto: ČE II – 39, ČE I – 37, DU – 28, KH II – 20 opakování. U ostatních kázání se jedná o rozmezí přibližně od jednoho do deseti opakování.

Opakují se například tato tautologická spojení: *hory a vrchy* (ČE I, opakováno 24krát), *cíli a konci* (DU, opakováno dvakrát), *hrůze, strachu* (VA, třikrát), *dary a milosti* (KH II, čtyřikrát), *temnosti a mrákotu* (ČE II, pětkrát), *bíd a těžkostí* (ČE II, osmkrát) atd.

Opakování takových spojení má základ ryze tautologický a plní obdobně jako členy v tautologickém spojení funkci intenzifikace a zvýšení účinku na posluchače, ačkoliv míra ozvláštňení klesá – tomu v některých případech autor zabrání změnou pořadí členů ve spojení, přidáním jiného přívlastku nebo přímo obměněním jednoho z členů (viz 5.9).

5.8.2 Opakování tautologického spojení v několika kázáních

Tautologická spojení, která se opakují u několika autorů, jsou převážně abstraktního, duchovního rázu. Z celkového počtu tautologických spojení nacházíme zhruba desítku spojení, která se objevují v několika kázáních. Spojení, jež se opakují nejčastěji (obměny

v pádech a čísle nebo v pořadí členů ve spojení ponecháváme stranou), a jejich výskyt uvádíme v následující tabulce:

Tabulka č.5: Opakování tautologických spojení

Zdroj	Opakovaná tautologická spojení
ČE I, VA, FR, ČE II, KH I, DU, KH II, GR I, GR II, ZO	<i>Div a zázrak</i>
ČE I, FR, ČE II, KH I, GR I, ZO	<i>Vroucnost a horlivost</i>
ČE I, FR, KH I, KH II, HE	<i>Činy a skutky</i>
ČE I, KH II, GR I	<i>Starost a péče</i>

Zdroj: ŽBKS

5.8.3 Ustálená spojení

Pokud zde hovoříme o jakési ustálenosti těchto spojení, tedy o zvyku používat je v dané „zdvojené“ formě, můžeme si povšimnout, že některá spojení jako ustálená vnímáme dodnes. Typickým příkladem ustáleného spojení je verbální spojení *sluší a patří*⁵⁴ (ZO). V promluvách se ale neopakuje, máme jen jeden jeho doklad. I některé příklady opakovaných spojení uvedené v tabulce č. 5 můžeme také dnes nalézt v dané formě, ačkoliv se nejedná o velký počet výskytů⁵⁵.

Ani jiná verbální spojení se neopakují v takové míře a podobě jako substantivní. Patrnější je pak opakování u spojení adjektivních, zřídka ovšem dochází k opakování celého spojení, týká se to převážně jednoho ze členů, typu *veliký – krásný – zázračný* atd. Obměnám ve složkách spojení, jejich nahrazování jinými synonymy se budeme v následujícím oddíle (5.9).

5.9 Soubory tautologických spojení

Členy tautologických spojení se, jak již bylo řečeno, mnohdy kombinují s různými přívlastky, např. *hory a vrchy vyvýšené - vysoké – šťastné* (ČE I), ale také i vzájemně mezi sebou, pokud je to v rámci synonymie možné. Vznikají tak různá spojení vztahující se ovšem k téže skutečnosti.

⁵⁴ korpus SYN2000: 63 výskytů, SYN2005: 136 výskytů

⁵⁵ *činy a skutky*: korpus SYN2000: 3 výskyt, SYN2005: 1 výskyt; *div a zázrak*: korpus SYN2000: 1 výskyt, SYN2005: 1 výskyt; *starost a péče*: korpus SYN2005: 1 výskyt

Jednou z možností obměny je také již zmiňovaný slovnědruhový přechod složek tautologického spojení (viz 5.2.4.2) a změna pořadí složek ve spojení, např. *okrášlují a ojasňují – ojasněné a okrášlené* (ČE II).

Můžeme tak vysledovat větší či menší soubory vzájemně lexikálně souvisejících tautologických spojení, taková obměněná spojení mají funkci ozvláštnění, proměňování téhož pojmenování dle potřeb větné konstrukce, a přitom nedochází k opakování téhož spojení (viz 5.8). Promluva je po stránce jazykové různorodější a posluchač je udržován pozorný, ačkoliv vlastně dochází ke „skrytému opakování“ pro text zásadní skutečnosti.⁵⁶

5.9.1 Příklady souborů tautologických spojení

K obdobným spojením kupříkladu dochází odstraněním, či naopak zařazením (souvisí navíc s gradací, viz 5.5.4) jednoho z členů, např. *roucho, oděv a hábit – roucho a oděv* (KH II) nebo *čest, dobrá pověst, dobré jméno – čest a dobré jméno* (NO), dále zachováním jednoho členu a obměnou druhého, např. *ctnost a nevinnost – ctnost a dokonalost – ctností a svatostí* (KH II).

V jiných případech je důležitý přívlastek a jeho role ve spojení, kdy může zastávat úlohu části složky tautologického spojení (viz 5.2.3, 5.3.2, 5.4.4) : *dobré pověsti a jména – zlé pověsti, zlého jména* (ZO). Za druhé pak může být jedna ze složek zopakována v podobě přívlastku v jiném spojení (a opačně): *světlosti a ohnivě jasnosti – světlosti, jasnosti a ohně* (NO).

⁵⁶ Mnohdy kombinováním vznikají spojení, ve kterých již nejde o koordinační tautologii – v některých případech jde ale např. o pleonasmus – a je tedy patrné, že metoda kombinování je autorům pomocníkem i při výstavbě jiných figur a spojení, např. *na vyvýšeném vrchu hory – na výsosti vrchu – na vrchu oné hory* (ČE I) atd.

Pro ilustraci uvádíme soubory tautologických spojení v rámci jednoho vybraného kázání:

Tabulka č.6: Soubory tautologických spojení

Zdroj	Soubory tautologických spojení
ČE II	<i>nejkrásnější a nejjasnější – okrášlují a ojasňují – ojasněné a okrášlené – jasná a jasně se třpytící – jasnost a světlost – jasnost a blesk</i>
	<i>vyobrazuje a vypodobňuje – obrazem a podobenstvím – vyobrazením a podobenstvím – maluje a vyobrazuje</i>
	<i>bídy a těžkosti – potřebách, bídách a těžkostech – těžkosti, bídy a soužení</i>
	<i>vroucnost a horlivost – vroucný a horlivý – horlivější a pronikavější</i>
	<i>krása a sličnost – krásná a nevyslovitelné sličnosti</i>
	<i>rozháání a rozptyluje – roztrhuje a zahání</i>

Zdroj: ŽBKS

5.10 Latinské citáty a jejich překlady

V posledním oddíle se budeme věnovat zvláštnímu případu tautologických spojení. Latinské citáty a jejich překlady do češtiny jsou další velice výraznou figurou, na kterou ve žďárském souboru narážíme. Tvoří vlastně jakousi podkategorii tautologických spojení ekvivalenčních (viz 5.4.3), zde je to ovšem na úrovni vět či větných ekvivalentů.

Mezi nejoblíbenější zdroje citací patří, jak již bylo řečeno, Bible, a to ze Starého zákona knihy Mojžíšovy, Žalmy, Královské knihy, Sirachovec nebo Píseň písní a z Nového zákona samozřejmě evangelia a Zjevení sv. Jana. Mimoto autoři hojně citují z děl sv. Bernarda, sv. Tomáše Akvinského a sv. Augustina, z děl církevních otců, ale i všeobecně méně známých církevních myslitelů a také z pisatelů antických, a to hlavně básníků.

Často platí, že překlady samotné kazatelé buď konkretizují na osobu svatého Jana Nepomuckého, nebo dále ve stejné souvislosti rozvíjejí a interpretují. Překlady jsou mnohdy ozvláštněny a zdůrazněny použitím tautologického spojení v překladu (jedná se pak vlastně o dvojitou tautologii). Je tedy zřejmé, že nejde jen o překlad daného citátu, ale citát je používán jako jakýsi odrazový můstek pro následující myšlenky a tvrzení.

V mnoha případech ovšem nejde jen o pouhý překlad pro nevzdělanou část posluchačů, autoři jej mnohdy rozšiřují (amplifikace v překladech, viz 5.4.1, 5.10.3)

a zasazují do kontextu svého díla. Používají tedy metodu jako u tautologických spojení – zdůraznění⁵⁷.

Jako při rozboru tautologických spojení, kde jsme se často setkávali s opakováním, i při zkoumání latinských citátů se setkáváme v některých případech s obdobným jevem, výrazným převážně u opakování úvodního motto – coby refrén se opakuje v průběhu celého díla (viz 2.4).

5.10.1 Počet latinských citátů

Latinské citáty a jejich překlady nacházíme ve všech kázáních ŽBKs. Celkově jsme pracovali s počtem 910 latinských citátů, tedy s obdobným počtem jako u tautologických spojení (viz 5.1). Stejně jako u tautologických spojení počet v jednotlivých kázáních značně kolísá. Největší počet citátů činil 110 (GR I), nejmenší pak 43 (BE). Počty (bez opakování citátů) v jednotlivých kázáních, včetně počtů stran a průměrných počtů citátů a překladů na 1 stranu, uvádíme v tabulce:

Tabulka č. 7 – Počet latinských citátů a jejich překladů

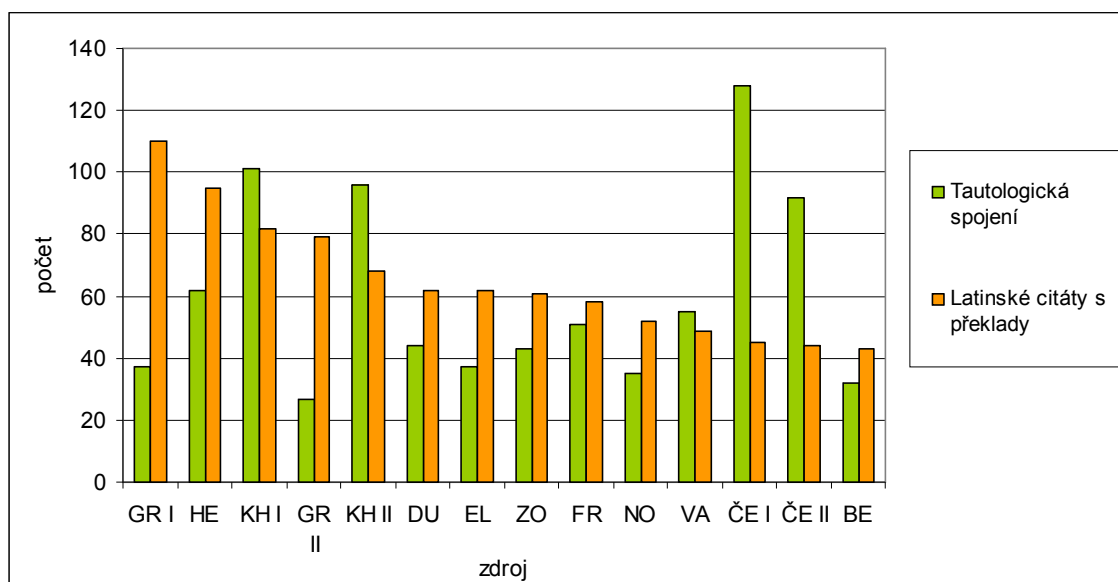
Zdroj	Počet latinských citátů a jejich překladů	Počet stran	Průměrný počet na 1 stránku
GR I	110	16	6,8
HE	95	17	5,6
KH I	82	17	4,8
GR II	79	12	6,6
KH II	68	16	4,2
DU	62	11	5,6
EL	62	14	4,4
ZO	61	13	4,7
FR	58	11	5,3
NO	52	13	4
VA	49	20	2,4
ČE I	45	15	3
ČE II	44	12	3,6
BE	43	9	4,7

Zdroj: ŽBKs

⁵⁷ Vycházíme z psané podoby textu, při přednesu mohlo docházet k vypouštění některých citátů.

Počty latinských citátů ve většině kázání více či méně převyšují počty tautologických spojení (BE, NO, FR, ZO, EL, DU, GR II, HE, GR I). V několika případech se počty vlastně doplňují – tam, kde autor užívá hojně tautologických spojení, se latinských citátů a jejich překladů vyskytuje méně a naopak (ČE I, ČE II, GR I, GR II). To je dobře patrné z následujícího grafu:

Graf č.11: Latinské citáty versus tautologická spojení

Zdroj: ŽBKS

5.10.2 Opakování latinských citátů

Nejvíce se v kázáních opakují úvodní latinské citáty, motta, jak jsme již uvedli (citáty a počty viz 2.4), nacházíme ale i další opakované citáty, které dále rozpracovávají základní téma (citáty a počty 2.4).

Kromě představených refrénových i dalších citátů nalézáme ve žďárských kázáních jiné, také opakované citáty, které plní roli spíše epizodní, nikoli refrénovou. Opakují se jak v rámci jednoho textu, tak i v textech dalších, a proto je vhodné na takový epizodní citát krátce upozornit.

Jako příklad (nejopakovanější v rámci souboru) uvádíme citát *Non licet* a jeho překlady: *Non licet, non licet – nesluší se* (ČE II), *Non licet, non licet – nesluší, nesluší* (KH I), *Non licet - nesluší* (NO, HE), *Non licet – neslušíť, neslušíť* (ZO), viz také 5.10.3. Citát⁵⁸ je

⁵⁸ Výrok odkazuje na epizodu z oficiální svatojanské legendy, kdy sv. Jan kritizuje zuřivost krále Václava, se kterou krutě trestá svého kuchaře za nedopečeného kapouna tím, že jej samého dává upéct na rožni, i jeho dychtivost znát zpovědní tajemství své ženy Johany

pomyslným výrokem samotného sv. Jana Nepomuckého (jinde též sv. Jana Křtitele, viz také 2.5), a proto je možné zachytit jej v kázáních vystavěných pomocí odlišných metafor a motivů.

5.10.3 Zvláštní případy latinských citátů a jejich překladů

V tomto oddíle chceme upozornit na poměrně vzácné případy, kdy dochází v překladu z pohledu tautologie ke změně, tj. místo jednoho pojmu se užije tautologické spojení.

Jedná se o tyto citáty a jejich překlady: *Vidi coelum novum – Viděl jsem a spatřil nebe nové* (ČE II), *Sola a saeculo fuga parit salutem – Samo jedině světa varování plodí a dává spasení* (KH I), *Canere est praedicare – Zpívat jest kázat a ohlašovat* (KH II) aj.

U spojení *Non licet – nesluší* se ještě krátce zastavíme. Nacházíme zde tautologii v samotném latinském výroku, a to absolutní (viz) i v překladu, např. *Non licet, non licet, neluší, nesluší* (KH I), tautologii absolutní pouze v překladu: *Non licet, neslušíť, neslušíť* (ZO) nebo jen tautologii ekvivalenční, překladovou (viz 5.4.3): *Non licet, nesluší* (NO, HE). Jinde dochází k rozvíjení základního překladu s ponecháním absolutní tautologie (v podobě anafory): *Non licet, non licet, nesluší (tobě králi, ...), nesluší (tobě...) když...* (ČE II), nebo k rozpracování základní překladové dvojice *Non licet, nesluší* v další citace jiného kontextu (HE): *Non licet tibi habere uxorem fratris tui. Nesluší tobě míti manželku bratra tvého* (Jan Křtitel ke králi Herodovi), *Non licet loqui. Nesluší mluvíti* (odpověď Jana Nepomuckého králi Václavovi o obsahu královniny zpovědi).

Absolutní tautologické spojení v části latinské i překladové nacházíme i v dalších citátech a překladech: *Cecidit, cecidit Babylon – Padl jest, padl jest Babylon to město veliké* (HE), *Amen, amen dico vobis... – Jistě jistě pravím vám...* (EL).

Překlad do amplifikačních synonym je jednou z možností rozvíjení pojmenování a zpomalení toku výpovědi, není však nutný – autoři jej využívají dle potřeby, tedy nedůsledně, a to i u překladu stejného citátu, např. *Vidi coelum novum – viděl jsem nebe nové* (ČE II).

Z předešlých stručných rozborů je patrné, že rovněž používání latinských citátů a jejich překladů (jakožto jiné provedení tautologických spojení) je hojným prostředkem toho, jak podtrhnout tematickou linii díla (vlastně potvrdit, protože autoři za svůj zdroj volí největší autority církevního světa, nejčastěji Biblii nebo velké církevní učitele, aby pak citát interpretovali ke své potřebě, ku prospěchu osoby sv. Jana Nepomuckého) a ozvláštnit text po stránce estetické a akustické.

6. Závěr

V této práci jsme se zaměřili na dvě základní témata a jejich následné propojení ve stěžejní, prakticky orientované části.

Prvním tématem bylo barokní kazatelství, konkrétně žďárská barokní kázání svatojanská, pronesená u příležitosti památky sv. Jana Nepomuckého mezi léty 1727 a 1736 v souvislosti s jeho blahoslavením a svatořečením v poutním chrámu sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře ve Žďáru nad Sázavou. Zabývali jsme se po obecném úvodu k typu žďárských promluv, tedy konceptuálnímu kázání, základním rozbořem všech čtrnácti děl zařazených do výboru (*Medotekoucí sláva na hůře Libanu, 1995*).

Druhé téma představovala figura tautologie. V první řadě jsme uvedli definice tautologie z odborné literatury a poté prezentovali dva její základní podtypy – tautologii koordinační a tautologii predikační. Nadále jsme se věnovali koordinační tautologii, sestavili jsme vlastní definici pro účely této práce a představili pojem tautologické spojení.

Hlavním úkolem této práce pak bylo představení žďárských barokních kázání svatojanských z pohledu koordinační tautologie. V první řadě jsme popsali postup, jakým jsme vyhledávali tautologická spojení v promluvách, tedy základní a pomocná kritéria pro určování tautologického spojení. Na tautologická spojení jsme se poté zaměřili z několika možných úhlů pohledu. Na základě konkrétních a orientačních počtů jsme došli k těmto závěrům:

Tautologická spojení se ve čtrnácti žďárských barokních promluvách vyskytují v celkovém počtu 840 (bez opakován jednotlivých spojení), a to v rozmezí 27 až 128 tautologických spojení na jedno kázání. Rozsah kázání přitom nehrál roli. Tautologická spojení jsme našli na všech pozicích ve větě, v promluvě celé je jejich výskyt nejfrekventovanější v úvodu, nejmenší je v závěru kázání.

Z hlediska slovního druhu složek tautologického spojení převažují substantiva (390) a následují verba (218) a adjektiva (172). Ostatní slovní druhy v tautologických spojení dosahují počtu 60. U substantivních spojení převažují jednoznačně abstrakta nad konkréty, jedná se o rozmezí od 60 % až po 100 % abstraktních substantiv z celkového počtu. Z hlediska slovesných osob převažuje třetí osoba (obou čísel), a to v rozmezí 50 % až 90 % dle konkrétního kázání. Z adjektivní deklinací se vyskytuje v tautologických spojení pouze tvrdá, výjimku tvoří několik tautologických spojení, v nichž dochází ke kombinaci tvrdé a měkké deklinace. V několika případech také dochází ke kombinaci slovních druhů uvnitř spojení nebo k slovnědruhovým přechodům celých spojení.

Z pohledu větněčlenského jsou tautologická spojení nejčastěji ve funkci předmětu (250), přísudku (220), přívlastku (190), podmětu (90) a příslovečného určení (90). Rovněž dochází k přechodu jednoho spojení mezi těmito větnými členy.

Zkoumali jsme také synonymii složek tautologických spojení, nejhojněji se uplatňují amplifikační synonyma (95 % až 62 % na jedno kázání), v menší míře také kontextová a ekvivalenční.

U složek spojení jsme sledovali i gradaci, a to buď slabičnou, významovou, nebo oba typy současně. Slabičná se vyskytovala nejčastěji, až u 50 % všech tautologických spojení, významová přibližně u 30 % a obdobný počet jsme zaznamenali u těch spojení, u nichž se uplatňovaly oba typy. V souvislosti s gradací jsme také upozornili na několik případů, kdy je počet složek v tautologickém spojení vyšší než dvě – tedy tři, výjimečně i čtyři složky v jednom tautologickém spojení.

Zvláštním typem tautologického spojení je absolutní tautologické spojení, jehož složky jsou totožné. Takových spojení nacházíme až 20 % z celkového počtu na jedno kázání.

Zaměřili jsme se také na zvukovou podobnost složek tautologického spojení – nejvíce se uplatňuje aliterace, v rozmezí od 45 % po 10 % z celkového počtu na jedno kázání.

V neposlední řadě jsme upozornili i na opakování tautologických spojení v jednom i několika kázáních, našli jsme i jedno spojení ustálené dodnes. Také jsme uvedli příklady souborů tautologických spojení, které vznikají obměňováním jedné složky spojení či změnou jejich pořadí.

Na závěr jsme se věnovali zvláštnímu příkladu tautologických spojení, tentokrát na úrovni větných ekvivalentů a vět, tedy latinským citátům a jejich překladům. Zde jsme pracovali s celkovým počtem 910 latinských citátů a překladů (v rozmezí od 110 k 43 na jedno kázání). Kromě opakování citátů jsme se zabývali zvláštními případy překladu, kdy autor v překladu užije navíc tautologické spojení, tedy případy „tautologie v tautologii“.

Ve vybraných oddílech uvádíme tabulky a grafy ilustrující dané téma. Z nich je patrné, že výsledky dosažené rozborem tautologických spojení je možno využít i při charakteristice a srovnání stylu jednotlivých autorů. Kupříkladu z hlediska počtu tautologických spojení a jejich opakování vystupuje do popředí K. V. Černý (ČE I, ČE II), ve svých kázáních užívá až dvojnásobek průměrného počtu tautologických spojení u ostatních autorů. Z hlediska počtu latinských citátů a jejich překladů zaujímá čelní pozici F. A. Grim (GR I, GR II) – v jeho pracích nacházíme řádově o dvě až čtyři desítky citátů více, než je průměr u všech autorů. Nejvíce absolutních tautologických spojení nacházíme u Z. Valcera (VA), rovněž je tento

autor výjimečný mezi ostatními v používání gradace nebo abstraktních a konkrétních substantiv (téměř vyrovnaný poměr slabičné a významové gradace složek ve spojení i poměr abstrakt a konkrét). U J. J. Khella (KH I, KH II) je zase možné vysledovat v používání tautologických spojení velkou kreativitu atd.

6.1 Možnosti využití práce

Tato práce může sloužit jako východisko pro další práce obdobného typu. Využít je ji možno jak v pracích věnujících se baroknímu kazatelství, tak i v pracích, jejichž tématem je tautologie. Může také dojít k jejímu rozšíření o nová hlediska, například v dalším srovnání autorů nebo zkoumání spojovacích výrazů mezi složkami tautologických spojení, jimž jsme se věnovali spíše okrajově. Dále je nasnadě rozšíření materiálové, kdy se autor může zaměřit na tautologii v dalších barokních textech, například také v latinských a německých kázáních na totéž téma.

Aby bylo možné naše závěry kontrolovat a případně dále rozvíjet, uvádíme řadu příkladů ke každé problematice, v příloze přikládáme tabulky s celkovým přehledem tautologických spojení v každém kázání, s nimiž jsme pracovali, včetně zvláštních případů.

Kromě výsledků samotných pak nabízíme také metodu, kterou jsme použili při jejich získávání. Metodu představenou v této práci je možno aplikovat i na práce další, například při exaktnějším popisu rozdílů ve stylu jednotlivých autorů či období atd. Nabízíme náš přístup jako jeden ze směrů, kterými je možno postupovat při zkoumání historické stylistiky.

Seznam použité literatury

Prameny:

Medotekoucí sláva na hůře Libanu. Žďárská barokní kázání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995

BEDNÁŘ, Gerard. *Svatý Jan Nepomucký v podobenství studnice.* Kutná Hora: tisk J. V. Kyncl, 1728. *Knihopis:* K01052. Knihovna Dominikánského kláštera, Praha, sign. E II 354

ČERNÝ, Karel Václav. *Medotekoucí sláva na hůře Libanu.* Kutná Hora: tisk J. V. Kyncl, 1726, *Knihopis:* K01775. Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 39 A 4 přív.

ČERNÝ, Karel Václav. *Nejčistší hvězda jitřní svatý Jan Nepomucký.* Kutná Hora: tisk J. V. Kyncl, 1730, *Knihopis:* K01774. Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově, Praha, sign. BV II 6 přív. 30

DUBRAVIUS, Antonín Ferdinand. *Echo Festivae Canonizationis Ioanneae. Hláhol osmdenní slavnosti svato-řečení Jana Nepomuckého.* Znojmo: tisk J. V. Svoboda – dědici, 1730. *Knihopis:* K02126. Knihovna křižovníků, Praha, sign. LV II A 9 přív.

ELIGIUS od sv. Jiří: *Nebeský vůdce hvězda.* Litomyšl: tisk J. Kamenický, 1736. *Knihopis:* K02234. Knihovna křižovníků, Praha, sign. LV II A 9 přív.

FRITZ, Henrik František. *Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčendlivostí.* Praha: tisk K. F. Rossenmüller ml., 1729. *Knihopis:* K02603. Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově, Praha, sign. HJ I 7 č. 25

GRIM (GRYM), Ferdinand Antonín. *Svatý Jan Nepomucký pražský kanovník patron český.* Litomyšl: tisk J. Kamenický, 1732. *Knihopis:* K02794. Knihovna Dominikánského kláštera, Praha, sign. E II 353

GRIM (GRYM), Ferdinand Antonín. *Divus Ioannes Nepomucenus quasi florens Oliva. To jest Svatý Jan Nepomucký květná a plodná oliva.* Hradec Králové: tisk V. J. Tybely, 1734. *Knihopis:* K02795. Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově, Praha, sign. BQ I 78 přív. 10

KHELL, Jan Josef. *Nový Elizeus Jan Nepomucký.* Brno: tisk J. M. Svoboda, 1730. *Knihopis:* K03917. Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 39 A 4 přív.

KHELL, Jan Josef. *Manna nebeská cisterciensko-nepomucká.* Litomyšl: tisk J. Kamenický, 1731. *Knihopis:* K03918. Knihovna křižovníků, Praha, sign. LV II A 9 přív.

NOSEK, Václav Antonín. *Pretiosus lapis adiutorii. Drahý kámen pomoci.* Brno: tisk J. M. Svoboda, 1730. *Knihopis:* K06201. Knihovna křižovníků, Praha, sign. LV II A 9 přív.

VALCER, Zdenko. *Veliko-svatý Jan Nepomucký divotvorec*. Kutná Hora: tisk J. V: Kyncl, 1725/26. *Knihopis*: K16427. Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově, Praha, sign. BV II 6

Použitá literatura:

- ALEXOVÁ, Jarmila. Obhájce ohroženého češství. In: *K jazyku a stylu českých barokních textů I. Sborník katedry bohemistiky PF JU v Českých Budějovicích*. České Budějovice: PF JU, 1998, 78–89
- BÁRTOVÁ, Jana. Tautologie jako prostředek ekonomizace řeči. In: *Čeština – univerzália a specifiká 3. Sborník konference v Brně 22.-24. 11. 2000*. Brno: MU, 2001, 99–106
- BÁRTOVÁ, Jana. Tautologie z hlediska kooperačního principu a principu zdvořilosti. In: *Vztah langue a parole v perspektivě „interaktivního obratu“ v lingvistickém zkoumání, Sborník příspěvků z 3. mezinárodní konference Setkání mladých lingvistů, konané na FF UP ve dnech 14.-15. května 2002*. Olomouc: UP, 2004, 258–251
- ČERNÝ, Václav. *Esej o básnickém baroku*. Praha: Orbis, 1937
- ČERNÝ, Václav. *Až do předsíně nebes*. Praha: Mladá fronta, 1996
- DAVID, Milan. Pozdně barokní kázání z Pelhřimova. In: *K jazyku a stylu českých barokních textů I. Sborník katedry bohemistiky PF JU v Českých Budějovicích*. České Budějovice: PF JU, 1998, 63–77
- Encyklopedia wiedzy o języku polskim*. Wrocław: Ossolineum, 1978
- Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2002
- FILÍPEC, Josef. *Česká synonyma z hlediska stylistiky a lexikologie*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961
- FOLTYNOVSKÝ, Josef. *Duchovní řečnictví*. Olomouc: Lidové knihkupectví a nakladatelství, 1938
- HOLUB, Zbyněk. Dvě kázání kněze Jana Kleklara. In: *K jazyku a stylu českých barokních textů I. Sborník katedry bohemistiky PF JU v Českých Budějovicích*. České Budějovice: PF JU, 1998, 42–62
- JAKLOVÁ, Alena. K jazyku a stylu českých kázání Ondřeje Františka de Waldta. In: *K jazyku a stylu českých barokních textů I. Sborník katedry bohemistiky PF JU v Českých Budějovicích*. České Budějovice: PF JU, 1998, 8–41

- JANEČKOVÁ, Marie. Legenda o svatém Vintíři v pojetí pátera Jiřího Davida z Tovaryšstva Ježíšova. In: *K jazyku a stylu českých barokních textů I. Sborník katedry bohemistiky PF JU v Českých Budějovicích*. České Budějovice: PF JU, 1998, 90–109
- JANEČKOVÁ, Marie. K jazyku Daniela Vettera v cestopise Islandia. In: *K jazyku a stylu českých barokních textů I. Sborník katedry bohemistiky PF JU v Českých Budějovicích*. České Budějovice: PF JU, 1998, 117–127
- Jeruzalémská Bible*. Praha: Krystal OP, 2009
- KALISTA, Zdeněk. *České baroko*. Praha: Evropský literární klub a.s., 1941
- KALISTA, Zdeněk. *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno: Blok, 1970
- KOPECKÝ, Milan. *Starší slezští kazatelé*. Ostrava: Profil, 1970
- KOSEK, Pavel. Interpunkce písní kancionálu Slaviček rájský J. J. Božana. In: *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 27.-29. 5. 1999 v Rychnově nad Kněžnou*. Boskovice, 1999, 9–22
- KUSÁKOVÁ, Hana. Podoby a proměny žánru kázání v době vrcholného baroka. In: *Mezi Deklamovánkou a románem. Proměny žánrů v české a slovenské literatuře. Studentská literárněvědná konference. Ústav pro českou literaturu AV ČR*, Praha: AV ČR, 2006, 4–15
- KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum, 2006
- LANHAM, Richard A. *A handlist of rhetorical terms*. Berkeley / Los Angeles / London: University of California Press, 1991
- LAMPRECHT, Arnošt – ŠLOSAR, Dušan – BAUER, Jaroslav. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: SPN, 1986
- LOTKO, Edvard. *Slovník lingvistických termínů pro filology*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002
- Mluvnice češtiny 2*. Praha: Academia, 1986
- MISTRÍK, Jozef. *Lingvistický slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2002
- MISTRÍK, Jozef. *Rétorika. Nauka o řečnictví a slohu*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1978
- Nový akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2005
- SLÁDEK, Miloš. *Malý svět jest člověk aneb Výbor z české barokní prózy*. Jinočany: H&H, 1995
- SLÁDEK, Miloš. *Vítr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze*. Praha: H&H, 2000

- SLÁDEK, Miloš. *Svět je podvodný verbíř aneb Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*. Praha: Argo, 2005
- ŠLOSAR, Dušan. Průřez vývojem staročeské interpunkce. In: *Listy filologické*, roč. 89, 1966, 164–170
- VAŠICA, Josef. *České literární baroko*. Praha: Vyšehrad, 1938
- Velký slovník naučný*, Praha: Diderot, 1999
- VINTR, Josef. Zásady transkripce českých textů z barokní doby. In: *Listy filologické*, roč. 121, 1998, 341–346
- VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977

Elektronické zdroje:

Knihopis Digital – elektronická citace

URL: <<http://db.knihopis.org/l.dll?cll~1766>> [cit. 2010-05-13]

URL: <<http://db.knihopis.org/l.dll?cll~1765>> [cit. 2010-05-13]

URL: <<http://db.knihopis.org/l.dll?cll~3961>> [cit. 2010-05-13]

URL: <<http://db.knihopis.org/l.dll?cll~3962>> [cit. 2010-05-13]

URL: <<http://db.knihopis.org/l.dll?cll~2817>> [cit. 2010-05-13]

URL: <<http://db.knihopis.org/l.dll?cll~2818>> [cit. 2010-05-13]

URL: <<http://db.knihopis.org/l.dll?cll~992>> [cit. 2010-05-13]

URL: <<http://db.knihopis.org/l.dll?cll~16797>> [cit. 2010-05-13]

URL: <<http://db.knihopis.org/l.dll?cll~2619>> [cit. 2010-05-13]

URL: <<http://db.knihopis.org/l.dll?cll~6279>> [cit. 2010-05-13]

URL: <<http://db.knihopis.org/l.dll?cll~2127>> [cit. 2010-05-13]

URL: <<http://db.knihopis.org/l.dll?cll~2245>> [cit. 2010-05-13]

Český národní korpus, [databáze online]. *Bonito* – grafické uživatelské rozhraní systému

Manatee. Ver. 1.49. – elektronická citace

Praha: FF UK, 1998 [citováno 2010-07-15]. Dostupné z URL: <<http://ucnk.ff.cuni.cz/bonito>>

Přílohy:

Přílohy obsahují čtrnáct tabulek. Každá tabulka se vztahuje k jednomu kázání a přináší přehled všech tautologických spojení z daného kázání, se kterými jsme pracovali, včetně jejich zvláštních případů. Tautologická spojení jsou rozdělena podle slovních druhů (substantiva, adjektiva, verba, ostatní), řazena jsou podle abecedního pořadí. Přílohové tabulky uvádíme v tomto pořadí: ČE I, ČE II, KH I, KH II, GR I, GR II, VA, BE, FR, NO, DU, HE, ZO, EL.

Příloha č.1: ČE I

Substantiva	Adjektiva	Verba	Ostatní
Bohy cizí a modly	Černá a zatměná	Činí a působí	Ach, ach, ach
Bylinami a porostlinami	Divné a podivné	Dán a seslán	Kde, a na kterém místě
Cti a chvále	Divotvorného a vítězitedlného	Dělí se a rozdíl má	Podivně, divotvorně
Cti a slávy	Drahé a nevyslovitedlné	Hoří a plápolá	Proč a nebo z jaké příčiny
Činů a skutků	Hrozného a strašlivého	Jest a býti má Jest a bude	Srdnatě a horlivě
Divy a zázraky	Milá a příjemná	Jsou aneb býti mají	Srdnatě a udatně
Dnou a podagry	Mnohé a nesčíslné	Kdybych měl a mohl	Vroucně a horlivě
Figura a podobenství	Mnohé a nevyslovitedlné	Nemůže a nesmí	
Grunt a základ	Nejzvůčnější a nejpronikavější	Občerstvuje a obveseluje	
Horách a vrchách	Nepohnutedlný a němý	Ojasnil a okrášlil	
Hromobití a krupobití	Nestíhlé a neobsáhlé	Postavil a založil	
Hřímání a blejskání	Plodného a velmi líbezne ovotce	Považuji a rozjímám	

	nesoucího		
Jasností a bleskem	Plodnější a ourodnější Plodné ourodné	Pověz a oznam	
Kanovnický biret aneb kvadrát třírohý	Přehořkou a bolestnou	Pozoruji a prohlížím	
Marynářů a plavců	Pustá a bezcestná	Předřící a předpovědít	
Milosti a dobrodiní	Rozdílnými a rozličnými	Přiodíl a okrášlil	
Mistry a kunštýře	Rozličné a rozdílné	Rozhlásil a vyjevil	
Napomenutí a naučení	Silným a prudkým	Řícti a opačiti	
Natury a přirozenosti	Slavnému a nejslavnějšímu	Skryl a skrejvá	
Oblohy a oblaku	Strašlivém a hrozném	Staral se jest a pečoval	
Okрасy a ozdoby	Šťastná a na věky šťastná	Svolati a přivésti mohl	
Panquet a hody	Veslavný a divotvorný	Svolává a zůve	
Plodnost a ourodnost	Veliká a nevyslovitedlná	Šel a pokračoval	
Pokory a poníženosti	Veliké a nesčíslné	Těší a obveseluje	
Potěšení a obveselení	Veliké a nesmírné	Trýznil a ranil	
Potřebách a nedostatcích	Velikou a neobyčejnou	Utekl se a vešel	
Potřebách a souženích	Veřejný a všeobecní	Vložili a skryli	
Prosbou a žádostí	Vlastní a přirozená	Vypodobniti a vysloviti	
Prostředník a přímlovčí	Vroucné a horlivé	Vysvětluje a potvrzuje	
Přímlovčího a orodovníka	Vzkříšený a obživlý	Vyvolil jest a zamiloval	

Přípis a symbolum	Vznešenější a vyvýšenější	Vyvýšen a poklonou ctěn	
Rozmetání a vyházení	Zelená a plesající	Vyznati a přiznati se	
Schod a shromáždění	Zvučný a plesající	Zachoval jest a zachovává	
Slávě a vyvýšenosti		Zjevil a vyjevil	
Sličnosti, krásy		Zvrhnouti a uvrhnouti	
Soužení a trápení			
Stánek Boží a chrám			
Starcův a starých předkův			
Starostí a péčí			
Strach a bázeň			
Tmy a temnosti			
Trýzněním a mrskáním			
Tupost a nezpůsobnost			
Tvorce a Stvořitel			
Učení to a slova jeho			
Učitel a vykládatel			
Veršovec a poeta			
Vroucnosti a horlivosti			
Vůle a nařízení			
Vyvýšeností a důstojenství			
Vyvýšeností a vejškou			
Vznešenost a vyvýšenost			
Zármutcích a potřebách			
Zrostlé dříví a stromoví			

Příloha č.2: ČE II

Substantiva	Adjektiva	Verba	Ostatní
Bíd a těžkostí	Divnou a podivnou	Byl ošizen a ošálen	Jistě jistě
Boj strašlivý a potýkání nebezpečné	Jasná a jasně se třpytící Jasnými a jasně se třpytícími	Byl seznán a poznán	Proč anebo z jaké příčiny
Čest a chválu	Jasným a pronikajícím	Čtu a nacházím	Sem sem
Divy a zázraky	Krásná a nevyslovitelné sličnosti	Dí a vypisuje	Všickni všickni
Hvězdy jitřní nebo dennice	Mocná a vítězitedlná	Fabulírují a smejšlejí	
Jasnost a blesk	Nejkrásnější a nejjasnější, nejjasnější a nejkrásnější	Jdouce a pospíchající	
Jasnost a světlost	Nejkrásnější a nejkunstovnější	Kryje a ochraňuje	
Kacířstva a bludy	Nejkunstovnějších a od samého sv. Ducha vyučených	Maluje a vyobrazuje	
Kašket aneb lebka vojenská	Ojasněné a okrášlené	Nedívím se tedy nedívím	
Moudrosti a osvícení	Oznámený a prohlášený	Nepatří a nepřísluší	
Nebe a obloha	Prudký a nebezpečný	Občerstvuje posilňuje	
Neřestí a nepravostí	Smutné a truchlivé	Obracuji a ohlídám	
Obrazem a	Souženým a	Ojasňovaly a	

podobenstvím	zarmouceným	okrášlovaly	
Od pokušení, od pokušení	Sprostný a obecný	Okrašlují a ojasňují	
Plesáním a prospěvováním	Srdnatí a udatní Srdnatého a udatného	Oslavil a oslavuje	
Poctě a chválám	Strašlivé a nebezpečné	Osvěcovati má a jest povinnen	
Poetův a veršovcův	Vroucní a horliví Vroucný a horlivý	Osvěcuj a ojasňuj	
Potěšení a pomoc	Vznešeným a vyvýšeným	Patřila a příslušela	
Potřebách, bídách těžkostech	Zvučnější a pronikavější Zvučný a pronikající	Předchází a převyšuje,	
Sličnost a krásu Krásu a sličnost		Přemůže a zvítězí	
Stíny a temnosti		Přirovnává a připodobňuje	
Temnosti a mrákotu		Rozhání a rozptyluje Rozptyluje a rozhání	
Temnosti a tmy Tmy temnosti a mrákoty		Rozptýlil a rozmetal	
Těžkosti, bídy a soužení		Roztrhuje a zahání	
Trestu a zahanbení		Řícti a vyřknouti	
Veršovcové a poetové Poetův a veršovcův		Řícti a vyřknouti	
Vlastnost a		Stavěl i štípil	

podstatu			
Vlastnost a přirozenost		Svěřil a odevzdal	
Vroucnost a horlivost		Svítila jest svítila	
Vůdcové a generálové		Táhl a potahoval	
Vyobrazením a podobenstvím		Ukázal a ojasnil	
Zármutcích a souženích		Utichne a oněmí	
		Viděl jest a spatřil	
		Vvyplemenil a skazil	
		Vyobrazuje a vypořádňuje	
		Vzýván a ctěn byl	
		Zuveš a povoláváš	

Příloha č.3: KH I

Substantiva	Adjektiva	Verba	Ostatní
Bíd a potup	Božské a Andělské	(Tmu) rozháněl a rozsvicoval	Horlivě a vroucně
Bleskem a jasností	Ctěni, vyvýšení a nanejvyš oslavení	Bojí a starají	Jistě jistě
Ctnostech a svatosti	Ctěný a slavený	Bojíme se, bojíme se	Již již 3
Daně a tributy	Ctěný a vážený	Byl tepán a poličkován	Krásně a čerstvě
Divy a zázraky	Ctěný a velebený	Dostal a slyšel	Silně a pevně
Hodnosti, bohatství, ouřady	Ctěný a velebený	Hasil a také uhasil	
Hořkosti, pláče a	Hluchý a	Klesají a padají	

žalosti	nepohnutelný		
Chlípnosti a rozpustilosti	Chutné a příjemné	Mluví a osvědčuje	
Chvály a slávy	Krásného a neporušeného	Najdeš najdeš	
K díkám a chválám	Mocného a slavného	Nejenom prosil, ale i vyprosil	
Kázání a učení	Moudrý chytrý	Nekochá a neraduje	
Knížatům a králům	Opovržený a jako prach zemský potupený	Nevím nevím	
Mučení a trápení	Ošklivé, trpké a odporné	Nevře a nehoří	
Mudrcové a učitelové	Pěkná a krásná	Prosí prosí	
Na nejvyšší stupeň a svršek	První, samotný a jediný	Schne, křadne	
Nábožní mniši, svatí řeholníci	Sekaný a trhaný	Slouti a býti chtěla	
Nepravosti a bezbožnosti	Smělá a opovážlivá	Spatříte spatříte	
Neřádu a tesknosti	Snížený, ponížený, do Moldavy uvržený	Vím vím	
Neřády a mrskosti	Sprostým a maličkým	Zastav se zastav	
Nevinnost, neporušené panenství	Těžkou a trpkou	Zuveš a voláš	
Pohrůžky, prosby a žádosti	Trápený, soužený, div div že neusmrcený	Žádal a prosil	
Poklad a klenot	Váhavý a nedbanlivý		
Postem a	Veliká a prudká		

trýzněním			
Radost a potěšení	Vrchní a představený		
Radosti a potěšení	Vyzdvižené a povýšené		
Rady, zvání a volání	Zhaněný, opovržený, snižený, potupený		
Rozpustilost, mravy porušené	Žádaný a vážený		
Rozšafností a horlivostí	Žádaný a vinšovaný		
Skutky a činy			
Služebníky a ministranty			
Spravedlnost a věrnost			
Stavu a rodu			
Sváru, nepokoje, rozbroje			
Svatí řeholníci, nábožní mniši			
Toužení a dychtivost			
V sklepech a zemských hlubinách			
Větru, blesku a prachu			
Vody a prameny			
Vroucností a horlivostí			
Vršku a pahrbku			
Žádost a prosba			
Žákův a			

učedníkův			
Žil a pramenů			

Příloha č.4: KH II

Substantiva	Adjektiva	Verba	Ostatní
(Víru), ctnosti, mravy	Ctěný a chválený	Doufám a věřím	Již již
Ctnost a dokonalost	Dychtivá a žádostivá	Doufej, doufej	Víc a víc
Ctnost a nevinnost	Hněvivá a mstitedlná	Dychtí a horlí	
Ctnostech, mravích a obyčejích	Jasný a krásný	Hojiti a napraviti	
Ctností a svatostí	Krásného a ozdobného	Kázat a ohlašovat	
Časy, věky	Laskavý a milostivý	Maluje a vypořádňuje	
Čest a chválu	Malá a outlá	Následuj následuj	
Činův a skutkův	Pěkným a jasným	Nelije a nehrne	
Dary a milosti Milosti a dary	Pršenou a deštenou	Nemůže, nemůže	
Dary a ozdoby	První a nejvyšší	Odvolal aneb napravil	
Dary, ctnosti a dokonalosti	Rozdělené a rozptýlené	Okrášliti a ozdobiti	
Deště a rosy	Sobě rovné a podobné	Oznamoval, na sebe žaloval	
Divy a zázraky	Spůrnému a neposlušnému	Prejštily a vylévaly	
Hořkosti, neřádu a mrzkosti	Stlučenou a zetřenou	Pucuje, čistí	
Chlípnosti,	Strašná, tmavá,	Rozháněl a	

rozpuštělosti a ohavnosti	ohavná	osvěcoval	
K meči, smrti	Strašným, zakáleným, asfaltickým	Růstí a rozmahatí	
Kořistí a loupeží	Suchá, neúrodná, sprahlá	Rušití a porážeti	
Krásy a čistoty	Tvrký a urputný	Se vpustí a vběhne	
Mniši a řeholníci	Veliká a vznešená	Skončiti a rozsouditi	
Mocí a silou	Velikého a zmužilého	Slují a se nazývají Sluji a nazývám se	
Modly a bohy	Vyňatý a vyhražený	Stkvíš a třpytíš	
Natuře a podstatě	Vznešený a velmi vyvýšený	Tlouci a třítí	
Nedostatky a hříchy	Žiznivý a spráchnivělý	Zahází a zasypou	
Nepravostem, dvorským rozpuštělostem, převráceným mravům		Zatajit a zamlčet	
Nouzi, bídě a potřebě		Zhojila a potěšila	
Nový zákon, nové přikázání Boží		Zkazil a porazil	
Ourody a ovotce			
Péče a starosti			
Politiæ regulas a pravidla			
Poručení a kšaft			
Preláti a duchovní správcové			
Příhody neb			

causus			
Roucho a oděv			
Roucho, oděv a hábit			
Rozeprě a hádky			
Rybičky Remory			
Řeky a potoky			
Sentenci a ortele			
Silou a mocí			
Soužení, bídy, ouzkosti			
Spravedlnost a rovnost			
Svědectví a podobenství			
Světlem a sluncem			
Syrénám, neb mořským pannám			
Tělo a kosti			
Učením, kázáním a napomínáním			
Věderce, neb nádoba			
Vody a rosy			
Zlé pověsti a (světské) hanbě			
Způsobu a obyčeje			

Příloha č.5: GR I

Substantiva	Adjektiva	Verba	Ostatní
Divové a zázraky Divové a zázraci	Dobrého, upřímného a věrného	Ctějí a vážejí Ctí a váží	Málo a dokonce nic
Důstojností a hodností	Krásná a vzácná	Mluvíti přestávám a mlčeti začínám	Skvostně a nádherně
Fama neb pověst	Mocné a silné	Navrátil se a přišel	Šťastně a nádherně
Hodnosti a vážnosti	Ohniví a jasnosti plní	Okrášlití a ozdobiti	Více a více
Hojnost a štedrost	Povoláný a zřízený	Povolal a postavil	
Hořkost, lítost, bolest	Silný a nepřemožený	Říditi a spravovati	
Lítost a skroušenost	Spojené, srovnané a spřízněné	Stáli jsou a setrvají	
Nevinnost, čistotu	Stálýho a setrvajícího	Žádají a dychtější	
Pevnost a citadel	Upevněná a obhražená		
Starost a péči	Věrného a dobrého		
Vroucnost a horlivost	Věrný a nezměnitelný		
Vzteklosti a zuřivosti	Zkažená a vyplundrovaná		
	Zmučená a ztrápená		

Příloha č.6: GR II

Substantiva	Adjektiva	Verba	Ostatní
Cti a poctivosti	Čerstvá a neporušená	Soudila a poznala Rostlo a posilovalo se	Jistě jistě
Divové a zázrakové	Krásné a spanilé	Štěpuje a sází	Již již
Hanbou a škodou	Milý a užitečný	Štípil a založil 2	Silně a

			nepohnutedlně
Hněvu a pomsty	Nejsilnější a nejmocnější	Vidím a uznávám	
Hořkosti, sužování a trápení			
Kázání a domlouvání			
Milosti a potěšení			
Moudrosti a rozumnosti			
Mučení a pálení			
Ovoce a užitky			
Smíření neb pokoje			
Soužení, trápení Soužení a trápení			
Strach a bázeň			
V ouzkostech a v potřebách			
Vyrázení a veselosti			
Zuřivosti a vzteklosti			

Příloha č.7: VA

Substantiva	Adjektiva	Verba	Ostatní
Blesk a oheň	Neviditelný, ztracený	Drobí, tře	Dobře, všechno dobře jest
Čest a pocta	Nové, čerstvé	Chci a mám mluvit	Hle, hle
Děšť a vláhu	Těžkých a ohavných	Kde jsem, kde stojím	K ní, k ní
Divů a zázraků	Velké a	Kdo smí, kdo může	Kým a jaký jsou

	zvelebené		
Do pouště, do pouště		Má a mít bude	Nic nic
Do pout, do okovů, do želez		MLčí a neotvívá úst svých	Sem sem
Chvála, čest a sláva		Mučil, mořil	Věru věru
Kometu – ocasatou hvězdu		Ne nevyhledával	Za nás a zpět
Nevinné ovčičky, tiché beránky		Ne, ne neočekává	Zač za jakou mzdu
Pánu a správci		Ne, nenarodil se	Zase a zase
Pro pravdu pro pravdu		Ne, nepřijal nic	Zatím a mezitím
Prznosti a cizoložné smilné mrzkosti		Ne, nezoufá	
Řetězy a pouta		Nestvrzují to, nevím	
Řiditel a pán		Netup, nehaň	
Řiditel a správce		Občerstvuje, obživuje	
Sem oči, sem zření		Otevřeme, otevřeme	
Stromy a lesy		Pohryzl, pokousal	
Světél a blesku		Rozněcují, podpalují	
Světlo a oheň		Rozplazil, roznosl	
Tou lampou, sluncem		Skrý skrý	
V hrůze, strachu		Straní, uchází	
V rejdu v šmejdu		Vizme, vizme	
Žert, hříčka		Vyzkoumati, vysvětliti	

Příloha č.8: BE

Substantiva	Adjektiva	Verba	Ostatní
Čest a dobrou pověst	Cizími a bezbožnými	Do země padl, do hrobu odplynul	Hojně a štedře
Čest a slávu	Utrhačného a pekelného	Kropil a zalíval	Neprávě, lživě
Dobrotu božskou	Věrným a pobožným	Ležel neb odpočíval	Opět a opět

a milost			
Hrdina a vůdce	Vysoce důstojný a velebný	Mřeme a plyneme do země	Víc a víc
Kvítky a užitky		Předpověděno a zaslíbeno bylo	
Obrazu a podobenství		Rozhřešuji a očišťuji od hříchů	
Pokušení a nebezpečnosti hříchův		Uzdravoval a očišťoval	
Potupy a zavržení		Vědí a skušují	
Rozdělení a průchody		Založil a vystavěl	
Slavnost a pobožnost		Žádal a bral	
Těžkosti a ouzkosti		Uzdravoval a očišťoval	Hojně a štědře
Ujištění a ubezpečení		Vědí a skušují	Neprávě, lživě
Užitku a potěšení		Založil a vystavěl	Opět a opět
Zalíbení neb odpočinutí		Žádal a bral	Víc a víc

Příloha č.9: FR

Substantiva	Adjektiva	Verba	Ostatní
Cíl a konec	(jazyk) zkrácený a nedokonalý	Běžejí a tekou	Hle hle
Čest a slávu	Horlivé a vroucné	Ctěn a chválen jest	Oumyslně a dobrovolně
Div a zázrak	Chvalitebná a cti hodná	Ctili a chválili	
Dobrého jména a	Lahodné a	Ctíme a slavíme	

cti	medotekoucí		
Fundaterovi neb zakladateli	Malé a skrovné	Ctíti, slaviti a chváliti	
Horlivostí a horlivou vroucností	Nové a neslýchané	Hájiti a zastávati	
Hříchů a nepravostí	Sprostné a nevymluvné	Hlásal a rozhlašoval	
K uctění a zvelebování	Veliká a nevyslovitelná	Obsahují, dotvrzují	
Lenost neb záhálka	Zázračný a divotvorný	Okazuje a dokazuje	
Létopisy a historie		Oznamuje a dokazuje	
Mlčendlivost a tajnost		Pohnula a obrátila	
Muk a trápení		Pochyboval a obrácoval	
Na dobrém jménu nebo pověsti		Řídil a spravoval	
Ostrovtipnosti a bystrosti		Sem pospíší, sem jde	
Památku a znamení		Směřoval a cílil	
Sídlo a obydlíčko		Spůsobil a dokázal	
Skutků a činů		Stvořil a učinil	
Své místo, svůj trůn		Utopen a usmrcen byl	
Temnosti a mrákoty		Žízněl a dychtil	
Vážnosti, uctivosti a početnosti			
Vidění a zjevení			

Vypovídání a vyznání			
----------------------	--	--	--

Příloha č.10: NO

Substantiva	Adjektiva	Verba	Ostatní
Cena a vážnost	Důstojného a velebného	Počítá, počítala a počítati bude	Těm a jim podobným
Cti a chvále	Chromé a kulhavé	Roztloucti neb rozlomit	Více a více
Cti, chvály a slávy	Nejpřednějším a nejdražším	Řídí a spravuje	
Ctitelů a milovníků	Předivné a neobyčejné	Se jmenují a nazývají	
Ctnosti a nevinnosti	Zahanbení, potupení, ztrhaní	Žádám a prosím	
Čest a dobré jméno	Zlých a neb nedbalých		
Čest, dobrá pověst, dobré jméno			
Kacíři a odpadlíci			
Krajiny a království			
Lkání, pláč a kvílení			
Loupeže a krádeže			
Péči a starost			
Pohané a neznabohové			
Smilství a nestydatosti			
Světlosti a ohnivé			

jasnosti			
Světlosti, jasnosti a ohně			
Šatů neb oděvů			
Učení a kázání			
V dětinství a mladosti			
V základech neb gruntech			
Vlastnosti a přirozenosti			
Zahanbení, potupení, dobrého jména ztracení			

Příloha č.11: DU

Substantiva	Adjektiva	Verba	Ostatní
Aenigma aneb pohádku	Bezbožné a zatvrdilé	Běž a rychle pospíchej	Dokonale a náležitě
Anathemata aneb oběti	Divného a zázračného	Trýznil a trestal	Jistě a beze vší pochybnosti
Cíli a konci	Hroznými a ukrutnými	Vládne a řídí	Sem sem
Cti a dobré pověsti	Jisté a bezpečné	Vychvaluje a zvelebuj	Slušně a spravedlivě
Cti a chvály	Němý aneb k mluvení lenivý	Vykládá a zvěstuje	Tenkráté, tenkráté
Čest a chvála, pověst a sláva	Vzácná a Bohu milá	Zvelebiti a oslaviti	Slušně a spravedlivě
Čest a chválu, důstojenství a slávu	Zvelebené a oslavené		Tenkráté, tenkráté

Čest a slávu			
Čest, chválu a slávu			
Čest, slávu a chválu			
Divy a zázraky			
Echo aneb hláhol			
Hanbu a potupu			
Hřichy a nepravosti			
Musis aneb Bohyňmi			
Ochranu a spasení			
Pokuty, trestání a sužování			
Pomstě a trestání			
Posvěcení a svatořečení			
Rány a trýznění			
Řeč a kázání			
Slávu a velebnost			
Spartykánské nymfy aneb horské slečenky			
Vnuknutí a řízení			
Zákon a slovo Páně			
Zkázu a záhubu			

Příloha č.12: HE

Substantiva	Adjektiva	Verba	Ostatní
Cíl a konec	Churavého a	Bojím se bojím	Bedlivě a upěnlivě

	zmučeného		
Ctností a pobožností	Nehodným a nezpůsobným	Ctíti a chváliti	Jistě jistě
Čest a chválu	Pevná a silná	Chlubte se chlubte	Nečestně a nešlechtně
Činy a skutky	Pevnou a stálou	Jdi jdi	Pěkně a výborně
Ducha a mysle	Silnější a mocnější	Káral a trestal	Pevně a silně
Grunt a základ	Smělá a udatná	Nejsou nejsou	Výborně a chvalitebně
Kacír a odpadlec	Velebného a slavného	Padl jest, padl jest	
Moc a sílu	Vznešené a veleslavné	Trpí a snáší	
Mocnost a síla	Zlořečená a ďábelská	Zahřival a plápolal	
Muk a trápení			
Nedostatky a chyby			
Nepravostem a hříchům			
Neštěstím a záhubou			
Ohněm a pálením			
Oumyslem a volením			
Ouzkostí a bíd			
Pevnosti a stálosti			
Plamenem a ohněm			
Protivenství a pronásledování			
Přívětivosti a vlídnosti			
Původ a začátek			

Různice, boje a války			
Stálosti a pevnosti			
Strachy a bázlivosti			
Tajnosti a mlčenlivosti			
Tmách a temnostech			
Trest a zkázu			
Tuposti a lenivosti			
Tvrz a zámek			
V sani a d'ábla			
Vážnosti a příznivosti			
Vědomost a známost			
Vejmuvností, moudrostí a učenlivostí			
Veselost a radost			
Vltavy neb Moldavy			
Základu a původu			
Zármutku a bolesti			
Známost a vědomost			

Příloha č.13: ZO

Substantiva	Adjektiva	Verba	Ostatní
Bolesti a muka	Ctění a oslavení	Činil a páchal	Jistě jistě

Cti a chvály	Dobré a sladké	Horlil a hřměl	Mnohem a nad míru
Červotoče a zvrtnání od červův	Lepší a důvodnější	Chrániti, opatrovati a pomáhati	Více a více
Čest a slávu	Nového a neslychaného	Mluv, trub a hlásej	Vnitř a zevnitř
Divův a zázrakův	Ozdobeného a okrášleného	Prosí a žádá	
Dobré pověsti a jména	Utiskáným, potlačeným	Sluší a patří	
Horlivosti a vroucnosti	Zapletené, zmatené	Vráskovatí a se krčí	
Jizvy a rány	Zarmoucený a zkormoucený		
Král a pán	Zlé a trpké		
Milostí a dobrodiní			
Mučení a katování			
Muk a trápení			
Obrazy a podobizny			
Oponou a pláštěm			
Poctivostí, ctí, krásou a ozdobou			
Pomstu a trest			
Poručník a ochránce			
Potřebách a důležitostech			
Přirovnání a připodobnění			
Rady a vůle			
Ratolestmi a větvemi			

Větve a ratolesti			
Regule neb pravidlo			
Zlé pověsti, zlého jména			

Příloha č.14: EL

Substantiva	Adjektiva	Verba	Ostatní
Aspecty neb pohled	Divoký a bujný	Dědí a dostává	Jistě jistě
Dietu a hlad	Hustější a tmavější	Dokázal a vyplnil	
Echo neb Hlahol	Pauperes, chudé	Dokazuje a ukazuje	
Fortuna neb štěstí	Tenčejší, čistější	Nosí a roznáší	
Mě a mé jméno		Poprskají a poplivají	
Originálu, neb původnímu příkladu		Přirostává a se dává	
Povinnost a službu		Se podpisují a zavazují	
Privilegia neb obdarování 2		Trýznil a mořil	
Příběh a příhodu		Volá a mluví	
Příchod a narození		Vyobrazuje a zastává	
Sinagogách a neb židovských školách		Vyznali a potvrdili	
Slovách a přípovědi		Zastanu a vykonám	
Svou podobu a obraz svůj Podobnost a obraz		Znamená a ukazuje	

Obraz a podobu Podobnost a podobný obraz			
Tájnost a zamlčení			
V toku a v tekání			
Vejtah a základ			
Votum aneb hlas a vyřknutí			
Východ a příchod			
Zem a kamení			